133890

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ BİLİM DALI

K.K.T.C. LEFKOŞA İLÇESİ'NDE İLKÖĞRETİM OKULLARINA DEVAM EDEN 9 YAŞ ÇOCUKLARININ ANNE TUTUMLARI İLE KARDEŞ İLİŞKİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Fisun KÖSE

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Serap DEMİRİZ

133890

Ankara-2003

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Fisun Köse'ye ait

K.K.T.C. Lefkoşa İlçesi'nde İlköğretim Okullarına Devam Eden 9 Yaş Çocuklarının Anne Tutumları İle Kardeş İlişkileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi adlı çalışma jürimiz tarafından

Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Eğitimi Anabilim Dalında

DOKTORA/ YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza).....

Başkan: Prof. Dr. Esra ÖMEROĞLU

(İmza).....

Danışman Üye : Yrd. Doç.Dr. Serap DEMİRİZ

(İmza).....

Üye : Doç.Dr. Aysel Köksal Akyol

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, dokuz yaşındaki çocukların anne tutumlarını, kardeş ilişkilerini ve anne tutumlarının kardeş ilişkileri üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak olarak belirlenmiştir.

Bu amaçla, dokuz yaşındaki çocukların anne tutumları ile kardeş ilişkileri; cinsiyet, kardeş durumu, kardeş cinsiyeti, kardeş yaşı, anne öğrenim durumu ve aile gelir düzeyi değişkenlerine göre incelenmiş; ayrıca çocukların farklı cinsiyet ve farklı kardeş durumlarına, anne öğrenim durumuna ve aile gelir düzeyi değişkenlerine göre anne tutumlarının kardeş ilişkileri üzerinde etkili olup olmadığı araştırılmıştır.

Çalışmanın örneklemini K.K.T.C. Lefkoşa ilçesinde ilköğretim okullarına devam eden dokuz yaşındaki 147 kız, 153 erkek çocuk ve onların anneleri oluşturmaktadır. Çocuklar ve ailelerine ilişkin tanıtıcı bilgiler Kişisel Bilgi Formu ile elde edilmiştir. Annelerin çocuğunu yetiştirirken kullandığı tutumları belirlemek amacıyla Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (Parental Attitude Research Instrument; P.A.R.I), çocukların kardeşleriyle olan ilişkilerini nasıl yorumladıkları hakkında bilgi toplamak için Kardeş İlişkileri Anketi (Sibling Relationships Questionnaire; S.R.Q.) kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizleri, bilgisayar S.P.S.S. 10.0 istatistik programı ile yapılmıştır.

Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını, anne öğrenim durumu ve aile gelir düzeyinin etkilediği, dokuz yaşındaki çocukların kardeş ilişkileri algılarını kardeş durumu, kardeş yaşı ve anne öğrenim durumunun etkilediği tesbit edilmiştir. Ayrıca rolünü reddeden anne tutumunun kendinden büyük kardeşi olan çocuklarda sıcaklık/yakınlık davranışları üzerinde, demokratik, rolünü reddeden ve geçimsizlik anne tutumlarının kendinden büyük kız kardeşi olan çocuklarda sıcaklık/yakınlık davranışları üzerinde, sıkı disiplin tutumunun kendinden küçük kardeşi olan ve kendinden küçük erkek kardeşi olan çocuklarda statü/güç davranışları üzerinde, rolünü reddeden ve sıkı disiplin tutumlarının kendinden küçük erkek kardeşi olan çocuklarda çatışma faktörü üzerinde, aşırı koruyuculuk ve rolünü reddeden anne tutumunun ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az olan çocukların sıcaklık/yakınlık faktörü üzerinde, rolünü reddeden anne tutumunun ailesinin aylık

gelir düzeyi 901 milyon ve daha fazla olan çocukların sıcaklık/yakınlık davranışları üzerinde etkili olduğu tesbit edilmiştir.

Bu sonuçlara göre anne tutumlarının çocukların kardeşlik ilişkilerini algılamalarını önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Bu nedenle anneler çocuklarına demokratik ortam yaratarak onların tüm gelişimlerine katkı sağlayabilecekleri gibi kardeşlik ilişkilerini de bu yolla pekiştirerek daha olumlu hale gelmesini destekleyebileceklerdir. Başka araştırmalarda farklı örneklem grupları üzerinde ve başka değişkenler kullanılarak bu konunun farklı yönlerinin incelenmesi bu konuya yeni boyutlar katacaktır.

SUMMARY

Purpose of this study was determined as putting down maternal attitudes, sibling relationships and impact of maternal attitudes upon sibling relationships on 9 year olds.

In this regard, maternal attitudes and sibling relationships of 9 year olds were examined based on gender, sibling condition, gender of the sibling, age of the sibling, educational level of the mother and income level of the family variables; also further researches were conducted in order to see whether maternal attitudes have any impact on sibling relationships based on different gender and different sibling condition, educational level of the mother and income level of the family variables.

Sample of the study comprises 9 year old 147 girls and 153 boys who are attending primary schools in Northern Cyprus Turkish Republic, Lefkoşa District and mothers of the same. Introductory information regarding the children and their families were obtained via Personal Information Form. Parental Attitude Research Instrument (P.A.R.I.) was used in order to determine attitudes of mothers while raising their children and Sibling Relationships Questionnaire (S.R.Q.) was used in order to obtain information on how children interpret their relationships with their siblings. Analyses of the data obtained were conducted with the computer statistics program S.P.S.S. 10.0.

It was understood that attitudes of mothers towards child raising were influenced by educational level of the mother and income level of the family and that perceptions of 9 year olds regarding sibling relationships were influenced by sibling condition, age of the sibling and educational level of the mother. Furthermore, maternal attitude of role-rejecting has an impact on warmth/ intimacy behaviours on children with elder siblings, establishing a democratic attitude, rol-rejecting and lack of harmony in relationship attitudes have an impact on warmth/ intimacy behaviours on children with elder sisters, attitude of strict discipline has an impact on status/ power behaviours on children with younger siblings and younger brothers, attitudes of role-rejecting and strict discipline have an impact on rivalry factor on children with younger brothers and attitude of excessive protecting and maternal attitude of role-rejecting have an impact on warmth/ intimacy behaviours on children whose

familial monthly income is TL600 million or less and on those whose familial monthly income is TL901 million or more.

According to the aforementioned results, it is seen that maternal attitudes influence perceptions of children towards sibling relationships to a great extent. Therefore, mothers may contribute to overall development of their children by creating a democratic environment as well as they may reinforce and support positive sibling relationships in the same way. In other researches, examining different standpoints of the same subject on different sample groups and by using different variables will add different dimensions to the same subject.

TEŞEKKÜR

Öncelikle bu araştırmanın konusunun seçiminde, planlanmasında ve yürütülmesinde sürekli olarak yol gösteren ve araştırmanın her aşamasında yardım ve desteğini içtenlik ve hoşgörüyle esirgemeyen danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Serap Demiriz'e teşekkürü zevkli bir görev olarak bilirim.

Beni her zaman yüreklendirerek engin tecrübeleriyle yol gösteren , her zaman örnek aldığım hocam Sayın Prof. Dr. Nimet Gener'e , beni yetiştiren ve master yapma şartlarına kadar ulaştıran tüm öğretim üyelerine de en içten teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim .

İstatistiksel analizleri gerçekleştiren hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Şener Büyüköztürk'e, araştırma verilerinin toplanması sırasında yardımcı olan okul müdürlerine , öğretmenlere , büyük bir sabır ve titizlikle anketlerini dolduran çocuklara ve annelere , çalışmamın başından itibaren beni destekleyen ve master yapmam için her türlü imkanı sağlayan ilgili bakanlık personellerine ve değerli okul müdürüme de teşekkürlerimi sunarım .

Ayrıca beni yetiştiren ve maddi-manevi desteğiyle her zaman yanımda olan aileme en içten sevgilerimi sunuyorum .

Fisun Köse

Ankara , 2003

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET.....i
SUMMARY.....iii
İÇİNDEKİLER.....v
KISALTMALAR.....vi
TABLOLAR LİSTESİ.....vii
1.GİRİŞ.....1
1.1. Ailede Anne-Çocuk İlişkilerinin Önemi.....2
1.1.1. Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumları.....3
1.1.2. Anne Tutumlarını Etkileyen Faktörler.....6
1.2. Çocuğun Gelişiminde Kardeşlerin Yeri ve Önemi.....7
1.2.1. Kardeşler Arasındaki İlişkinin Yapısı (Doğası).....8
1.2.2. Kardeş İlişkilerinin Gelişimi.....9
1.2.3. Kardeş İlişkilerinin Değişik Boyutlar Açısından İncelenmesi.....13
1.2.4. Kardeş İlişkilerini Etkileyen Faktörler.....16
1.3. Konu İle İlgili Araştırmalar.....25
1.4. Araştırmanın Amacı.....38
1.5. Araştırmanın Önemi.....39
1.6. Varsayımlar.....40
1.7. Sınırlılıklar.....40
2. YÖNTEM.....41
2.1. Evren ve Örneklem.....41
2.2. Veri Toplama Araçları.....45
2.3. Veri Toplama Tekniği.....49
2.4. Verilerin İstatistiksel Analizi.....50
3. BULGULAR VE TARTIŞMA.....52
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....124
4.1. Sonuç.....124
4.2. Öneriler.....134
KAYNAKÇA.....136
EKLER.....143

KISALTMALAR

K.K.T.C.	(Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti)
M.E.K.B.	(Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı)
P.A.R.I.	(Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği)
S.R.Q.	(Kardeş İlişkileri Anketi)
Ş.H.T.	(Şehit)
Ü.Z	(Üstün Zekalı)
Akt.	(Aktaran)
Ark.	(Arkadaşları)
S.E.D.	(Sosyo Ekonomik Düzey)

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo No **Sayfa No**

Demografik Bilgilere İlişkin Tablolar.

1. Örnekleme Dahil Edilen Çocukların Okullara Göre Dağılımı.....42
2. Örnekleme Dahil Edilen Çocukların Cinsiyete Göre Dağılımı.....49
3. Örnekleme Dahil Edilen Küçük ve Büyük Kardeşe Sahip Çocukların Kardeş Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.....49
4. Örnekleme Dahil Edilen Çocukların Kardeş Yaşlarına Göre Dağılımı.....50
5. Örnekleme Dahil Edilen Çocukların anne Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı.50
6. Örnekleme Dahil Edilen Çocukların Aile Gelir Düzeylerine Göre Dağılımı.....51

Anne Tutumlarına İlişkin Tablolar.

7. Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (P.A.R.I.) Faktör Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları.....52
8. Aile Hayatı ve Çocuk yetiştirme Tutum Ölçeği (P.A.R.I.) Faktör Puanlarının Kardeş Durumuna Göre t-Testi Sonuçları.....54
9. Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (P.A.R.I.) Faktör Puanlarının Kardeş Cinsiyetine Göre t-Testi Sonuçları.....56
10. Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (P.A.R.I.) Faktör Puanlarının Kardeş Yaşına Göre Anova Sonuçları.....58
11. Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (P.A.R.I.) Faktör Puanlarının Anne Öğrenim Durumuna Göre Anova Sonuçları.....61
12. Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (P.A.R.I.) Faktör Puanlarının Aile Gelir Düzeyine Göre Anova Sonuçları.....64

Kardeş İlişkilerine İlişkin Tablolar.

13. Kardeş İlişkileri Anketi (S.R.Q.) Faktör Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları.....67
14. Kardeş İlişkileri Anketi (S.R.Q.) Faktör Puanlarının Kardeş Durumuna Göre t-Testi Sonuçları.....69
15. Kardeş İlişkileri Anketi (S.R.Q.) Faktör Puanlarının Kardeş Cinsiyetine Göre t-Testi Sonuçları.....71

16. Kardeş İlişkileri Anketi (S.R.Q.) Faktör Puanlarının Kardeş Yaşına Göre Anova Sonuçları.....73
17. Kardeş İlişkileri Anketi (S.R.Q.) Faktör Puanlarının Anne Öğrenim Durumuna Göre Anova Sonuçları.....76
18. Kardeş İlişkileri Anketi (S.R.Q.) Faktör Puanlarının Aile Gelir Düzeyine Göre Anova Sonuçları.....78
Anne Tutumları İle Kardeş İlişkileri Arasındaki İlişkiye Ait Toblolar.
19. Kendinden Küçük veya Büyük Kardeşi Olan Çocukların Annelerinin P.A.R.I Faktör Puanlarına Göre S.R.Q. Sıcaklık/Yakınlık Faktörünün Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....80
20. Kendinden Küçük Kız veya Erkek Kardeşi Olan Çocukların Annelerinin P.A.R.I Faktör Puanlarına Göre S.R.Q. Sıcaklık/Yakınlık Faktörünün Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....83
21. Kendinden Büyük Kız veya Erkek Kardeşi Olan Çocukların Annelerinin P.A.R.I Faktör Puanlarına Göre S.R.Q. Sıcaklık/Yakınlık Faktörünün Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....86
22. Kendinden Küçük veya Büyük Kardeşi Olan Çocukların Annelerinin P.A.R.I Faktör Puanlarına Göre S.R.Q. Görece Statü/Güç Faktörünün Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....89
23. Kendinden Küçük Kız veya Erkek Kardeşi Olan Çocukların Annelerinin P.A.R.I Faktör Puanlarına Göre S.R.Q. Görece Statü/Güç Faktörünün Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....92
24. Kendinden Büyük Kız veya Erkek Kardeşi Olan Çocukların Annelerinin P.A.R.I Faktör Puanlarına Göre S.R.Q. Görece Statü/Güç Faktörünün Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....95
25. Kendinden Küçük veya Büyük Kardeşi Olan Çocukların Annelerinin P.A.R.I Faktör Puanlarına Göre S.R.Q. Çatışma Faktörünün Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....98
26. Kendinden Küçük Kız veya Erkek Kardeşi Olan Çocukların Annelerinin P.A.R.I Faktör Puanlarına Göre S.R.Q. Çatışma Faktörünün Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....101

27. Kendinden Büyük Kız veya Erkek Kardeşi Olan Çocukların Annelerinin P.A.R.I Faktör Puanlarına Göre S.R.Q. Çatışma Faktörünün Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....104
28. Farklı Öğrenim Durumlarında Olan Annelerin P.A.R.I Faktör Puanlarına Göre Araştırmaya Alınan Çocukların S.R.Q Sıcaklık/Yakınlık Faktörü Puanlarının Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....106
29. Farklı Öğrenim Durumlarında Olan Annelerin P.A.R.I Faktör Puanlarına Göre Araştırmaya Alınan Çocukların S.R.Q Görece Statü/Güç Faktör Puanlarının Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....109
30. Farklı Öğrenim Durumlarında Olan Annelerin P.A.R.I Faktör Puanlarına Göre Araştırmaya Alınan Çocukların S.R.Q Çatışma Faktörü Puanlarının Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....112
31. Ailesi Farklı Gelir Düzeyinde Olan Annelerin P.A.R.I Faktör Puanlarına Göre Araştırmaya Alınan Çocukların S.R.Q Sıcaklık/Yakınlık Faktör Puanlarının Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....115
32. Ailesi Farklı Gelir Düzeyinde Olan Annelerin P.A.R.I Faktör Puanlarına Göre Araştırmaya Alınan Çocukların S.R.Q Görece Statü/Güç Faktör Puanlarının Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....118
33. Ailesi Farklı Gelir Düzeyinde Olan Annelerin P.A.R.I Faktör Puanlarına Göre Araştırmaya Alınan Çocukların S.R.Q Çatışma Faktörü Puanlarının Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....121

1.GİRİŞ

Aile, bir çocuğun sosyal, fiziksel, ve ruhsal gereksinimlerini karşılayan en küçük toplumsal kurumdur (Yazıcıoğlu,1990:16). Anne, baba ve çocuklar da bu toplumsal kurumun öğeleridir. Aile içinde, anne baba ile çocuk arasındaki ilişkinin özünü oluşturan "çocuk yetiştirme tutumları" özellikle yaşamın ilk yıllarından itibaren çocukların kendine özgü tutum ve davranışlar geliştirmesinde biçimlendirici bir etkiye sahip olmaktadır. Başka bir ifadeyle, anne babanın tutum ve davranışları çocukların vicdan ve ahlak gelişimini, uyumlu-uyumsuz, etken-edilgen, bağımlı-özerk, içedönük-dışadönük v.b. bir kişilik oluşturmalarını büyük ölçüde etkilediği düşünülmektedir (Çiftçi,1991:20-21; Dönmezer,1999:53).

Bireyin, diğer insanlara karşı duyarlılığının ve sorumluluk duygusunun gelişmesinde anne-baba-çocuk ilişkilerinden sonra kardeş ilişkilerinin etkili olduğu düşünülmektedir. Ailede kardeşler arasındaki ilişkiler, yeni bir kardeşin doğumu ile başlar ve yalnızca bir kardeşin ölümü ile sona erer. Dolayısıyla kardeşlik kazanılmış bir rol değil, ailede ebeveynler tarafından verilen bir roldür. Bu rol ilk çocuk için aynı zamanda ebeveynlerle olan ilişkisini etkileyen önemli bir görevdir. O güne kadar ailenin tüm ilgi ve sevgisine sahip olan üç-dört hatta daha büyük yaştaki bir çocuk için bu kişinin aileye yeni gelen kardeşi olduğunu keşfetmesi, katlanması oldukça güç bir durumdur. Çünkü anne ile ilk çocuk arasındaki etkileşimlerin yapısı aileye yeni bir bebeğin gelmesiyle değişmektedir. Anneler genellikle ikinci çocuğun doğumundan sonra ilk çocuğa daha fazla kural koymakta, daha fazla istekte bulunmakta ve ilk çocukla daha az konuşma ve oyun oynama girişiminde bulunmaktadır. İlk çocuklar böyle bir durumda genellikle daha fazla şımarık davranışlar sergilemekte ve anne ikinci çocukla ilgilendiğinde anneyle karşı karşıya gelerek çatışma yaşamaktadırlar (Dunn,1983:787; Oktay,2000:159; Nadelman ve Begun,1982:13; Furman,1995:151; Baydar, Greek ve Gunn,1997:942).

Anne-çocuk arasındaki etkileşimler kardeşler arasındaki etkileşimler için model teşkil ettiğinden aileye yeni bir bebeğin gelmesiyle birlikte annenin ilk çocukla kuracağı ilişki, onun hayatı boyunca kardeşi ile kuracağı ilişkilerin temelini oluşturacaktır. Çünkü anne-çocuk arasındaki etkileşim, çocuğun davranışlarını biçimlendirmeyi gerçekleştirirken gelecekteki davranışları üzerinde de etkili olur.

Annenin değişik davranış kalıplarına sahip olması, çocukların da zamanla bilerek veya bilmeyerek bu kalıpları benimsemelerine yol açtığından annenin çocuğuna olan tutumu, onun tüm yaşamını etkilemekte ve onun ömrü boyunca kuracağı insan ilişkilerinin temelini oluşturmaktadır. İşte bu nedenle anne-çocuk ilişkileri kardeş ilişkilerini belirleyen etkenlerden en önemlisi olarak görülmektedir.

Bu çalışmada, dokuz yaşındaki çocukların cinsiyet, kardeş cinsiyeti, kardeş durumu, kardeş yaşı, anne öğrenim durumu ve aile gelir düzeyi değişkenlerine göre anne tutumları, aynı değişkenlere göre kardeş ilişkileri ayrıca, küçük ve büyük kardeş guruplarında ve farklı cinsiyetlerde, farklı anne öğrenim durumlarında ve farklı aile gelir düzeylerinde anne tutumlarının kardeş ilişkileri üzerindeki etkisi incelenmeye çalışılmıştır.

1.1. Ailede Anne - Çocuk İlişkilerinin Önemi

Birey yaşamı öğrenirken, ilk bilgilerini ve algılarını ailesinden özellikle de annesinden alır. Anne çocuğun ilk öğreticisidir, onun aracılığı ile çocuk dünyayı kavramaya çalışır. Anne, çocuğun yol göstericisi ve ona ışık tutanıdır. Bunu da karşılık beklemeden doğal bir sevgiyle yapar. Annenin çocuğun üzerinde olan büyük etkisi de buradan kaynaklanır (Çiftçi,1991:19).

Anne, çocuk için henüz istikrarlı olmayan bir dünyada çocuğun güven kaynağı, huzuru, bilgi merkezi ve tek anlaşılabilir bir durum yada kişidir. Kısaca, çocuk için annesi varlığının temel öğesi ve yaşamda yol göstericisidir. Çocuğun başkasına karşı gösterdiği tutum ve davranışlar, annesiyle kurduğu ilk ilişki biçimine göre oluşur. Çocuğun sevgisi anne sevgisinin bir yansımasıdır denebilir. Annenin ailedeki en önemli işlevi sevmektir. Çocuğun yapıcı, yaratıcı ve üretken bir kişiliğe sahip olması, potansiyel gücünü olumlu yönde kullanabilmesi iyi bir sevgi ortamında büyümesine bağlıdır. Anne sevgi kadar bir otoriteye sahip olmak durumundadır ancak, bu otorite, sevgiyle bağdaşmayan bir otorite olmamalıdır. Anne, çocuk için, içinde yaşanılan dünyanın yorumlanmasında ve toplumun temsil edilmesinde ilk örnektir. Çocuğun çevresindeki eşya ve olaylarla kurduğu ilişki biçimi, annesi tarafından gösterilen ilişki biçimine göre oluşur ve biçimlenir. Çocuk annesinin gözetimi ve denetimi altında yakın çevresini ve her şeyin anlamını keşfeder. Annesinin hareketlerini ve etkinliklerini izleyerek nasıl davranılacağını ve yaşanılacağını öğrenir.

Böylece, ilk ortak yaşam özdeşleşme ve taklitle sürer. Çocuk dünyayı annesinin açıkladığı biçimde görür ve algılar. Dünyayı annesinin gözleri ile görmese de, onun tepkileri ile tanır ve öğrenir (Dönmezer,1999:29-31).

Ailede sağlıklı ilişkilerin sürdürülmesinin amaçlarından biri de, kardeşler arasında olumlu ilişkiler geliştirilmesini sağlamaktır. Ancak annelerin çocuklarına sunduğu değişik tutumlar, kardeşler arasında oluşacak ilişkileri değişik biçimde etkileyebilmektedir.

1.1.1. Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumları

Anneler çocuklarını yetiştirirken çeşitli yöntem ve metodlar kullanmaktadırlar. Bu metodlar duruma, çocuğa ve çocuğun o anda sergilediği davranışa göre değişim göstermektedir. Çocuğun gelişimi üzerinde önemli etkiye sahip olan anne tutumlarının farklı çalışmalarda değişik yönlerden ele alındığı dikkati çekmiştir. Bunları altı kategoride incelemek mümkündür. Bunlar, otoriter tutum, demokratik tutum, koruyucu tutum, aşırı hoşgörülü tutum, dengesiz ve kararsız tutum ve ilgisiz tutumdur (Ryder,1995:328-329).

Otoriter Tutum :

Otoriter tutum, kural ve emirlerin çok sıkı uygulanmasıdır. Otoriter anneler kontrole ve sorgusuz itaatkarlığa değer verir, çocuklarının belli davranış kalıplarına uymasına çalışırlar ve bunlar ihlal edildiğinde çocukları cezalandırırlar. Diğer tutumları benimseyen annelere göre daha uzak ve daha az sıcaktırlar. Meseleleri çocukların gözü ile değil, kendi değer yargıları açısından değerlendirmek eğilimi gösterirler ve çocukları hakkında alınacak kararları çocuğa fazla söz hakkı tanımadan kendileri alırlar. Çocukların ihtiyaçlarını, beğenilerini dikkate almaksızın elbise, ayakkabı, renk seçme, meslek, arkadaş, eş seçme gibi durumlar söz konusu olduğunda çocuklarına serbestçe tercih hakkı tanımadan, kararları kendileri verirler (Dönmezer,1999:54; Papalia ve ark. ,1998 :370; Ryder,1995:329; Shaffer, 1994: 444).

Bu tutum içinde olan anneler çoğu zaman çocukla çatışmaya girerek yüksek düzeyde kaygılı, başkaları ile başarısız sosyal ilişkiler kuran, sosyal bakımdan gelişmemiş çocukların oluşmasına sebep olmaktadırlar. Çocuğun yaptığı aktivitenin

yetişkinler tarafından çok fazla kontrol edilmesi çocuğun kendisine olan saygısını azaltacağından mutsuz, içe kapanık bir kişilik geliştirmesine neden olabilir. Bu tutum içinde büyüyen çocuklar kaygılı bir belirsizlik içinde ya aşırı isyankar veya aşırı boyun eğici bir tip olarak ortaya çıkar. Sürekli baskı altında olan çocuk, nazik, dürüst ve dikkatli olmasına karşılık, çekingen, başkalarının etkisinde kolay kalabilen, aşırı hassas bir yapıya sahip olabilir (Shaffer, 1994: 445; Ekşi, 1990: 50; Bee,1996: 247).

Koruyucu Tutum :

Koruyucu bir tutum içine giren anne, çocuğu ile bütünleşir, onu her türlü dış etkiye karşı korur. Gereksinimlerini karşılayabilecek bir düzeye gelmesine karşın, küçük bir çocukmuş gibi her tür gereksinimi annesi tarafından karşılanır (Dönmezer,1999:56).

Bu tutumu benimseyen anneler çocuklarına olan sevgilerini aşırı bir denetim ile birleştirerek, çocukların bireysel ve bağımsız yaşantılarına olanak vermezler. Çocuklarının kendilerine bağımlı olmalarını ve her şeyi kendilerine sormalarını, danışmalarını isterler. Aşırı koruyucu aile tutumunda, ailede çocuğa aşırı bakım gösterildiği, özellikle annenin çocuğa aşırı düzeyde yardım ettiği, şımarttığı, bebek muamelesi yaptığı, çocuğun her işini anne ve baba üstlendiği için çocuk büyüdüğü zaman da belirli uyumsuz davranışlar gösterir. Çocuk yemekte, giyimde, derste destek bekleyişi içinde olur. Genellikle bağımlı bir insan olur, liderlik özellikleri düşük, silik bir kişiliğe sahip olur (Özgüven, 2001:213-215).

Demokratik Tutum :

Demokratik tutum içinde olan anneler, çocuğun bireyselliğine saygı duyar aynı zamanda sosyal değerleri de vurgularlar. Çocukların faaliyetlerini rasyonel bir biçimde yönlendirirler, çocuğun cezalandırılmaktan korkması yada sevgiyi kaybetmekten korkmasından ziyade çocukları kendi kararlarını kendileri vermesi ve bağımsız davranmaları konusunda desteklerler. Çocuklarına kendini savunması için söz hakkı tanırlar, fikirlerini dinlerler (Gökdeniz,1990:28).

Demokratik anneler, çocuğa kendisi olma hakkını tanıyan fakat kendi haklarından da vazgeçmeyen, evet yada hayır diyebilen, kendi inandıklarını savunabilen ve çocuğuna bağlı olmakla, kendisini çocuğuna teslim etmeyi

birbirinden ayıran kişilerdir. Demokratik aile ortamında çocuklara hoşgörülü, destekleyici bazı kısıtlamalar dışında, arzularını serbestçe, düşündükleri biçimde gerçekleştirebildikleri bir ortam sağlanır (Papalia ve ark. 1998a: 371). Böyle bir ortamda çocuk, özgürce düşünüp karar verebilen, kararlarının sorumluluğunu yüklenen ve sonuçlarına katlanabilen bir birey olur. Özgüveni ve girişim yeteneği gelişmiş olan bu çocuklar kişiler arası ilişkilerde de daha başarılıdır. Fikirlerini serbestçe söyleyebilen, kendine ve diğerlerine saygılı, kendini gerçekleştirmeye ve geliştirmeye istekli ve yeterli bir birey olur (Ryder, 1995: 329-330; Cirhinlioğlu, 2001:152).

Dengesiz ve Tutarsız Tutum :

Dengesiz ve tutarsız tutum aşırı hoşgörü ile sıkı disiplin arasında gidip gelmektedir. Disiplin vardır ama ne zaman nerede uygulanacağı belli değildir. Bu nedenle çocuk davranışlarının sonucunda ne olabileceğini bilemez. Çocuk bu tutum karşısında bocalamakta, hangi davranışın ne zaman istenip istenmediğini kestirememektedir. Bir gün göz yumulan, hoşgörüyle karşılanan bir davranış ertesi gün büyük bir tepkiyle karşılık görebilmektedir. Böyle bir durum çocuğun gelişmesini olumsuz yönde etkiler, çocukta iç çatışmalara, huzursuzluklara ve daha sonra da dengesiz ve tutarsız bir kişiliğin oluşmasına yol açar (Gökdeniz, 1990:28; Özgüven, 2001:217).

İlgisiz Tutum :

İlgisiz tutumda anne, çocuğun yaşantısı ile pek ilgilenmez, çocuğun davranışlarını kontrol etmez, serbest bırakır. Çocuğu ihmal edip temel ihtiyaçlarına karşı duyarsız kalır. Çocuk yaşama gereksinimleri dışında anne tarafından yalnız bırakılır ve görmezlikten gelinir. İlgisiz tutumun en büyük belirtisi anne ile çocuk arasındaki iletişim noksanlığıdır. Çünkü ilgisiz anne çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarından habersizdir ve nerede ne yaptığı ile pek ilgilenmez. İlgisiz aile ortamında yetişen bir çocuğun olası tutum ve davranışları, toplumda benimsenmeyen, çok eleştiriye uğrayan ve başkaları tarafından psikolojik olarak kızgın, saldırgan, kavgacı yada içe dönük, bastırılmış bir kişilik olarak ortaya çıkar. Ailede anne-baba gerek sevgi açısından, gerekse gelişim, sağlık ve ekonomik gereksinimleri bakımından çocuğuna

özen göstermediği için çocuk, asi, söz dinlemeyen, kaba davranışlar gösteren, annebabasına öfke dolu veya sinmiş, korkak, derdini anlatmaktan aciz bir çocuk olarak ortaya çıkar (Bee, 1996: 248; Özgüven, 2001:215-216 ; Dönmezer, 1999:65).

Aşırı Hoşgörülü Tutum :

Aşırı hoşgörülü tutumu benimseyen anneler, çocuğun isteklerini hiçbir denetim ve sınırlama getirmeksizin daima kabul ederler. Bu tutum, otoriter tutumun aksine, denetimin çok düşük, hoşgörünün yüksek olduğu bir tutumdur. Cinsel ve saldırgan dürtü ve davranışlar dahil, çocukların her tür davranışları hoşgörü ile karşılanır yada görmezlikten gelinir. Ebeveynler sadece çocuklarının mutlu olmalarını isterler ve çocukları ile çok fazla ilgili değillerdir. Ebeveynler çocuklarına koşulsuz sevgi vermektedirler. Bu sevgi de onların temel ebeveynlik işlevlerini yerine getirmelerine neden olmaktadır. Çocuğun kişisel tercihlerine karışılmaz, uyku, yemek ve çalışma durumlarında belirli bir tutum izlenmez, çocuklardan yaşına, gelişimine uygun ve olgun bir davranış talebinde bulunulmaz, toplumsal kurallara ve değerlere pek önem verilmez ve bunlar çocuklara öğretilmez. Annelerin, çocuklarına karşı aşırı hoşgörülü ve düşkün olmaları çocuğu bencil yapar. Çocuk daima diğerlerinin dikkatini çekmek ister ve kendisine hizmet edilmesini bekler. Böyle çocukların ev içindeki ve dışındaki "sosyal uyum düzeyleri" çok düşük olur. Hep almaya alışmış olan çocukların, diğer insanlarla "paylaşma" ve "işbirliği" yönünden yoksun oldukları söylenebilir (Shaffer, 1994:456; Ekşi,1990:50; Özgüven,2001:216-217).

1.1.2. Anne Tutumlarını Etkileyen Faktörler

Annelerin sahip oldukları çeşitli özelliklerin çocuklarına karşı olan tutumlarını belirlemede etkili olduğu düşünülmektedir. Bu özelliklerden en önemlisi ailenin sosyo-ekonomik düzeyi olmaktadır. Yapılan çalışmalar alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki annelerin çocuklarına karşı değerler açısından farklı tutumlar içinde olduklarını göstermektedir. Sosyo-ekonomik yönden üst kategoride yer alan anneler, alt kategoride yer alan annelere göre, otoriteye daha az değer vermekte, eşitliği, bağımsızlığı, merakı, yaratıcılığı, başarıyı ve sorun çözücü olmayı daha önemli görmektedirler. Sosyo-ekonomik düzeyle ilgili olarak eğitim düzeyi ve

ailedeki çocuk sayısı da annelerin çocuklarına karşı tutumunu etkileyen faktörler arasında yer almaktadır (Dönmezer,1999:69).

Anne tutumlarını etkileyen etkenlerden biri de çocukların sahip oldukları özelliklerdir. Örneğin fiziksel ve psikolojik rahatsızlığı olan çocuklarına karşı anneler aşırı koruyucu bir tutum gösterebilmektedirler. Oysa aşırı koruyucu tutum istenmedik diğer tutumlar gibi hem çocuğun psikolojik gelişimini hem de anneyi olumsuz şekilde etkilemektedir.

İçinde yaşanılan toplumun kültürel değerleri, annelerin çocukluk yıllarında kendi anneleriyle geçirmiş oldukları deneyimleri ve annenin kişilik yapısı da annelerin çocuklarına karşı tutumlarını etkilemektedir. Yine aile içinde eşler arasındaki ilişkinin sağlıklı olup olmaması, annelerin evlilikten aldığı doyum ve üstlendiği ebeveynlik rolünden haz duyup duymaması annenin çocuğu ile kuracağı ilişkilerle doğru orantılıdır (Dönmezer,1999:70-73).

1.2. Çocuğun Gelişiminde Kardeşlerin Yeri ve Önemi

Kardeşler, bir çocuğun gelişimini etkileyebilecek en önemli etkenlerden biridir. Çünkü kardeşler arasındaki duygusal bağ güç açısından ebeveyn ile çocuk arasındaki bağlılıktan sonra ikinci sırada gelmektedir (Furman ve Buhrmester,1985:448).

Son yıllarda zeka ile bilişsel gelişim alanında yapılan çalışmalarda kardeşlerin bilişsel gelişim üzerindeki etkisi incelenmektedir. Erken çocukluk dönemi üzerinde odaklanan çalışmalar göstermiştir ki; erken yaştan itibaren küçük çocuklar, büyük kardeşlerini gözleyip, taklit ederek öğrenmektedirler. Böylece büyük çocuklar, küçük kardeşlerine oyunlar, fiziksel beceriler ve oyuncakları nasıl kullanacaklarını öğreterek gelişimlerine katkıda bulunmaktadırlar (Cicirelli,1982:267; Azmitia ve Hesser, 1993:430-433).

Kardeşler zamanlarının büyük bir kısmını etkileşim içinde geçirirler. Bu etkileşimler çeşitli davranışları içermektedir. Dolayısıyla kardeşler birbirlerinin sosyal etkileşimlerini ve sosyalleşmelerini etkilemektedirler. Özellikle aileye yeni bir bebeğin katılması ile büyük çocuğa sunulan duygusal kaynaklar ve fırsatlardaki değişimler çocuğun sözel gelişimi üzerinde büyük etkilere sahiptir (Baydar, Greek ve Gunn, 1997: 947).

Weisner (1989) araştırmasında batılı olmayan çoğu toplumda büyük kardeşlerin küçüklerin sosyalleşmesinde ebeveynler kadar yada onlardan daha etkili olduğunu; Hartup (1998) ise batılı ülkelerde kardeşlerin ebeveynler kadar etkili olmasa da sosyalleşmede önemli rolleri olduğunu bulmuştur. Bunu kardeşlerin zamanının önemli bir kısmını beraber geçirmelerine ayrıca kardeşlerin yetenekleri arasındaki bireysel farklılıkların beceri kazanmak için ideal bir bağlam oluşturduğuna bağlamaktadırlar (Akt. Azmitia ve Hesser,1993:431).

Kardeşlerin birbirleri için yarattığı ortam, onların gelecekteki ilişkilerini etkilemekle kalmaz aynı zamanda çocukların kişilik gelişimini de etkilemektedir. Bu konuda yapılan çalışmalar, kardeş statüsünün bireyin ilgileri, tercihleri, düşünme tarzı, kendine güven ve yetişkinlikteki başarı üzerinde etkisi olduğunu göstermektedir (Dunn,1983:787-788).

1.2.1. Kardeşler Arasındaki İlişkilerin Yapısı (Doğası)

Kardeşler konusunda yapılan araştırmalar psikoloji bilimi kadar eskidir (Brody,1998:1). Bu konuda birçok araştırma yapılmasına rağmen kardeş ilişkilerinin yapısını anlamaya yönelik araştırmaların sayısı çok azdır (Buhrmester ve Furman,1990:1387).

Piaget, kardeş ilişkilerini , yapısında çocuk-çocuk ilişkisindeki karşılıklılık ve çocuk-anababa ilişkisindeki tamamlayıcılık boyutlarını bulunduran bir ilişki olarak tanımlamıştır. Çocuk-çocuk (akran) ilişkileri, çocuğun ben ve diğerleri ayırımı yapabilmesine ve başkalarının bakış açısını anlayabilmesine imkan tanıyan, karşılıklılığı içeren bir etkileşim şeklidir. Çocuk-anababa ilişkisi de koruyan-korunan, veren-alan gibi dengeleri içeren tamamlayıcılık boyutunda yer alır. Kardeş ilişkisi, çocuğun ilişkide yoğunlaşması, karşıdakinin duygu ve düşüncelerini, ilgilerini fark edebilmesi açısından çocuk-çocuk ilişkisine, yaş farkından dolayı bakım verme, dil, oyun kuralları öğretme gibi özelliklerinden dolayı da çocuk-anababa ilişkisine benzemektedir (Dunn,1983:788-789).

Pfouts, kardeş ilişkilerinin diğer insan ilişkilerine oranla daha stresli olabileceğini savunur. Çünkü kardeş ilişkilerinin bir ucunda sevgi diğer ucunda nefret yer alır (Akt. Bryant, 1982:95).

Kardeş ilişkilerinin yapısı aynı zamanda paradoksaldır çünkü, bu ilişkiler hem yakın hem de çatışma içeren ilişkilerdir (Shaffer,1994:464).

Gold (1989) kardeşlerin birbiriyle bağlantısını temel alarak beş kardeş ilişkisi türü belirlemiştir. Bunlar; Yakın, uyumlu, sadık, ilgisiz ve düşmancadır. Yakın ilişkiye sahip kardeşler, birbirlerine her zaman yakındır ve ilişkilerine değer verirler; Uyumlu kardeşler sadece arkadaştırlar; Sadık kardeşlerin ilişkilerinin temelinde ortak aile geçmişleri bulunur. Bu kardeşler düzenli ve sistematik bir şekilde görüşür, aile olaylarına katılır ve kriz zamanlarında birbirlerine destek olurlar; İlgisiz kardeşler, birbirlerine karşı kayıtsız ve soğukturlar ayrıca nadiren görüşürler; Düşmanca kardeşlerin ilişkisinde ise kızgınlık ve olumsuz duygular yer alır (Akt. Shriner,1999:59).

1.2.2. Kardeş İlişkilerinin Gelişimi

Buhrmester ve Furman'ın (1990) yaptığı bir araştırmaya göre kardeş ilişkilerinin gelişimine ilişkin üç genelleme yapılabilir :

1-Kardeş ilişkileri yaşla beraber daha eşitlikçi ve daha az simetrik bir hal alır. Böylece kardeş ilişkilerinin statü /güç yapısında önemli değişmeler meydana gelmektedir. Yaş büyüdükçe büyük kardeşin küçük kardeşe yönelik egemenlik faaliyetlerinin ölçüsü azalmaktadır. Çünkü küçük kardeş büyüdükçe daha yeterli ve bağımsız olmaktadır.

2-Çocuklar büyüdükçe kardeş ilişkisi daha az yoğun hale gelir ve bunun sonucu olarak da kardeş ilişkilerinin olumsuz boyutlarının (çatışma, rekabet gibi) tümü bir ölçüde azalmaktadır.

3-Kardeşlerin yaşantısı çocuğun ailedeki statüsüyle kısmen belirlenmektedir. Küçük kardeşler üzerinde egemenlik kurulurken, büyük kardeşler egemenlik kuran kişilerdir.

İlk zamanlarda kardeş ilişkisi yakın, uyumlu ve çatışmasız olsa da bu durum orta çocukluk ve ergenlikte görülmeyebilir. Bunun nedeni de çocukların artan yaşla birlikte sosyal yeterliğinde önemli gelişmeler olması ve bunun sonucunda kardeş ilişkilerinde bireysel farklılıklar yapısında değişiklikler geliştirmesidir. (Dunn,1993:53). Bundan dolayı kardeş ilişkilerini gelişim dönemleri içinde incelemekte fayda vardır.

Bebeklik ve Okul Öncesi Dönemde Kardeş İlişkileri

Bu dönemde kardeşler diğer dönemlere oranla en sık ve yoğun bir şekilde etkileşim içinde bulunmaktadırlar. Bebekler on sekizinci aydan itibaren kendinden büyük kardeşlerine bağlanıp, onlar uzaktayken onları özler ve yabancı bir ortamda rahatlatmaya çalışırlar. Büyük kardeşler de küçük kardeşlerine ebeveynmiş gibi davranır ve oyuncaklarını paylaşıp beraber oyun oynayarak zaman geçirirler. Böylelikle kardeşler anneleri ile olduğu kadar kardeşleri ile de o derece etkileşimde bulunmaktadırlar (Richman ve Lansdown,1990:34; Berk,1994:574).

Okul öncesi dönemde kardeşler arasındaki etkileşimlerin yapısında cinsiyete göre farklılıklar olduğu dikkati çekmektedir. İlk doğan erkekler küçük kardeşlerine genellikle fiziksel güç uygularken ilk doğan kızlar küçük kardeşlerine açıklama yapar ve soru sorarlar. Ayrıca bu dönemde etkileşimleri çoğunlukla büyük kardeşin başlattığı ve kardeşler arası etkileşimlerde büyük kardeşin baskınlığı göze çarpmaktadır (Mussen ve ark.,1990:497).

Kardeşleri ev ortamında izleyen araştırmacılar, okul öncesi dönemde bulunan kardeşlerin ilişkilerinde düşmanca davranışlar ve zıtlaşmaların da gözlendiğini ancak bununla beraber temelde bu ilişkilerin olumlu ve destekleyici olduğunu belirtmektedirler (Akt. Shaffer,1994:465).

Çocukluk Döneminde Kardeş İlişkileri

Çocukluk döneminde kardeşler ebeveynleriyle geçirdikleri zamandan daha fazla birbirleriyle zaman geçirirler ve kardeşler ebeveynleriyle karşılaştırıldığında iki kat daha fazla ortak faaliyette bulunmaktadırlar. Dolayısıyla bu dönemde kardeş ilişkileri duygusal olarak güçlü ve sıktır. Ancak kardeş ilişkilerinin arkadaşlık ve düşmanlık boyutlarında kardeşler arasındaki bireysel farklılıklar önemlidir. Bazı çocuklar arkadaşça, destekleyici ve şefkatli bir kardeşle çocukluklarını geçirirken bazı çocukların kardeşleri ise agresif veya düşmancadır (Brown ve Dunn,1992:337; Dunn ve ark.,1994b:492).

Kardeşler çocukluk döneminde sosyal karşılaştırma süreçleri içerisinde olduklarından, sürekli olarak ebeveynleriyle olan deneyimlerini ve kardeşleriyle olan deneyimlerini karşılaştırmakla meşgul olmaktadırlar (Brody ve ark. ,1994:771). Ebeveynler ise, bu dönemde çocukların çok sayıda faaliyete katılması nedeniyle

genellikle kardeşlerin özelliklerini, yeteneklerini ve başarılarını karşılaştırırlar. Bu değerlendirmelerin çocuklara iletilmesi sonucunda kardeş çatışması ortaya çıkar, bu durum ise kardeş düşmanlığını yoğunlaştırır (Berk,1994:575).

Bu konuda gözleme dayalı veriler, çocukluk döneminde kardeşler arasında ara sıra çatışmalar gündeme gelse de kardeşlerin birbiri için genellikle güzel şeyler yaptığını ve güzel davranışların nefret dolu veya düşmanca davranışlardan daha yaygın olduğunu göstermektedir (Shaffer,1994:465).

Yine bu dönemde büyük kardeşler, özellikle erkekler güçlü ve patron olarak görülür. Bu güç küçük kardeşin korunması için kullanıldığından ebeveynler tarafından hoş karşılanır. Kızlar ise küçük kardeşlerine yapamadıkları şeylerde yardımcı olur ve öğüt verirler. Bunun sonucunda da ikinci sırada doğan çocuklar genellikle büyük kardeşlerine güçlü bir duygusal bağ ile bağlanırlar (Mussen ve ark. ,1990:497).

Dunn ve ark. (1994a:316)'na göre kardeş ilişkilerindeki olumsuz değişimlerin nedeni çocukluk yıllarında aile dışında oluşan yeni arkadaşlıklardır. Ayrıca bu dönemde çocukların yaşantısında (okula başlama, arkadaşlarıyla ilişki kurma v.b.) ve aile hayatında (taşınma, ebeveynin hasta olması veya işsizlik) büyük değişimler olmaktadır. İşte çocuğun yaşantısında oluşan tüm bu değişiklikler kardeş ilişkilerini olumlu veya olumsuz olarak etkilemektedir.

Wellman ve Wontley'e (1989) göre birçok kişinin hayatında sosyal ağ üyeleri vardır ve bu sosyal ağ üyeleri bireyin çeşitli duygusal, toplumsal ve araçsal ihtiyaçlarının giderilmesine destek olur. Parsons (1943) kardeşlerin çocukluk ve ergenlik dönemlerinde sosyal desteğin iç dairesinde bulunduğunu ancak yetişkinlikte sosyal desteğin dış dairesine geçtiğini savunurken, son yıllarda yapılan çalışmalarda yetişkinlik ve ileri yaşlarda ebeveynlerin, eşin ve çocukların iç destek dairesinde yer aldıkları ancak yetişkin kardeşlerin sosyal destekte ikincil olduğu belirtilmektedir (Akt. Campbel ve ark. ,1999:117).

Ergenlik Döneminde Kardeş İlişkileri

Bu dönemde ergenler ailelerinden ayrılmaya ve arkadaşlarıyla daha fazla zaman geçirmeye başladıkça kardeş bağından aldıkları duygulara daha az ihtiyaçları olur. Bu dönemde ergenler akranları ve ebeveynlerine oranla kardeşlerine daha az

düzeyde yakındırlar, onlardan daha az etkilenirler ve hatta ergenliğe geçerken kardeşlerinden daha çok uzaklaşırlar (Papalia ve ark.,1998 : 597).

Bu dönemde ebeveyn-çocuk ilişkilerinde olduğu gibi kardeş ilişkileri de daha dengeli ve daha mesafeli hale girer. Bunun sonucunda büyük kardeşler küçük kardeşlerine daha az güç uygular ve dolayısıyla daha az kavga ederler (Buhrmester ve Furman,1990:1396). Çocukluk döneminde meydana gelen kardeş düşmanlığının bir bölümünün ergenlik döneminde azalması sonucunda kardeşler arasında özel bir yakınlık oluşmakta ve bu dönemde; dış görünüş, akran ilişkileri, sosyal problemler, cinsel duygular ve faaliyetler konusunda kardeşler akranları veya ebeveynleri yerine birbirleriyle daha açık bir şekilde iletişim kurmaktadırlar (Hetherington ve Parke,1993:440).

Yetişkinlik ve Yaşlılık Dönemlerinde Kardeş İlişkileri

Yetişkinlik döneminde kardeşler, kendi kimliklerini ve bağımsızlıklarını oluşturmak, çalışmak ve kendi ailelerini kurmak amacıyla yollarını ayırmaktadırlar. Çoğunlukla orta yaşın sonunda kardeşler yeniden bir araya gelir ve yakın bağlar kurarlar (Price,2001:1-2).

Kardeş ilişkilerinin yetişkinlikte de sürmesini açıklamaya yönelik iki kuram bulunmaktadır. Bunlardan biri, ebeveynlerin çocuklara öğrettikleri normları temel alır. İkinci kuram ise, bağlılığı temel almaktadır. Çünkü insanlar bağlılık içeren ilişkilerde kendilerini daha rahat hissederler (Shriner,1999:1).

Yaşlılık döneminde ise bazı önemli hayat olayları kardeşlerin ilişkilerini yenilemesine neden olmaktadır. Ebeveynlerinin bakımlarını üstlenme ve ölümlerinden sonra cenaze işleri ile ilgilenme, ebeveynlerinden kalan malların ayarlanması vb. gibi durumlar genellikle kardeşlerin ortak bir amaç için yakın temasa geçmelerine neden olmaktadır. Ayrıca en uzun süre yaşanan ilişki olan kardeşlik, yaşların ilerlemesi ile öteki ilişkilerin boşanma, ölüm ve coğrafi yer değiştirme ile çözülmesi sonucunda artan bir öneme sahip olmaktadır (Bedford,1998:2).

Hastalık yada kriz zamanlarında da kardeşler birbirlerine duygusal ve psikolojik destek verirler. Bu destek alışverişi hem birbirinden uzakta hem de birbirine yakın yerlerde yaşayan kardeşler arasında yaygındır. Araştırmacılar kız yada erkek fark etmeksizin bir kardeşe sahip olmanın ileri yaşlarda faydalı olduğunu

vurgulamaktadır, ayrıca kardeşlerin hatıraları ve aile kimliği duygusunu paylaştıkları için yaşlılık döneminde kardeşi olmayanlara göre hayattan daha fazla tat aldıkları ve daha düşük oranda depresyon geçirdikleri belirtilmektedir (Akt. Price,2001:2).

1.2.3. Kardeş İlişkilerinin Değişik Boyutlar Açısından İncelenmesi

Kardeşler arasındaki ilişkinin yapısını ve gelişimini inceledikten sonra, ilişkinin farklı boyutlar açısından da incelenmesinde fayda vardır.

Kıskançlık ve Rekabet

Doğal bir duygu olan kıskançlık, sevilen kişinin bir başkasıyla paylaşılamamasından ve temelde güvensizlikten kaynaklanır (Yavuzer,1999:167). Rekabet ise, genellikle başkalarından daha iyi yapma, daha iyi olma güdüsünden kaynaklanır (Dönmez,1992:234). Kardeşler arasında kıskançlık ve rekabet duyguları aileye yeni bir bebeğin katılması sonucunda, annenin ilk çocuğa daha az sıcaklık ve ilgi göstermesiyle başlamaktadır.

İlk çocuk, annenin ilgisini çekmek, ödüllendirilmek ve bağımlılık ihtiyaçlarını gidermek için rekabet etmek zorunda kalmakta, aynı zamanda o ana kadar kendine yöneltilen ilgi ve dikkatin yeni doğan kardeşine yöneltildiğini hissetmesiyle kıskançlık duyguları yeşermeye başlamaktadır. Bu konuda anahtar kişi olan anne-baba, bu durum karşısında zaman zaman zorlanmakta ve hatalı tutumlar geliştirebilmektedir (Yavuzer,1999:168).

Ev ortamında özellikle kardeşler arasında kıskançlığın söz konusu olduğu durumlarda rekabet daha çok yaygındır. Ayrıca, düşük sosyo-ekonomik düzeylerdeki çocuklar, daha yüksek sosyo-ekonomik düzeylerdeki çocuklardan daha yarışmacı olma eğilimindedirler. Kız-erkek yada erkek-erkek kardeş çiftleri arasındaki rekabet, kız-kız kardeş çiftleri arasındaki rekabetten daha güçlü ve kavgalıdır. Bu, özellikle annenin erkek çocuğu tercih ettiği durumlarda gözlenmektedir (Dönmez,1992:234).

Çatışma

Çatışma, çocukluk döneminde kardeş ilişkilerinin bir parçasını oluşturmaktadır. Kardeş çatışmasının bazı türleri görüşme ve karşılıklı tatmin edici çözümler içeren yapıcı çatışmalar olabileceği gibi, bazı türleri agresiflik, baskı ve

tatmin etmeyen çıktılar içerdikleri için yıkıcıdır. Yıkıcı çatışmalar kardeşler arasında sıklıkla meydana gelmektedir (Martin ve Ross,1996:1456).

Yapıcı çatışma formları ise çocukların sosyal gelişimi için olumlu sonuçlara sahiptir. Çocukların olumsuz duyguyu tolere etme yeteneklerini geliştirir ve aile kurallarını anlamasını artırır. Ancak yapılan çalışmalar küçük kardeşler arasındaki çatışmaların çoğunun yapıcı olmadığını gösterir. Çünkü küçük çocuklar çoğunlukla soruna çözüm getirmek yerine geri çekilir yada birbirinden ayrılır (Kramer ve ark,1999:1402; Bedford ve ark. 2000: 54; Dunn, 1995.142-143).

Ebeveynlerin yıkıcı çatışma türlerini azaltma konusunda çocuklarına nasıl yardımcı olmaları gerektiği konusunda bazı araştırmacılar, ebeveynlerin kardeş çatışmalarına katılmamasını savunurken bazı araştırmacılar ise, katılması gerektiğini savunmaktadırlar. Felson ve Russo (1988) ebeveyn müdahalesinin özellikle ebeveynler küçük çocuğun yanında yer alırsa kardeş ilişkilerindeki güç dengesinin bozulmasına yol açacağını belirtirken; Dunn (1988) küçük çocukların sorun yönetimi becerilerinin olmadığını ve çatışma süreçlerinin yönetimi konusunda ebeveynlerine bağımlı olduklarını savunmaktadır. Ross ve ark. (1994) ise ebeveynlerin çatışmalara müdahale etmediği zaman adillik kurallarının çiğnendiği ve büyük çocukların küçüklere egemen olduğunu savunmaktadırlar. Dolayısıyla ebeveyn müdahalesi adalet kurallarının öğretilmesinde önemli bir bağlam olarak görülmektedir. Anne-babanın bir çocuğun yanında olaya müdahale etmesi çocuklar tarafından farklı davranış olarak algılanır ve bu da ileride çocuklar arasında sorunların oluşmasına neden olmaktadır (Akt.Kramer ve ark.,1999:1402-1403).

Düşmanlık

Kardeş düşmanlığı, kardeş ilişkilerinin en olumsuz ve en fazla ilgi çeken boyutudur. Kardeşler arasındaki düşmanca ilişkilerin iki nedenle ortaya çıktığı düşünülmektedir. Birincisi, ebeveynlerin vereceği ödüllere yönelik rekabet, ikincisi ise kardeş statüsüne yönelik rekabettir (Dunn,1993:44-45; Bryant,1982:87).

Okul çağı çocuklar üzerinde yapılan çalışmalar, düşmanlık, çatışma kontrol ve arkadaşlığın farklı boyutlar olduğunu ileri sürer. Ancak küçük çocuklarda düşmanlık ve çatışmanın ayrı boyutlar olup olmadığı kesin olarak ortaya çıkarılmamıştır (Dunn,1993:45-46).

Bağlılık Güvenliği

Kardeş ilişkileri diğer insan ilişkileri arasında en uzun süre devam eden ilişkidir ve kardeşler arasındaki duygusal bağ güç açısından ebeveyn ile çocuk arasındaki bağlılıktan sonra ikinci sırada gelmektedir (Furman ve Buhrmester,1985:448).

Schaffer ve Emerson, kardeşlerin sevgi bağının anneye duyulan sevgi bağıyla aynı zamanda ortaya çıktığını savunmaktadırlar. Böylece bir ilişkideki uyumu ve uyuma olan güveni gösteren bağlanma, çocuğun yaşamının ilk aylarında kendisine ve dünyaya olan güven duygusunun temellerini oluşturur (Akt. Dunn,1983:792-93).

Çoğu anne, çocuklarının çok küçük yaşta kardeşlerine bağlandığını, onlar olmayınca özlendiğini, kardeşi gördüğünde sevindiğini ve mutlu olduğunu ifade etmektedir (Dunn,1993:46-47).

Paylaşılan Fantezi

Ebeveyn-çocuk ilişkilerinde daha az sıklıkla bulunan kardeş ilişkilerinin önem taşıyan bir diğer boyutu paylaşılan fantezidir. Okul öncesi dönemde bulunan çocuklar üzerinde yapılan çalışmalarda kardeşlerin 1/3'nin ortaklaşa fantezi oyun oynadıkları bulunmuştur (Dunn,1993:48).

Küçük kardeşler arasında oluşan fantezi oyun üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda üç genel konu ortaya çıkmaktadır. Birincisi, arkadaşça yada destekleyici kardeşlik oluştuğunda çocuklar bu tür oyunlar oynamaktadır. İkincisi bu paylaşılan fantezide kardeş katılımında belirgin gelişimsel değişmeler erken yaşlarda görülmektedir. Üçüncü genel konu ise, ortaklık yapan kardeşler için bu oyun yoğun bir faaliyettir. Ortaklaşa fanteziye sıklıkla katılan kardeşler diğer yollarla da birbirlerine ilgi ve arkadaşlık göstermektedirler (Dunn,1993:49-51).

Hükmetme (Baskınlık)

Çocuklarda başkaları üzerinde kontrol kurmak yada onlara hükmetme eğilimi hemen hemen evrensel bir eğilimdir. Bu eğilim ilk kez üç yaş dolaylarında yetişkinlerle ilişkilerde görülür, beş yaş dolaylarında en üst düzeye ulaşır ve daha sonra azalmaya başlar. Çocuklar bu davranış tarzını genellikle ev ortamlarında (babanın anneye baskın davrandığı ailelerde) öğrenirler. Genellikle disiplinle ilgili

konularda tartışmaların çok olduğu, çocukların aşırı kısıtlandığı ve anne-babanın çocuklara sık sık zora dayalı telkinlerde bulunduğu uyumsuz ailelerde görülür. Hükmetme davranışında çocuk toplumsal durumu kontrolüne almaya yada kontrolünde tutmaya çalışır. Böylece kendi davranışlarını gerçekleştirebilir. Uygun biçimde yönlendirilebilirse bu davranış ileride liderliğe dönüşerek çocuk için yararlı da olabilir (Dönmez,1992:235).

Benzerlik ve Farklılıklar

Son zamanlarda toplumbilimcilerin açıklamaya çalıştığı sorulardan biri kardeşlerin ortak birçok genetik mirasa ve aynı ailede, aynı ortamda geçirilmiş deneyimlere rağmen neden birçok yönden farklılıklar gösterdiğidir. Dunn bu sorunun cevabını iki şekilde açıklamaktadır:

1-Anne-babanın tek tek her bir çocukla geçirdiği deneyimin farklı olması ve bu etkileşimin her iki taraf açısından nasıl algılandığının önemli olmasına ,

2-Kardeşlerin kendi aralarındaki iletişim ve bu iletişimin her iki tarafı nasıl etkilediği ayrıca her iki taraf açısından nasıl algılandığının önemli olmasına (Dunn,1983:787).

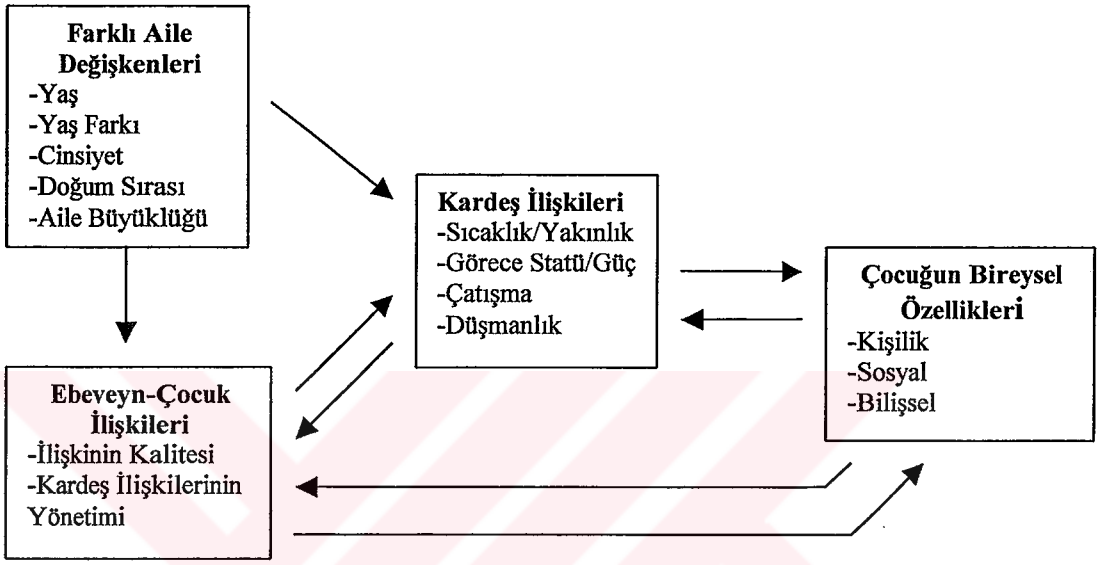
Kardeşler aynı nesnel ortamı yaşamadığı gibi nesnel ortamın etkileri ailedeki çocukların her biri için aynı değildir. Çünkü her bir çocuk genetik yapı açısından farklılıklara sahiptir. Kardeşler aile dönüşümünün farklı noktalarında dünyaya geldiğinden, farklı cinsiyetlerde olduğundan, farklı mizaçlara ve fiziksel görünüşlere sahip olduğundan nesnel çevreleri ve öznel deneyimleri farklı olabilir. Tüm bu farklılıklar da kardeşlerin birbirlerinden farklı olmalarını doğal kılar (Hoffman,1991:191).

1.2.4. Kardeş İlişkilerini Etkileyen Faktörler

Kardeş ilişkilerindeki farklılıkların nedenlerini inceleyen araştırmacılar, ilk başlarda cinsiyet, kardeş cinsiyeti, yaş, kardeşler arası yaş farkı gibi değişkenler üzerinde durmuşlar, daha sonraki çalışmalarda ise; bu değişkenlerin kardeş ilişkilerinin yapısında etkili olduğu belirtilmekle birlikte kardeş ilişkilerinin özelliklerinin yalnızca bu faktörlerle belirlenmediği ve daha merkezi

belirleyicilerinin ebeveyn-çocuk ilişkileri ve çocukların bilişsel, sosyal ve kişilik özellikleri olduğu ileri sürülmüştür (Furman ve Buhrmester, 1985: 458).

Furman ve Buhrmester (1985) araştırmaları sonucunda kardeş ilişkileri niteliğinin başlıca belirleyicilerini bir tablo ile özetlemişlerdir.

**Şekil 1*- Kardeşler Arasındaki İlişkilerin Özelliklerinin Ana Belirleyicileri Şeması.

Yaş

Çocuğun yaşı, küçük kardeşine uyum sağlamasında önemlidir. Aile sisteminde bir ayarlama süreci olarak bir kardeşin doğumu büyük kardeş için bazı olumlu ve olumsuz çıktılara yol açar. Genellikle kardeşin doğumundan sonra büyük çocukta kaygı ve agresiflik gibi belli bazı davranışsal ve duygusal problemler gözlenir. Bir kardeşin dünyaya gelmesi aynı zamanda aile bireyleri arasındaki etkileşim yapısını da değiştirir. Yeni bebekten sonra anne ile büyük çocuk arasındaki olumlu etkileşimler önemli oranda azalır, aynı zamanda ebeveynlerin kontrol edici tarzı ortaya çıkar (Baydar, Grek ve Gunn, 1997:939-940).

* Furman ve Buhrmester (1985)'dan uyarlanmıştır.

Kardeşler Arası Yaş Farkı

Kardeşler arası yaş farkı özellikle kardeş statüsü üzerinde etkilidir.Yaşları yakın olan kardeşlerin daha fazla ve yoğun olarak kavga etmeleri doğaldır. Çünkü kardeşlerin yetenekleri ebeveynler tarafından sıklıkla karşılaştırma yapılacak kadar benzemektedir (Papalia ve ark.,1998:598).

Furman ve Buhrmester'ın (1985) yaptığı araştırmada cinsiyetleri ne olursa olsun kardeşler arasındaki yaş farkı dört yaştan az olduğunda çocukların kardeşleriyle daha fazla kavga ve çatışma yaşadıkları, yaş farkı dörtten fazla olduğunda ise büyük kardeşin küçük kardeşe daha fazla bakım davranışı gösterdiği ve küçük kardeşlere ebeveynlerin yanlı davranışlar gösterdiği gözlenmiştir.

Yaşları yakın olan kardeşler arasında ise büyük kardeşlerin daha fazla prososyal davranış gösterdiği belirtilmektedir (Papalia ve ark.,1999:311).

Cinsiyet

Kardeş ilişkisini çocukların cinsiyeti de etkilemektedir. Gelişimsel ve cinsiyet konuları ele alındığında okul çağındaki kız kardeşlerin, erkek kardeşlere yada erkek-kız kardeş çiftlerine oranla birbirlerine daha fazla prososyal davranış gösterdiği ayrıca ilişkilerinde daha sıcak ve yakın olduğu, birbirlerini daha fazla överek öğretmen rolü üstlendiği; erkek kardeşler arasında ise buna daha az ölçüde rastlandığı ve birbirleriyle daha olumsuz ilişkiye sahip oldukları belirtilmektedir (Furman ve Buhrmester, 1985:457-458; Minnet ve ark., 1983:1071).

Kardeşler arasında görülen çatışmalar da özellikle büyük erkek kardeş ile küçük kız kardeş arasında daha yaygın olarak görülmektedir. (Papalia ve ark.,1999:265).

Doğum Sırası

Doğum sırasının etkileri kültürden kültüre farklılık gösterse de kardeş ilişkilerini etkilediği düşünülmektedir. LeVine (1990) doğum sırası kavramının A.B.D.'den çok Kenya gibi tarım toplumlarındaki aileler için değişik sonuçları olduğunu belirtir. Çoğu tarım toplumunda aileler ortak yaşam alanlarını paylaşır ve çocuklar birlikte büyür. A.B.D.'de ise ilk doğan çocuk evdeki tek çocuktur ve evde kendine ait bir odası ve eşyaları vardır (Akt. Craig ve Baucum,1999:267). Ayrıca

sanayileşmemiş toplumlarda büyük kız kardeşler küçük kardeşlerine bakmak için okula devem etmez, onları besler, eğitir, disipline eder ve onlara göz kulak olur (Papalia ve ark.,1999:312).

Howe (1990) doğum sırasına bağlı olarak önemli kişilik farklılıklarının olmadığını belirtmekle birlikte büyük çocuğun küçük çocuklara modellik yapması bakımından kardeş ilişkileri üzerinde doğum sırasının olumlu etkileri olabileceğini savunmaktadır. Çünkü ilk doğan çocuk küçük kardeşleri için önemli bir sosyal öğrenme modeli olarak görülebilir. Bu modelin önemli boyutları ise ömür boyu kardeşler arasında süren arkadaşlık, yardım ve korumadır. Ayrıca büyük kardeşler hem arkadaşça (oyuncak paylaşma, gülümseme, sarılma, oyun v.b.), hem de arkadaşça olmayan (vurma, kavga v.b.) davranışları başlatmaktadır. Küçük kardeşler ise büyük kardeşlerini taklit etmektedir (Akt. Papalia ve ark.,1999:311).

Büyük kardeşler cinsiyet özellikleri bakımından da önemli bir özdeşim kaynağıdır. Aynı cinsten büyük kardeşi olan çocuklar, karşı cinsten büyük kardeşi olan çocuklara oranla daha güçlü cinse özgü davranışlar sergilemektedir (Craig ve Baucum,1999:267).

İlk doğan çocuklar daha sonra doğanlara oranla kardeşlerine daha fazla güç uygulamaktadırlar. Ancak bu durum cinsiyetler arasında farklılık göstermektedir. Büyük erkek kardeşler daha fazla fiziksel güç uygularken, büyük kız kardeşler daha çok sözel güç uygulamaktadır. Büyük kardeşler aynı zamanda daha fazla etkileşim (hem agresif hem prososyal) başlatmaktadır. Küçük kardeşler ise kardeş ilişkilerinin düzenlenmesine yardım etmek amacıyla ebeveynlerine daha sık başvurmaktadır (Barnes ve Austin,1995:74).

Aile Büyüklüğü

Ailede birey sayısı arttıkça ebeveynler daha otoriter olmaktadır. Babalar çocuk yetiştirmede daha çok yer almakla birlikte baskın karar veren kişilerdir. Bossard ve Boll (1956) büyük ailelerde ebeveynliğin yoğun olduğunu savunur. Bu ailelerde çocuklar sevilir ancak sayının fazla olması tek çocuk üzerinde yoğunlaşılmasına olanak vermez. Tek birey yerine aile vurgulanır. Çocukların ebeveynlerine uyması ve onlarla ortaklık yapması beklenir. Ayrıca bu ailelerde büyük çocukların baskın rolleri vardır ve büyük kardeşlere uyum ve disiplin

vurgulanır, rekabet ve düşmanlık teşvik edilmez. Küçük ailelerdeki ebeveynler ise çocuklarının özerkliğini daha az kısıtlar ve özgür olmalarını kendi kendilerini yönetmelerini teşvik ederler (Akt. Furman,1995:147).

Bir ebeveynin çocuk yetiştirmeye yönelik tutumları ve çocuğun yetiştiği koşullar aileye yeni çocukların katılmasıyla değişmektedir. Aile büyüklüğü arttıkça ebeveynler ile çocuklar arasındaki yoğun ilişki fırsatı azalır ancak kardeşler arası etkileşim çeşitliliği olasılığı artar.Geniş ailede ebeveynler, küçük ailede olduğu gibi çocuklarıyla yakın etkileşimler kuramadıkları için çocuklara aşırı koruma, yakından denetim yapma fırsatı azdır. Bu nedenle çocuklarda bağımsızlık, antisosyal davranışlar ve suçluluk artar bununla birlikte çocukların özgüveni ve okul başarısı azalır. Geniş ailelerin kardeş ilişkileri üzerinde olumsuz etki yaptığı düşünülen bir diğer özelliği ise küçük ailelere oranla gelir düzeyinin daha düşük olmasıdır (Hetherington ve Parke,1993:437-438).

Evlilik Süreci

Evlilik ilişkisi, ailenin genel duygusal iklimi ve kardeş ilişkisinin kalitesi arasında karşılıklı bağımlılık bulunmaktadır. Evlilik ilişkisinde oluşan ters bir olay çocukta stres yaratmaktadır. Araştırmalar sonucunda evlilikte mutsuzluk, çatışma veya uyumsuz aile ortamının kardeş ilişkilerindeki olumsuzlukla ilgili olduğu bulunmuştur. Ayrıca bu gibi durumlarda büyük kardeşin küçük kardeşine bakım sunmasının ve prososyal davranışlarının arttığı da bulunmuştur. Brody'e göre bu davranışın amacı yetişkin çatışmasıyla ilgili stresten küçük çocuğun korunmasıdır (Brody,1998:4).

Depresif ve düşmanca davranan ebeveynler çocuklarıyla daha az ilgilenmekte ve çocuklarına karşı duygusal davranmakta daha sonra çocuklarına karşı davranışlarından dolayı suçluluk hissetmektedirler. Ayrıca çocuklarını yönetmede ve onlarla iletişim kurmada daha fazla genel zorluk yaşamakta, daha az destekleyici ve daha çatışmalı kardeş etkileşimlerine neden olmaktadır. Evlilik çatışması ve ebeveynin olumsuz duyguları gibi bağlamsal değişkenlerin etkileri ebeveyn-çocuk ilişkilerine yansır. Ancak ebeveynler düşmanca bir tavra girişmezse, evlilik stresi ve ebeveyn depresyonu kardeş ilişkileri üzerinde önemli ölçüde etkiye sahip değildir (Brody,1998:5).

Evlilik ilişkisinin niteliği kardeş ilişkisi üzerinde etkili olduğu gibi her bir eşin ebeveynlik işlevi üzerinde de etkilidir. McKinnon (1989) annelerin tanımlarına dayalı olarak kardeş ve evlilik ilişkilerinin niteliğine ilişkin global tahminler geliştirerek evli veya boşanmış ailelerde olumlu kardeş ilişkilerinin olumlu eş ilişkileriyle bağlantılı olduğunu savunmaktadır (Akt. Furman ve Giberson,1995:99).

Laboratuar ortamında yapılan bazı araştırmalarda anne ile çocuk arasındaki çatışma evlilik kalitesiyle olumsuz olarak ilişkilendirilirken, bazı bulgulara göre de stresli yada tatminsiz evlilik, bir ebeveynin çocuğuyla ilişkisinde sevme ihtiyacını gidermek istemesine yol açabilir ve kuşkusuz stres altındaki aileler için zayıf evlilik ve zorlu ebeveyn-çocuk ilişkileri bu streslerin sonucudur. Bu bulgulardan bazı genel sonuçlar çıkarılabilir. Birincisi, evlilik ilişkisi ile ebeveyn-çocuk ilişkisi arasındaki bağlantılar anneler ve babalar için farklı olabilir. Ayrıca bu bağlantılar kız ve erkek çocuklar için de farklıdır. İkincisi, bağlantılar evlilik ilişkisindeki stresin ölçüsüne bağlı olabilir. Üçüncüsü, bağlantılar farklılaşabilir (Dunn, 1993:77).

İyi evlilik ilişkisi ve uyumlu bir ebeveyn-çocuk ilişkisi ebeveynlerin destekleyici eş olmalarına, iyi evlilik ilişkisi geliştirmesine bağlıdır. Ayrıca iyi evlilik kadının refahını ve özgüven duygusunu geliştirir; bu ise kadının çocuklarıyla olan ilişkisini etkiler. Bir ilişkide ifade edilen ve yaşanan duygular diğer ilişkilere de taşınır. Zayıf evlilik ilişkileri dışında kalan diğer stresler de (örneğin zayıf sosyo-ekonomik durum ve barınma koşulları) ebeveyn-çocuk ilişkilerindeki zorluklarla ilişkilidir. Aile dışındaki destekleyici ilişkiler, ebeveynler üzerindeki stresli hayat olaylarının etkilerini yumuşatabilir, bu tür destekleyici ilişkilerin olmaması ise stresin ters etkilerini artırabilir (Dunn,1993:79).

Yapılan araştırmalar, boşanmanın ardından üvey anne veya üvey baba olmasının zayıf kardeş ilişkileriyle bağlantılı olduğu bulunmuştur. Yine Cambridge ve Colorado'da yapılan çalışmalarda olumsuz hayat olaylarının kardeş ilişkilerinin niteliğiyle ilgili olduğu bulunmuştur (Akt. Dunn,1993:55).

Çocuğun Bireysel Özellikleri

Bazı araştırmalarda inatçı olmayan, hareketli ve öfke-asabiyetle ilgili duygularını ifade edebilen çocukların çatışmaya yatkın olduğu belirtilmektedir. Zor (uyumsuz) mizaca sahip çocukların kardeşleri dünyaya geldiğinde strese girdikleri

belirtilir. Dunn ve ark. (1981) tarafından yapılan bir çalışmada anneler genelde olumsuz ruh hali olan çocukların, kardeşleri olduktan sonra geri çekildiklerini ve uyuma sorunları yaşadıklarını belirtmiştir (Akt. Brody,1998:2). Duygusal açıdan yoğun olan ve sıklıkla olumsuz ruh hali yaşayan çocuklar kardeşlerinin doğumundan sonra zor anlar yaşamaktadır. Doğum sonrası içe kapanan çocuklar, doğan kardeşlerine daha az olumlu ilgi göstermektedir.

Aktif, yoğun ve uyumsuz mizaca sahip olan kardeşlerin, daha çatışmalı kardeş ilişkileri olduğu bulunmuştur. Kardeşlerin mizaçları açısından uyum da önemlidir ve mizaçları çok farklı olan kardeş çiftlerinde çok daha fazla çatışma olmaktadır. Her iki kardeşin mizacı kardeş ilişkilerinde önemlidir ve mizaçtaki uyum (yada uyumsuzluk) nasıl geçineceklerini belirleyen anahtar bir unsurdur. Bu da genetik etkinin, ilişki kalitesini etkileyerek kardeş ilişkilerinde rol oynadığını gösterir (Dunn,1993:76).

Ebeveyn-Çocuk İlişkileri

Ebeveyn-çocuk ilişkilerinin genel yapısı Furman ve Giberson'a (1995) göre beş temel görüş ışığı altında kardeş ilişkisi özelliklerini etkilemektedir. Bunlardan birincisi, sosyal öğrenme kuramcılarının savunduğu ebeveynlerle çocuklar arasındaki etkileşimlerin kardeşler arasındaki etkileşimlere model teşkil ettiği görüşüdür. Örneğin, sıcak, karşılık veren, bakım sunan ebeveyn-çocuk etkileşimleri kardeşler arasındaki sıcak etkileşimleri hızlandırır. Benzer biçimde çatışmalı ebeveyn-çocuk etkileşimleri düşmanca kardeş etkileşimleri için model işlevi yerine getirir.

İkincisi, bağlılık kuramcılarının ileri sürdüğü çocukların bakıcılarıyla olan erken etkileşimlerinde kendilerine, başka kişilere ve ilişkilere ait içsel çalışma modelleri geliştirdikleri görüşüdür. Bu tür modeller çocukların başka kişilerle ileride girecekleri ilişkilerde düşüncelere ve davranışlara ilişkin beklentilerinin temelini oluşturur.

Üçüncüsü, ebeveyn-çocuk ve kardeş ilişkilerinin birbiriyle ilişkili olduğu görüşüdür. Örneğin ebeveynle çatışma, çocukların kardeşlerinin davranışlarından rahatsız olması yada ebeveynlerine olan kızgınlığını kardeşine yansıtması sonucu oluştuğudur.

Bu konu ile ilgili bir başka görüş ise, aile sistemleri kuramıdır ki; ailedeki herhangi bir alt sistemin işlevinin diğer alt sistemlerdeki etkileşimlerden etkilendiğini ileri sürer.

Bu konudaki son görüş ise, çocukların ebeveynleriyle olan ilişkilerinin kardeş ilişkilerinin yönünden etkilendiği görüşüdür. Bu görüşe göre ebeveynlerin davranışları ile kardeş ilişkileri arasında iki yönlü yapıya sahip bir bağlantı vardır ve ebeveynlerin çocukların ilişkisi üzerinde etkisi olabileceği gibi kardeş ilişkileri de ebeveyn davranışlarını etkileyebilir. Örneğin kardeşler arasındaki etkileşim genelde uyumlu ise ebeveynler çocuklarına yönelik daha olumlu hisler besler ve onlarla sıcak ve duygulu bir şekilde etkileşime girer.

Tüm bu teorik görüşlerde var olan ortak nokta ebeveyn-çocuk ilişkilerindeki olumluluğun çocuğun diğer ilişkilerindeki olumlu etkileyicilik seviyesi ile bağlantılı olduğudur. Aynı şekilde, ebeveyn-çocuk ilişkilerindeki olumsuzluk ilgili ilişkilerde kuşkuya, saldırganlığa ve koruyucu benlik davranışı sergilemesine neden olmaktadır. Bu gibi olumsuz beklentiler ve davranışlar da kardeş ilişkilerinin niteliğine zarar vermektedir. (Brody ve ark.,1994:771-772).

Güvenli anne-çocuk ilişkisi ve çocuklara yönelik sıcak ebeveyn yaklaşımı olumlu kardeş ilişkisi ile ilişkilidir. Öte yandan soğuk bir şekilde çocuk yetiştirme kardeş düşmanlığı ile ilişkilidir (Berk,1994:575).

Ayrıca kardeşlerin birbirlerine verdikleri karşılıklar da kısmen anneleriyle olan ilişkilerle şekillenmektedir. Örneğin yeni bebeğin ihtiyaçları ve duygularıyla ilgili olarak açıklamada bulunan ve bebeğin bakımı konusundaki kararlara katılımını isteyen anneler, kardeşler arasında yakın, arkadaşça ilişkiler oluşmasını sağlar. Bu şekilde davranmayan anneler, kardeşlerin birbirlerine olumlu yaklaşımını önler (Mussen ve ark.,1990:497).

Ailenin yapısı ikinci çocuğun dünyaya gelmesiyle birlikte dramatik olarak değişmektedir. Kreppner'e (1988) göre özellikle küçük çocuk iki yaşına geldikten sonra aile içinde yeni dengeler kurulur. Bu aile içi değişiklik sonucunda birbiriyle ilgili iki çeşit alt sistem oluşur. Ebeveyn ve çocuklar diye adlandırılan bu alt sistemlerin ve bu alt sistemler içerisindeki her aile ferdinin bireysel özellik ve davranışları vardır (Akt. Kojima,2000:1641).

Ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkilerinin genel yapısını ele almak önemli olmakla birlikte, aynı zamanda ebeveynlerin spesifik kardeş ilişkilerine yada belli bir etkileşimin olmamasına (örneğin çocuklar tartıştığı zaman yada beraber oyun oynayarak vakit geçirmediklerinde) nasıl bir karşılık verdiklerini dikkate almak da önemlidir. Çünkü pekiştirme, ceza, göz ardı etme gibi disiplin stratejileri çeşitli şekillerde kardeş ilişkilerini etkileyebilir. Ebeveyn-çocuk ilişkisi gibi ebeveynlerin kardeş etkileşimlerine müdahale etme yolu, kardeşlerin birbirine nasıl davranacağı konusunda model oluşturmaktadır. Aynı şekilde iki kardeşten birini ebeveynin disipline etmesindeki farklılıklar kardeş ilişkisini etkileyebilir. Örneğin çocuklardan birinin daha sert disipline edilmesi yada çocuklardan birinin olumlu davranışlarının ödüllendirilmesi kardeşler arasındaki çatışmanın artmasına yol açabilir (Furman ve Giberson,1995:97-98).

Kuşkusuz ebeveynler yalnızca kardeş ilişkilerinde algıladıkları zorluklara karşılık vermekle kalmaz aynı zamanda bu tür zorluklar meydana gelmeden önce de harekete geçerler. Zorluklar meydana çıkmadan önce kardeş ilişkisinin belli boyutlarını teşvik etmek yada etmemek için bir ebeveynin yapabileceği hareketlere tahmin edici yönetim stratejileri adı verilir. Kardeşler arasında fiziksel kavgaya izin verilmediğine ilişkin bir kural oluşturulması buna bir örnek olabilir. Furman ve Giberson'a göre bu tür stratejiler üç kategoriye ayrılır; (a) kuralların oluşturulması, (b) faaliyetlerin planlanması, (c) gelecekte ortaya çıkabilecek problemler konusunda kardeşlerle yada kardeşlerin biriyle konuşulması (Furman ve Giberson,1995:99).

Küçük kardeşin büyük kardeşe karşı hareketleri ve duygusal durumu karşılıklı etkileşim içerisinde olup annenin düzenleyici davranışı ile şekillenmektedir. Annenin anne-kardeş trajik etkileşimi sırasındaki düzenleyici davranışları, kardeş ilişkilerinin kalitesi ile ilgilidir. Annenin varlığı, kardeş etkileşimlerinin seviyesini düşürmekte aynı zamanda kardeş etkileşimlerini daha şiddet içeren bir eğilim içerisine sokmaktadır. Annenin hareketleri ve duygusal duruma ilişkin davranışları doğrudan doğruya kardeş etkileşimini kontrol etmeyip, sadece bir kardeşin dikkatini veya ilgisini diğerinin içsel durumuna çevirmesini kolaylaştırmaktadır. Anne ile çocuk arasında karşılıklı anlaşılan duygusal işaretler ile çocuklar, karşısındakinin his durumunu değerlendirebilir ve dolayısıyla kardeşine karşı daha geniş bir anlama hoşgörüsüyle birlikte davranışlarını kontrol edebilir (Kojima,2000:1640).

1.3. Konu İle İlgili Araştırmalar

Bu bölümde anne tutumu ve kardeş ilişkileriyle ilgili araştırmalar tarihsel süreç içerisinde verilmiştir.

Kendrick ve Dunn (1983) kardeş kavgalarına annenin müdahalesi sonucunda kardeş etkileşimlerinin daha fazla agresif olduğu bulunmuştur (Akt. Volling ve Belsky,1992).

Corter ve ark. (1983)'nın yaptığı çalışmaya iki çocuğu olan orta sınıf aileleri ve onların aynı cinsten (28 kardeş çifti) ve karışık cinslerden (28 kardeş çifti) çocukları katılmıştır. Her aile evlerinde bir ay arayla birer saat ziyaret edilmiş ve gözlemlerden iki ay sonra annelere çocukları konusunda açık uçlu sorular sorularak annelerin verdiği yanıtlar görüşmeci tarafından not edilmiştir. Çalışmadan elde edilen başlıca bulgulara göre annenin ortamda olması, kardeş etkileşimi düzeyini azaltmakla birlikte kardeş ilişkilerinin daha düşmanca olmasına neden olmuştur.

Minnet, Vandell ve Santrock (1983) çocuğun doğum sırası, kardeşler arası yaş farkı, çocuğun cinsiyeti ve kardeşin cinsiyeti olmak üzere dört faktörün büyük çocuğun hareketleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmaya yedi-sekiz yaşlarında 73 çocuk ve kardeşleri katılmıştır. Bir okulun boş bir sınıfında tüm kardeşler üç kez onar dakikalık gözlemlere alınıp bu uygulamalar videoya kaydedilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre çocuğun kardeşlik deneyimleri doğum sırası, cinsiyet, kardeşin cinsiyeti ve kardeşiyle arasındaki yaş farkından etkilenmektedir.

Daniels ve ark.(1985) tarafından, aile içi çevresel farklılıklar arasındaki ilişkiyi araştırmak için 346 adolesan kardeş çifti ele alınarak yapılan araştırmada, daha fazla anne tarafından yakınlık görenlerin, aile kararlar bakımından aktif rol oynadığı ve karşılıklı ilişkilerde daha fazla cana yakınlık gösterdiği kanısına varılmıştır. Ayrıca bu çocukların kendilerini psikolojik bakımdan ortama göre geliştirdikleri görülmüştür (Akt. Daniels ve Plomin,1985).

Daniels ve Plomin (1985) tarafından yapılan çalışmada aile ortamı içerisindeki kardeşler tarafından ifade edilen deneyimlerin boyutları ve bu farklı deneyimlerin kaynakları araştırılmıştır. Kardeşler Arası Farklı Deneyim Envanteri (SİDE) kullanılarak ergenlik çağındaki 396 öz ve manevi kardeş üzerinde yapılan araştırmada, bu kardeşlerin etkileşimleri, anne-baba davranışları, aynı yaşıt kardeşlerin özellikleri ve bireye özgü belirli olaylar ele alınarak incelenmiştir.

Sonuçta kardeşlerin, özellikle farklı kardeş etkileşimleri ve aynı yaşıt kardeşlerin ayırt edici özellikleri hususunda farklı çevrelerde tanınan farklı deneyimlere sahip oldukları görülmüştür. Araştırmada ayrıca farklı kardeş deneyimi üzerinde genetiksel etkinin çevresel etkiye nazaran daha az olduğu vurgulanmaktadır.

Dunn, Plomin ve Daniels (1986) tarafından yapılan çalışmada doksan çocuk (45 kardeş çifti) yer almıştır. Çalışmada annelerin 12-24 aylık çocuklarına yönelik davranışlarındaki uyum ile kardeşlerin statü yada genetik faktörlerinin annelerin çocuklarına yönelik davranışlarındaki etkisi incelenmiştir. Her bir çocuğun evinde üç saat süren ziyaretler sonucunda çocuğun motor ve zihinsel gelişimleri ile mizacı ve ev ortamı gözlenerek videoya alınmıştır. Sonuçta, annelerin küçük çocuklarına yönelik davranışlarının uyumlu olmadığı ayrıca kardeşlerin yaş farkı ve cinsiyetlerinin annelerin davranışlarının uyumuyla ilişkili olmadığı bulunmuştur.

Brody ve ark. (1987) annelerin kardeşlere farklı davranmasının ve kardeşlerin mizacının okul yaşındaki çocukların kardeş ilişkilerine etkisini araştırmışlardır. Çalışmaya aynı cinsten 40 çocuk (yirmi çift kız, yirmi çift erkek) katılmıştır. Büyük çocuklar 7-9 yaşları arasında, küçük çocuklar 4,5-6,5 yaşları arasındadır. Anneler ve kardeşler bir hafta arayla iki kez evlerinde videoya alınmış; birinci ziyarette anne iki çocukla etkileşimdeyken, ikinci ziyarette iki kardeşin etkileşimi videoya alınmıştır. Çalışmada kız ve erkek için mizaç ile kardeş davranışı arasındaki ilişki yapısı farklı bulunmuş, aktif küçük erkek kardeşler, büyük erkek kardeşlerine düşmanca ve prososyal davranışlar yönettiği büyük kardeşlerin de buna düşmanca karşılık verdiği gözlenmiştir. Daha çok çalışmaya yatkın daha çok prososyal olan ve daha az düşmanca davranışlar sergileyen küçük erkek kardeşler büyük erkek kardeşlerinden düşmanca ve daha az prososyal davranışlar gördüğü saptanmıştır. Sonuçta, hem büyük hem de küçük olan çocukların yüksek hareketliliği, yüksek duygusal yoğunluğu ve az sebatlık dereceleri kız kardeşler arasında anlaşmazlığa sebep olduğu, diğer taraftan yüksek hareketlilik ve düşük sebat derecelerinin küçük erkek kardeşler için erkek kardeşler arasında daha büyüklük taslanan davranışlara neden olduğu saptanmıştır.

Vandell ve Wilson (1987) annenin, küçük çocuk ile serbest oyun sırasında yapısal etkileşime girmedeki rolünü altı ile dokuz ay boyunca bir işi sıra ile yapma konusunda annenin yapı kurma işlevi ve kardeş-küçük çocuk ve akran-küçük çocuk

arasında belirgin olan bir işi sırayla yapma forumlarıyla karşılaştırmıştır. Sonuçta küçük çocukların, bir işi sırayla yapma davranış alışverişleri söz konusu olduğunda kardeşleri veya akranları ile anneleri ile geçirdiklerinden daha az zaman geçirdikleri, daha uzun davranış alışverişlerinin oranının, kardeş ve akranlar sözkonusu olduğunda daha az olduğu ve bir işi sırayla yapma davranış alışverişinin şeklinin değiştiği bulunmuştur.

Stocker, Dunn ve Plomin (1989) kardeş ilişkilerindeki farklılıkları, anne davranışı, kardeşlerin mizacı, kardeşlerin yaşları ve aile yapısına ilişkin değişkenler açısından incelemiştir. Çalışmaya 96 anne-kardeş ve kardeş-kardeş ilişkisi katılmış, anne-kardeş ilişkisi altı oyun ortamında, kardeş-kardeş ilişkisi yapılandırılmamış ortamlarda otuzar dakika gözlenmiş ve videoya alınmıştır. Sonuçta; çoğu annenin küçük kardeşe daha duygusal, ilgili, kontrol edici ve karşılık verici biçimde davrandığı, büyük kardeşlerin küçüklere oranla daha az rekabetçi ve daha olumlu olduğu bulunmuştur.

Howe ve Ross (1990) kardeş ilişkilerinin niteliği, bebeğin duyguları ve becerilerine ilişkin annenin sosyalleşme teknikleri, ilk doğan kardeşlerin görüş alma becerileri ve ilk doğan çocuğun bakım davranışları arasındaki ilişkileri 32 kardeş çifti (küçük çocukların 14 aylık, büyük çocukların 3-5 yaş arası olduğu) ve anneleri üzerinde incelemiştir. Katılımcılar kırk dakika süren iki gözlem sonunda değerlendirilmiş ve sonuçta; annelerin ikinci çocuklar konusunda birinci çocuklara anlattıklarının anne ortamda iken olumlu şekilde arkadaşça kardeş ilişkileriyle ilgili olduğu ancak annenin etkileşiminin kardeş ilişkilerinin arkadaşça olmasıyla etkili olmadığı bulunmuştur.

Buhrmester ve Furman'ın (1990) kardeş ilişkilerinin niteliğine ilişkin olarak çocukların görüşlerinde oluşan gelişimsel eğimleri açıklamak amacıyla yaptıkları çalışmaya 106 üçüncü sınıf (68 kız, 38 erkek), 112 altıncı sınıf (52 kız, 60 erkek), 85 dokuzuncu sınıf (39 kız, 46 erkek), ve 60 on ikinci sınıf (33 kız, 27 erkek) öğrencisi katılmış ve kardeş ilişkileri anketi kullanılmıştır. Sonuçta, kardeş ilişkilerinin güç uygulama, sıcaklık / yakınlık, çatışma gibi temel boyutlarında ve ilişkinin yoğunluğunda yaşla birlikte azalma olduğu bulunmuştur.

Ginsberg ve Krueger (1991) küçük çocukların büyük kardeşleriyle ve anneleriyle yaptıkları konuşmaları karşılaştırmak amacıyla kendinden büyük iki

kardeşi olan 1,5-3 yaş arasında on sekiz çocuk, kendinden büyük iki kardeşi ve annesiyle ikili etkileşimleri sırasında videoya alınmıştır. Çalışmanın sonucunda, annelerin ve 4-5 yaşlarındaki büyük kardeşlerin küçük çocukla yaptığı konuşmalarda destekleme açısından büyük farklar olduğu bulunmuştur. Annelerin büyük kardeşlere oranla küçük çocukla daha destekleyici etkileşimlere girdiği ancak 7-8 yaşındaki büyük kardeşlerin de 4-5 yaşındaki büyük kardeşlere oranla küçük çocukla destekleyici etkileşimlerde yer aldığı bulunmuştur.

Brown ve Dunn'ın (1992) aile sohbetlerindeki gelişimsel değişiklikleri incelemek amacıyla yaptığı çalışmaya iki çocuğu olan 50 aile katılmıştır. Çalışmanın verileri iki ayrı zaman diliminde toplanmış, (birincisinde küçük çocuklar 33 aylık, ikincisinde 47 aylıktı). Birinci dilimde ailelerin evlerine bir saat on beş dakikalık iki gözlem, ikinci dilimde ise bir saatlik bir gözlem yapılmış ve annelerle kardeşlerin küçük çocukla farklı şekillerde sohbet ettikleri sonucuna varılmıştır. Küçük çocukların anneleri beraber sohbet edilen ortamlarda çocukların duyguları konusunda konuşurken büyük kardeşler kendi duygularına ilgi göstermişlerdir. Ayrıca küçük çocuğun duygulara gönderme yapma özelliğinde gelişimsel değişiklik olduğu çalışma sonucunda elde edilen bir diğer bulgudur.

Bigelow, Tesson ve Lewko'nun (1992) dokuz, on, on bir, on iki ve on üç yaşlarında 659 çocukla yapmış oldukları araştırmada katılımcılara Toplumsal Kurallar Ölçeği uygulanmış ve çocukların ebeveynleriyle, akranlarıyla, kardeşleriyle ve öğretmenleriyle belli sosyal kuralları kullanma sıklığı incelenmiştir. Sonuçta sadakat dışında çocukların kardeşleriyle olan ilişkilerinin ebeveyn ve arkadaşlarıyla olan ilişkisine benzerlik göstermediği bulunmuştur.

Brody, Stoneman ve McCoy (1992) kardeş ilişkileri üzerinde ebeveynlerin yöneltici ve farklı davranışlarının etkisini incelemek amacıyla aynı cinsten çocukları olan 109 aile ile çalışmıştır. Sonuçta, ebeveynlerin yöneltici davranışları ile büyük çocuğun kardeş ilişkisine ilişkin görüşleri arasındaki bağlantılar ebeveynlerin farklı davranışları ile arasındaki bağlantıdan daha önemli bulunmuştur.

Stoneman ve Brody (1993) çocukların mizacı ile kardeş ilişkileri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmaya okul yaşındaki 134 çocuk (67 aynı cinsten kardeş çifti) ve bu çocukların ebeveynleri katılmıştır. Kardeşler bir hafta arayla evlere yapılan ziyaretlerde gözlenmiş ve bu ziyaretler videoya kaydedilmiştir. Çalışmanın

sonucunda, çocukların mizacının kardeş ilişkisi kalitesinde önemli olduğu ve kardeşliğin iki üyeden oluşan interaktif bir aile sistemi olduğu ortaya çıkmıştır.Ayrıca erkek kardeş çiftlerinin, kız kardeşlere oranla daha az interaktif ve daha çok olumsuz etkileşimlere girdiği de bulunmuştur.

Azmitia ve Hesser (1993) küçük çocuğun bilişsel gelişimi üzerinde büyük çocukların ve akranların etkisini incelemiştir. Çalışmada büyük kardeşi dokuz küçük kardeşi yedi yaşında olan, aynı cinsten ve kız-erkek kardeş çiftleri eşit sayıda olmak üzere 64 kardeş çifti ve akranları yer almıştır. Çalışmada katılımcılar yapılandırılmamış ortamlarda bir araya gelerek akranlar ve büyük kardeşler ayrı ayrı küçük kardeşlere yel değirmeni kopya etmeyi öğretirken gözlenmişlerdir ve sonuçta, kardeşlerin akranlara oranla daha fazla yönlendirme sunduğu, öğretim bağlamında daha fazla açıklama ve olumlu dönüt verdiği saptanmıştır.

Tuttle ve Cornell (1993) annelerin çocukları üstün zekalı olarak adlandırmasının kardeş ilişkilerine etkisini incelemiştir. Çalışmaya birinci ve ikinci çocuk olan 144 kardeş katılmış ve annelerinin değerlendirmelerine göre (her ikisi de üstün zekalı, birinci çocuk üstün zekalı, ikinci çocuk üstün zekalı ve ikisi de üstün zekalı değil) dört guruba ayrılmışlardır. Çalışmaya katılan kardeş çiftlerindeki büyük çocukların ortalama yaşları 14.3, ikinci çocukların ortalama 11.8 yaştır. Çalışmada annelere Anne Algısı Anketi, kardeş çiftlerine Kardeş İlişkileri Anketi uygulanmış ve bu anketin beş boyutu (Sıcaklık/Yakınlık, Statü/Güç, Çatışma, Annenin Taraf Tutması, Babanın Taraf Tutması) incelenmiştir. Sonuçta, anne ikinci çocuğu ÜZ olarak adlandırmasının birinci çocuğu ÜZ olarak adlandırmasına oranla kardeş ilişkilerinden daha az olumlu olarak söz edilebildiği belirtilmiş, anneleri tarafından ÜZ olarak görülen büyük kardeşler bu şekilde görülmeyen küçük kardeşlerine ve anneleri tarafından ÜZ olarak değerlendirilmeyen büyük kardeşlere oranla kardeş ilişkilerinin daha sıcak/yakın bununla birlikte anneleri tarafından ÜZ olarak görülen küçük çocuklar ,ÜZ olmayan büyük kardeşlerine yada anneleri tarafından ÜZ olmadığı düşünülen küçük çocuklara oranla kardeş ilişkilerinin daha az sıcak/yakın olduğu bulunmuştur.

McGuire ve ark. (1994) algılanan yeterlilik ve öz değer konusunda kardeşlerin birbirleri ile olan benzerliklerini, ikiz, öz kardeş ve üvey kardeş modellerini kullanarak, yaşları 10 ile 18 arasında değişen 720 ergen üzerinde

araştırmıştır. Sonuçta kardeşler tarafından paylaşılan deneyimlerin (örneğin, ebeveynlerin verdikleri eğitim, sosyo-ekonomik statü, ailenin büyüklüğü vb.) ergenlik döneminde öz değer ile algılanan yeterlilikle ilgili bireysel değişikliklere önemli ölçüde katkıda bulunmadığı anlaşılmıştır.

Dunn ve ark.(1994a) kardeş ilişkisinin kalitesinin çocukların uyumlarıyla ilgisini ve ebeveynlerin çocukların uyumlu olmalarındaki etkisini inceledikleri çalışmaya küçük kardeşler 36 aylık, büyük kardeşler 63 aylık olmak üzere kırk aileden seksen çocuk katılmıştır. Çalışmada çocukların ebeveyn davranışlarını benimsemesi, kardeş etkileşimleri ve ebeveyn özellik ve tutumları arasında bağlantı olduğu bulunmuştur. Buna ilaveten evlilik ilişkisinin kalitesi, aile uyumu ve anne-çocuk ilişkisinin de etkili olduğu belirlenmiştir. Problemleri dışa vurma konusunda yüksek puan alan çocuklar, küçük kardeşleriyle olan ilişkilerinin sıcak ve yakın olmayıp çatışmalı olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmadan elde edilen bir diğer sonuç ise, huysuz davranışlar sergileyen annelerin kardeşler arasında çatışmalara ve uyum sorunlarına yol açan davranışlara modellik ettiği şeklindedir.

Brody ve ark. (1994) orta çocukluk döneminden ergenlik dönemi başlangıcına kadar olan ve dört yaşa kadar arası olan çocukların kardeş ilişkileri seviyesindeki değişimi ölçmek için bir model geliştirmişler. Bu model büyük çocukların yaşlarının altı ile dokuz yaş arası, küçük çocukların ise dört ile dokuz yaş arası olan 71 ailede uygulanmış ve kardeş ilişkilerinin zaman içindeki devamlılığı ve devamsızlığı, çocukların tavırları, karşılıklı ebeveynler arası çelişkiler, ebeveyn-çocuk ilişkilerindeki olumluluk ve ebeveyn-kardeş ilişkilerindeki farklı olumsuzluklar incelenmiştir. Sonuçta, yaradılışça zor bir yapıya sahip olan büyük kardeşin kardeş ilişkilerinde az olumluluk sergilemekte olduğu ve küçük kardeşi olan çocuğun da ilişkide daha fazla olumsuzlukla ilgili olduğu saptanmıştır. Araştırmadan elde edilen bir diğer sonuca göre, uyum içindeki ebeveyn-çocuk ilişkilerinin çocuğa güven hissi verdiği ayrıca bu çocukların ilişkili sorunlarla karşılaştıklarında bencillikten öte bir davranış sergilemesine yol açtığı, ebeveynlerin psikolojik olarak ilk doğan çocuklarına daha fazla ilgi duydukları onlara daha özentili baktıkları, konuştukları ve onları yetiştirmekte daha fazla endişe duydukları belirtilmektedir.

Dunn, Slomkowski ve Beardsall (1994b) çocukların kardeşleriyle ilişkisini ve bu ilişkilerindeki farklılıkların süreğenliğini çocukluktan başlayarak adolesanlığa dek

39 kardeş çiftinde incelemiştir. Çalışmada erken çocuklukta ev gözlemleri ve annelerle görüşmeler yapılmış, adolesanlık döneminde ise sadece annelerle ve çocuklarla görüşme yapılmıştır. Yedi yıllık dönemde yapılan çalışmanın sonuçları okulöncesi dönemdeki kardeş ilişkilerinin erken adolesanlıkta ilişkinin olumlu yönlerindeki bireysel farklılıklarda değişiklikler yarattığını ve bireysel farkların istikrarının yaşla birlikte arttığını göstermektedir.

Youngblade ve Dunn (1995) erken yaşlardaki çocukların sosyal yaşamı taklit eden oyunlarındaki bireysel farklılıkları ve başkalarının düşünce ve duygularını anlama yeteneklerini geliştirmeleri arasındaki ilişkiyi 50 tane 33 aylık çocuk üzerinde araştırmıştır. Sonuçta, çocukların sosyal yaşamı taklit eden oyunlarının miktar ve gelişmişliğinde gerçekten de bireysel farklılıklar olduğu ve bu bireysel farklılıkların kısmen de olsa çocukların anneleri ve kardeşleri ile olan ilişkilerinde edindikleri deneyimler ile ilgili olduğu bulunmuştur.

McHale ve ark.(1995) tarafından analitik yaklaşımı kullanarak anne ve babaların farklı davranışlarına ilişkin aile sorunlarını incelemek amacıyla yapılan çalışmaya toplam 110 aile (ebeveynler, ortalama 10.5 yaşındaki birinci çocukları ve ortalama 8 yaşındaki ikinci çocukları) katılmıştır. Çalışmada ebeveynlerin kardeşlere farklı davranışları Kardeşler Arası Farklı Davranış Envanteri (SİDE) ile, çocukların kardeş ilişkileri Kardeş İlişkileri Envanterindeki (SRI) sıcaklık ve düşmanlık ölçekleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Sonuçta, ebeveynlerin küçük kardeşlere büyük kardeşlere oranla daha fazla ilgi, kontrol ve sempati göstermeye eğilimli oldukları, ebeveynlerin bir kardeşe daha fazla sempati göstermesi veya bir kardeşi diğerine karşı daha fazla kontrol etmeye çalışması gibi davranışların bir çocuğun diğerine karşı sempatik görülmesine neden olmakla birlikte bu tür davranışların kardeşler arasında büyük düşmanlığa ve çatışmaya yol açtığı belirtilmiştir.

Black ve Logan (1995) yaşları 24 ay ile 60 ay arasında değişen 43 çocuğun anneleriyle, babalarıyla ve akranlarıyla konuşmada sıra alma becerilerini ve sözce türlerini ölçerek çocukların sosyal statüsüyle ilişkili olarak aile ve akran sistemlerindeki iletişimleri incelemiştir. Çalışmada sosyometrik ve gözlemsel işlemler kullanılarak veriler elde edilmiştir. Sevilen ve sevilmeyen çocukların kimler olduğu öğretmenlerden alınan bilgiye göre tesbit edilmiş ayrıca çocukların okullarındaki oyun odasında gözlem oturumları gerçekleştirilerek etkileşimler otuz

dakika videoya kaydedilmiştir. Sonuçta popüler olmayan çocukların ebeveynleri ilgisiz şekilde konuşma sırası, aynı anda konuşma sırası ve yanıt verilmesine zaman vermeyen biçimde konuşma sırası alırken popüler çocukların ebeveynlerinin konuşmada uzun süre sırayı kendilerinde tutmayıp uyumlu sohbetler yaptıkları gözlenmiştir.

Teti ve ark. (1996) okul öncesi yaşlardaki ilk doğan çocukların kardeş sahibi olma durumuna uyum sağlamalarını, 194 iki ebeveynli ailelerde ilk doğan-anne bağımlılığının sağlamlığını ortaya koyarak incelemiştir. Sonuçta, ilk doğanın anneye bağlılığının sağlamlığı, ikinci çocuğun doğumu ile önemli ölçüde azaldığı, anneye bağlılığın azalmasının miktarı ile ilk doğanın yaşı, annelerin evlilik uyumları ve ilk çocukları ile sevecenliğe dayanan ilişkileri arasında ilişki olduğu bulunmuştur.

Tokol (1996) 3-6 yaş arasında 69 okulöncesi eğitim alan, 69 okulöncesi eğitim almayan olmak üzere toplam 138 çocukla yaptığı araştırmasında çocukların genel gelişimleri ile anne-baba tutumlarını incelemiştir. Sonuçta okul öncesi eğitim alan çocukların genel gelişimlerinin okul öncesi eğitim almayan çocuklara göre daha yüksek olduğu bulunmuş, okul öncesi eğitim alan çocukların anne-baba tutumlarının koruyucu, geçimsiz ve baskıya yönelik olduğu belirlenmiştir.

Brody, Stoneman ve Gauger'ın (1996) çocuk huylarının ebeveyn-çocuk ilişkisi kalitesinin ve ailesel problem çözme davranışının kardeş ilişkisi kalitesiyle bağlantısını düzenleyip düzenlemediğini belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada anne-çocuk ve baba -kardeş ilişkileri kalitesinin gözleme dayalı değerlendirmeleri 49 çift erkek kardeş, 46 çift kız kardeşten oluşan ailelerden temin edilmiştir. Araştırmaya katılan deneklerin yaşları büyük çocuklar için ortalama 10.2, küçükler için ortalama 7.6 olarak belirlenmiş ve çalışmanın sonucunda, büyük çocuğun huy derecesinin kardeş ilişkisinin kalitesini belirlemede önemli rol oynadığı, anne- büyük çocuk ilişkisinin kalitesi, kardeş ilişkilerinin kalitesine büyük ve küçük çocuk huyları derecesinden daha fazla katkıda bulunduğu belirtilmiştir.

Yewchuk ve Schlosser (1996) yaşları 29-71 yaş arasında olan 144 Kanadalı kadınla çocukluktaki aile alt yapıları konusunda yapmış olduğu görüşme sonucunda deneklerin kardeşlik ilişkilerini yakın yada uzak olarak tanımladıkları görülmüştür. Çalışmada kardeşleriyle yakın ilişkileri olduğunu belirten kadınlar aynı zaman da kardeşleriyle ilişkilerinde kıskançlık ve kavganın da olduğunu belirtmişler ve kızların

yetenek ve başarı düzeylerinin kardeş düşmanlığına yol açan faktörler olduğunu dile getirmişlerdir. Kardeşleriyle yakın ilişkileri olmadığını belirten denekler ise, kardeşleriyle aralarında yaş farkı olduğunu, kendilerini kardeşlerinden farklı hissettiklerini ve küçük kardeşlerinin erken yaştaki başarısı sonucunda kardeşleriyle aralarında düşmanlık ve kıskançlık meydana geldiğini dile getirmişlerdir.

Lollis, Ross ve Leroux (1996) ebeveynlerin kardeş çatışması sırasındaki ahlaki yönlendirmelerin sosyalleştirilmesini incelemek amacıyla yaptığı çalışmaya iki çocuğu olan 40 aile katılmıştır. Çalışmaya katılan büyük çocuklar 3.6 ile 4.9 yaş arasında, küçük çocuklar ise, 1.9 ile 2.6 yaşları arasında olup çocukların cinsiyetleri dengelenmiştir. Katılımcıların evlerinde altı kez doksan dakikalık gözlemler yapılmış ve sonuçta annelerin herhangi bir eşyayla ilgili çatışmalarına müdahale ederken adaletten çok ilgiyle ilişkili konuları dile getirdiği, babaların ise aynı bağlamda daha çok adaleti dile getirdiği bulunmuştur.

Volling (1997) farklı davranışlardaki aile düzenlerini okul öncesi 3,5 ile 6 yaşındaki kardeşler üzerinde incelemiştir. Benzer aile davranışları çok sıklıkta olmakla beraber, tamamlayıcı davranışların çok nadiren bulunduğunu belirtmiştir. Farklı düzenlemelerin de bulunduğu fakat bu durumda babanın çocuklara terbiye verirken eşit davrandığı, annenin ise daha çok büyük kardeşi eğitmede bu davranışı sergilediği görülmüştür (Akt. Volling and Elins,1998).

Piotrowski (1997) kırk yedi ikinci doğan çocuk, bu çocukların büyük kardeşleri ve anneleriyle yaptığı çalışmasında anne-çocuk ilişkilerinde ve kardeş ilişkilerinde kullanılan sosyal kurallardaki değişiklikleri karakterize etmiştir. Çalışma dört yıl sürmüş ve bu dört yıllık sürede 75 dakikalık iki gözlem yapılmıştır. Sonuçta kardeş ilişkisi konusunda birbiriyle ilgili üç bulguya ulaşılmıştır; (1) kardeşlerin ahlaki ve yerleşik kurallara yaptıkları göndermelerin sıklığı sabit kalmış, (2) her iki kardeş iki gözlemde de ahlaki kuralları birbirlerine benzer şekilde kullanmışlar ve (3) küçük kardeşler büyük kardeşleriyle daha sık bir şekilde ahlaki konulara ilişkin olan kuralları tartışmıştır.

Mendelson ve ark. (1997) 284 lisans öğrencisiyle (157 kız, 127 erkek) büyük ve küçük kız ve erkek kardeşlerin rollerine ilişkin olarak yetişkinlerin beklentilerini belirlemek amacıyla yaptığı araştırmada katılımcılara kardeş rolleri konusunda geliştirilen Rol Beklentisi Anketi uygulanmış ve sonuçta; büyük kardeşler için

olumlu rol beklentileri dile getirilirken küçük kardeşler için eşit derecede olumlu ve olumsuz beklentiler dile getirilmiştir.

Kowal ve Kramer (1997) ebeveynlerin farklı davranışları ile kardeş ilişkileri arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla 11-13 yaşlarındaki altmış bir çocuk ve kardeşleri ile ayrı ayrı ebeveynlerin farklı farklı davranışları konusunda görüşme yapmıştır. Bu görüşmelerin sonucunda çocukların % 75'i evlerinde farklı ebeveyn davranışları olduğunu ve bunun adil olmadığını belirtirken ebeveynlerinin farklı davranışlarının nedeni olarak kardeşleri ve kendilerinin yaş, kişisel özellikler, ihtiyaçlar, ebeveynlerle ilişkiler yada stratejik davranışlar bakımından farklı olduğunu göstermişlerdir. Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu ebeveynlerinin farklı davranmasını makul gören çocukların kardeş ilişkileri konusunda daha olumlu değerlendirmelerde bulunduklarıdır.

Kramer ve Radey (1997) sosyal beceri eğitimi programlarının kardeş ilişkilerinin geliştirilmesine etkisini incelemiştir. Çalışmaya 4-6 yaşlarında olan ve en fazla 30 aylık kardeşi olan çocuklar katılmıştır (21 deney 21 kontrol grubu). Deney grubundaki çocuklara çalışma boyunca dört derste; (1) küçük kardeşle oyun başlatma, (2) küçük kardeşi kabul etme yolları, (3) oyun çağrılarını azaltma, (4) görüş alma, (5) kızgınlık duyguları ile ilgilenme ve (6) çatışma yönetimi olmak üzere altı sosyal beceri kategorisi öğretilmiştir. Hedeflenen sosyal beceriler iki yetişkin tarafından anlatılmış ve model oluşturulmuş daha sonra çocuklardan bir başka çocukla rol oynayarak becerileri uygulanması istenmiş ve performansları konusunda çocuklara dönüt verilmiştir. Çalışmanın son aşamasında eğitim eve genelleştirilmiş ve ebeveynler de sürece katılmıştır. Sonuçta her ne kadar deney grubunun tüm konularda geliştiği gözlenmese de verilen eğitimin çocuklar arasında daha prososyal etkileşimleri teşvik ettiği belirtilmiş, sosyal beceriler eğitimi alan çocukların almayan çocuklara oranla daha olumlu kardeş ilişkileri kurduğu gözlenmiştir.

Dunn ve Herrera (1997) elli ailenin ikinci çocuğu ile yapmış olduğu çalışmasında çocuklar 33 aydan 72 aya dek izlenmiş ve arkadaşlarıyla, kardeşleriyle ve anneleriyle olan sorunlarında kullandıkları çatışma yönetimindeki bireysel farklılıklar incelenmiştir. Çocukları evlerinde gözlemek amacıyla farklı dönemlerde ziyaretler yapılmıştır; 1. gözlem döneminde her biri bir saat kırk beş dakika süren iki gözlem ve bu sırada ses kaydı yapılmıştır. Daha sonra da bir saat süren bir gözlem

yapılmış ve bu gözlemler sonucunda da bazı çocukların anneleri ile olan çatışmalarını görüşmelerine rağmen kardeşleri ile hiçbir görüşme yapmadan protesto ettikleri, bazı çocukların ise arkadaşlarının görüşlerini yada isteklerini göz önüne alırken kardeşlerinin veya annelerinin görüşlerini dikkate almadıkları belirtilmiştir.

Mize ve Pettit (1997) anne tarafından verilen sosyal eğitimin ve annenin cevaplayıcı üslubunun okul öncesi çocuk yeteneklerine katkılarını değerlendirmek amacıyla iki aşamalı bir araştırma yapmıştır. Birinci aşamada yaşları 43-75 ay arasında olan 43 anne-çocuk ikilisine üç laboratuar görevi verilmiş, uyumlu bir etkileşim için video hazırlanmış,

çocuklar arası ilişkiler ve bulmaca aktiviteleri ile öğretim yapılmıştır. İkinci aşamada ise, bu eğitimin annenin üslubuna etkilerinin olup olmadığını görmek veya üslubun eğitime etkilerini azaltıp azaltmadığını görmek için örnekler toplanıp bir araya getirilmiştir. Sonuçta sosyal eğiticilik uygulamasının uyumlu ebeveynlik üslubunun etkilerine aracılık ettiğine dair hiçbir kanıt bulunmazken, ebeveynlik üslubunun sosyal eğiticilik uygulamasının etkilerini ılımlı hale getirdiğine dair kanıt bulunmuştur.

Perez-Granados ve Callanan (1997) küçük çocukların sözcük ve kavramları öğrenmede anneleriyle ve büyük kardeşleriyle yaptıkları sohbetlerin etkisini değerlendirmiştir. Çalışmada 16 anne-çocuk ve kardeş çifti resim sınıflandırma oyunu kullanılarak karşılaştırılmıştır. Çalışmaya katılan küçük çocukların (ortalama yaş 3 yıl 11 ay) biri anneyle diğeri küçük kardeşle (ortalama yaş 6 yıl 11 ay) olmak üzere iki ayrı oturuma katılmıştır. Sonuçta; kardeşlerin öğretme tarzları küçük çocukları doğru seçimler yapmaya yönlendirici, annelerin ise çocuğun sınıflamayı anlamasına ve çocuğun doğru seçimi kendi başına yapmasına yardımcı olacak şekilde olduğu bulunmuştur.

Perlman ve Ross (1997) iki tane okul öncesi çocuğu olan 40 aile üzerinde ebeveynlerin müdahale ettiği kardeş çatışmalarını incelemiş ve çocukların bu çatışmaların sonuçlarından nasıl etkilendiğini araştırmıştır. Çalışma boyunca katılımcıların evlerinde altı kez doksan dakikalık gözlemler yapılmış ve bunlar videoya kaydedilmiştir. Bu gözlemlerin üçümde tüm aile bireyleri yer almış, geri kalan iç gözlemde ise yalnızca anne ile çocukları gözlenmiştir. Sonuçta ebeveynlerin çocukların çatışmalarına sıklıkla müdahale edip taraf oluşturdukları ancak okul

öncesi dönemde bulunan çocukların annelerinin kendilerini etkileme çabasından etkilenmedikleri bulunmuştur.

Rinaldi ve Howe (1998) çocukların kardeşleriyle yaşadıkları çatışmalara ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla 34 orta sınıf çocuk ve kardeşleriyle yaptığı çalışmada yedi kız-erkek, on erkek-kız, on iki erkek-erkek kardeş çifti yer almıştır. Her bir kardeş çiftindeki her iki çocuğa bireysel olarak Kardeş İlişkileri Anketi ve buna ilaveten Kardeş Çatışması Stratejileri uygulanmıştır. Sonuçta kardeşlerin çatışma stratejisi türlerini kullanma açısından uzlaşma içinde oldukları ayrıca sıcaklık ve düşmanlık gibi kardeş ilişkileri alt boyutlarının çatışma çözme stratejileri ile ilişkili olduğu bulunmuştur.

Öğretir (1999) alt ve üst sosyo ekonomik düzeydeki 6 yaş çocuklarının sosyal oyun davranışlarıyla anne-baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucunda 6 yaşındaki çocukların sosyal oyun davranışları ve anne-baba tutumları üzerinde sosyo ekonomik düzey, cinsiyet, kardeş durumu ve annenin çalışma durumunun etkisi olduğu bulunmuştur.

Brody ve ark. tarafından (1999) 9-12 yaş arası Afrika kökenli Amerikan ebeveynler ve çocukları ile yapılan çalışmada aile süreçlerinin ebeveynin psikolojik kaynaklarını kardeş ilişkisinin niteliği ile ilişkilendirmede oynadığı rolü araştırılmıştır. Çalışmada her biri iki üç saat süren üç ev ziyareti yapılmış ve sonuçta aile ilişkileri ve ebeveynlik uygulamalarının kardeş ilişkisinin kalitesiyle ilgili olduğu bulunmuştur.

Stoneman ve ark. (1999) yaşanan yerin değiştirilmesinin, çocukların davranış sorunları, depresyon, akranlar arası yeterlilik, kavramaya dayalı yeterlilik ve kardeşler arasındaki ilişkinin kalitesi üzerindeki etkilerini 32-67 aylık 70 Head Start çocuğu üzerinde incelemiştir. Bu çocukların yaşları 48-155 ay arasında değişen kendilerinden büyük kardeşi vardı. Sonuçta çocukların duygusallıkları ile yaşanan yerin değiştirilmesinin erken yaşlardaki ve yoksul çocuklarda onların kardeşleri üzerindeki etkilerini yumuşatan önemli bir etken olduğu bulunmuştur.

Kramer, Perozynski ve Chung (1999) 88 iki çocuklu aileyle yapılan çalışmada ebeveynlerin kardeşler arasındaki çatışmalara verdiği karşılıklar incelenmiştir. İlk çocukların 3-5 yaşlarında ikinci çocukların 2-4 yaşlarında olduğu çalışmada üç ev gözlemi yapılmış ve sonuçlar üç çatışma yönetimi stratejisine (pasif

müdahale etmeme, çocuk merkezli yönetim, ebeveyn kontrolü) göre değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda ebeveynler çatışmaya müdahale ettiğinde çatışmanın sürme olasılığının düştüğü bununla birlikte ebeveyn müdahalesinin etkisinin kullanılan çatışma yönetimi stratejisinin türüne, çocukların gelişim düzeyine ve ebeveyn cinsiyetine bağlı olarak değiştiği belirtilmiştir.

Hetherington, Henderson ve Reiss (1999) aile ilişkilerini, üvey olmayan aileler ile üvey ailelerde biyolojik yakınlık açısından birbirinden farklılıklar gösteren ergenlik çağındaki iki kardeşin uyumunu incelemiştir. Aile ilişkileri ve çocukların uyumları, annelerden, babalardan/üvey babalardan ve iki kardeşten elde edilen anket ve görüşme ölçülerinin ve evde aile içi etkileşimin gözlemlenmesi sonucunda elde edilen ölçülerin kullanılması ile değerlendirilmiş ve bu veriler aile türü ve cinsiyet farklılıkları açısından incelenmiştir. Sonuçta, uzun süre önce kurulmuş üvey ailelerde, aile ilişkileri ve ergenlik çağında uyum açısından üvey olmayan ailelere göre önemli değişiklikler olduğu, üvey olmayan aileler ile bütün kardeşlerin annenin bir önceki evliliğinden biyolojik olarak birbiri ile bağlantılı olduğu üvey aileler arasında ise ufak farklılıklar olduğu bulunmuştur.

Taylı (2000) okul öncesi dönemde kardeş sahibi olup olmamanın sosyal oyuna etkisini incelemiştir. Bu amaçla 18 kardeşli, 20 tek çocuk oyun ortamında Parten'in sosyal oyun kategorilerine göre gözlenmiştir. Sonuçta kardeşli çocukların tek çocuklardan daha fazla birlikte ve işbirlikçi oyun oynadıkları saptanmıştır.

Kojima (2000) 40 kardeş çifti ve annelerini ele alarak Japon ailelerindeki kardeş etkileşimleri ile çocukların kardeşlerine karşı davranışları sırasındaki anneye ait düzenleyici davranışlar arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmada çocukların kardeşlerine karşı olumlu ve olumsuz davranışları ile ilgili olan üç çeşit anneye özgü düzenleyici davranışın kardeşlerin olumlu etkileşimleriyle ilgili olduğu ortaya çıkmıştır.

Howe, Aquan-Assee ve Bukowski (2001) iki ayrı zaman diliminde anne davranışlarıyla kardeş etkileşimleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Birinci zamanla ilgili çalışmaya 32 kardeş çifti (ilk çocuklar 3.0-4.10 yaş arasında ikinci çocuklar 14 aylıktır) ve anneleri katılmıştır. İkinci çalışma ilk çalışmadan 2.3 yıl sonra yapılmış ve bu çalışmaya ailelerin 26'sı katılmıştır. Birinci zamanda iki kez kırk dakikalık doğal ev gözlemleri düzenlenmiş ve (a) düşmanca kardeş davranışlarının sıklığı, (b)

büyük çocuğun küçük çocuğun içsel durumlarını (duygular, istekler, yetenekler) dile getirme sıklığı, (c) oyun olmak üzere üç ayrı kardeş ilişkisi değişkeni ölçülmüştür. Aynı çalışmada annelerin üç yönetim stratejisi değişkeni ölçülmüştür. Bunlar; (a) annenin çocukların oyununa yada ortak faaliyetlere katılma sıklığı, (b) yasaklamalar ve kontrol tümceleriyle tanımlanan yönlendirme ve (c) annenin bebeğin içsel durumlarını büyük çocuğa anlatmasından oluşan tahmindir. İkinci zamanda aileler evlerinde yeniden ziyaret edilerek çocuklar anneleri ile kule yapma ve tarla oyunu diye iki ayrı yarı yapılandırılmış etkinlikte gözlenerek kardeşlerin (a) ortaklık yapma, (b) çatışma, (c) kontrol, (d) rekabet derecesi 5'li likert türü ölçekte puanlanmıştır. Sonuçta birinci zaman dilimindeki kardeşlik tarzlarının ikinci zaman dilimindeki etkileşim üzerinde etkili olduğu, annelik tarzlarının ise etkili olmadığı bulunmuştur.

Lockwood, Kitzmann ve Cohen (2001) kardeş sıcaklığı ve çatışmasının çocukların akranlarıyla sosyal yeterliliği üzerindeki etkisini incelediği çalışmaya 8-13 yaşlarında 53 çocuk katılmıştır. Çalışmada veri toplamak amacıyla çocuklar laboratuara çağrılmış ve bir buçuk saatlik uygulama sonucunda hedef çocuk ve kardeşine anket doldurulmuştur. Ayrıca ailelerin evlerine anket gönderilmiştir. Çalışmada kardeş ilişkisi kalitesinin ölçülmesi amacıyla K.İ.A.'nin çalışmanın amaçlarına uygun olarak yalnızca sıcaklık/yakınlık faktörü kullanılmıştır. Sonuçta sıcak kardeş ilişkisi olan çocukların daha olumlu akran ilişkileri olduğu, çatışmalı kardeş ilişkisi olan çocukların akran ilişkilerinin ise daha olumsuz olduğu bulunmuştur.

1.4. Araştırmanın Amacı

Kardeşler birbirleriyle etkileşimleri sırasında paylaşma, işbirliği yapma ve birbirlerini kabul etme gibi olumlu davranışlar sergilerler. Bunun yanında çeşitli nedenlerden dolayı rekebet, kavga ve çatışma gibi olumsuz davranışlar da sergileyebilirler. Bu davranışları etkileyen pek çok neden olabilir. Bu ilişkilerin işleyişinde anne tutumu başta olmak üzere, çocuğun sosyal yeri ve özellikleri gibi pek çok etken yer almaktadır ve bu etkenler karşılıklı olarak birbirlerinden etkilenmektedir. Çünkü çocuğun kardeşi ile arasındaki ilişkileri doğal olarak annenin kendisine karşı tutumlarından etkilenmektedir. Bu yüzden çocuğun gelişiminde anne tutumları çok önemli bir yere sahiptir.

Bu araştırmanın temel amacı, yukarıdaki bilgiler doğrultusunda ilköğretim okullarına devam eden dokuz yaş çocuklarının anne tutumları ile kardeş ilişkileri arasında ilişki bulunup bulunmadığını ortaya koymak oluşturmaktadır.

Araştırmanın bir diğer amacını da anne tutumları ile çocukların kardeş ilişkileri arasındaki ilişkiye etki ettiği varsayılan cinsiyet, kardeş cinsiyeti, kardeş durumu (kardeşin küçük yada büyük olması), kardeş yaşı, anne öğrenim durumu ve aile gelir düzeyi değişkenleri incelemek oluşturmaktadır. Bunun yanında kardeş ilişkilerinin olumlu yönde geliştirilebilmesi için uygun öneriler de çalışmanın amaçlarından birisidir.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

1-) Dokz yaş çocuklarının anne tutumları;

a) Cinsiyet

b) Kardeş durumu (kardeşin küçük yada büyük olması)

c) Kardeş cinsiyeti

d) Kardeş yaşı

e) Anne öğrenim durumu

f) Aile gelir düzeyine göre anlamlı farklılık göstermekte midir ?

2-) Dokuz yaş çocuklarının kardeş ilişkileri;

a) Cinsiyet

b) Kardeş durumu (kardeşin küçük yada büyük olması)

c) Kardeş cinsiyeti

d) Kardeş yaşı

e) Anne öğrenim durumu

f) Aile gelir düzeyine göre anlamlı farklılık göstermekte midir ?

3-) Anne tutumlarının kardeş ilişkileri üzerinde ;

a) Küçük ve büyük kardeş gruplarında ve farklı cinsiyetlerde

b) Farklı anne öğrenim durumlarında

c) Farklı aile gelir düzeylerinde

anlamlı bir etkisi var mıdır ?

1.5. Araştırmanın Önemi

Yapılan araştırmalarda kardeşler arasındaki ilişkilerin gelişiminde anne-çocuk ilişkilerinin gerçekten çok etkili olduğu vurgulanmaktadır. Ailede kardeşler arasında kurulan ilişkilerde ortaya çıkan olumlu yada olumsuz yaşantılar, yeni bir bebeğin doğumunu izleyen ilk günlerden başlayarak anne ile çocuk arasındaki etkileşim sonucu yeni bir boyut kazanır. Çünkü aileye yeni bir kardeşin gelmesiyle annenin ilk çocukla kuracağı ilişkinin onun hayatı boyunca kardeşiyle (veya kardeşleriyle) kuracağı ilişkilerde önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir.

Güncel bir konu olması nedeniyle, birçok ülkede bu konu ile ilgili birçok araştırma ve çalışma yapılmış, anne-çocuk ilişkileri ve kardeş ilişkileri değişik yönlerden ele alınarak incelenmiştir. Yapılan araştırmalarda kardeşler arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi için özellikle ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları ve çocuğun sosyal yeri ve özellikleriyle yakından ilgilenilmesi gereği önerilmektedir.

Günümüzde babalar çocuk yetiştirme konusunda daha fazla aktif rol alsalar da anneler çocuklarıyla daha fazla beraber olmayı sürdürmekte, dolayısıyla anneler duygusal açıdan çocuklar üzerinde daha fazla etkili olmaktadırlar. İlgili literatür incelendiğinde Kardeş İlişkileri Anketini orta çocukluk döneminde olan çocuklar tarafından doldurulması daha güvenilir verilere ulaştırması bakımından önemli olduğu önerilmektedir. İşte bundan hareketle, bu araştırmada, ilkokul eğitimine devam eden dokuz yaş çocukları ve onların anneleri ile çalışılması düşünülmüştür. 9 yaş çocuklarının psikolojik özelliklerinin farkına varmaya başladıkları önemli bir dönemde olmaları konunun önemini artırmaktadır.

Araştırma sonucunda anne tutumları ve kardeş ilişkileri arasındaki ilişkinin incelenmesi hem araştırmacıların hem de ebeveynlerin bilgi birikimine katkı sağlayacağı, buna bağlı olarak da ailede çocukların kardeş ilişkilerinin daha olumlu yönde olabilmesi için annelerin nasıl bir tutum içinde olması gerektiği konusunda aydınlanmalarını sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu araştırma sonuçlarının K.K.T.C.'nin kültürel yapısını yansıtması açısından yararlı olabileceği düşünülmektedir.

1.6. Varsayımlar

1-) Örneklem grubunun evreni temsil ettiği varsayılmıştır.

2-) Araştırmanın örneklemine giren annelerin "Kişisel Bilgi Formunu" ve "Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği"ni içtenlikle, yansız bir şekilde cevapladıkları varsayılmıştır.

3-) Araştırmanın örneklemine giren çocukların "Kardeş İlişkileri Anketi"ni içtenlikle ve yansız bir şekilde cevapladıkları varsayılmıştır.

4-) Kardeş ilişkileri çocuk tarafından algılandığı biçimi ile kabul edilmiştir.

1.7. Sınırlılıklar

1-) Araştırma, K.K.T.C. Lefkoşa İlçesinde M.E.K.B.'na bağlı ilkokullarda öğrenim gören dokuz yaş çocukları ve onların anneleri ile sınırlandırılmıştır.

2-) Araştırma, normal gelişim gösteren çocuklar ile sınırlandırılmıştır.

3-) Araştırma, öz anne babalı ve öz kardeşli çocuklarla sınırlandırılmıştır.

4-) Araştırma, çekirdek aile yapısına sahip çocuklarla sınırlandırılmıştır.

5-) Araştırma, uygulanan "Kişisel Bilgi Formu", "Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği" ve "Kardeş İlişkileri Anketi" ile elde edilen verilerle sınırlandırılmıştır.

2. YÖNTEM

Bu araştırma K.K.T.C. Lefkoşa İlçesi'nde ilköğretim okullarına devam eden dokuz yaşındaki çocukların anne tutumları ile kardeş ilişkileri arasındaki ilişkinin incelendiği betimsel bir araştırmadır. Bu araştırmada K.K.T.C. Lefkoşa İlçesi'nde ilköğretim okullarına devam eden dokuz yaşındaki çocukların anne tutumları ile kardeş ilişkileri arasındaki ilişki cinsiyet, kardeş cinsiyeti, kardeş durumu (kardeşin küçük yada büyük olması), kardeşin yaşı, annenin öğrenim durumu ve aile gelir düzeyi değişkenlerine göre incelenmiştir.

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2001-2002 öğretim yılında K.K.T.C Lefkoşa ilçesinde M.E.K.B.'na bağlı ilköğretim okullarına devam eden dokuz yaşındaki çocuklar oluşturmaktadır.

Örneklemin oluşturulmasında ilk olarak; K.K.T.C. M.E.K.B İlköğretim Dairesi Müdürlüğü'nden Lefkoşa ilçesindeki tüm okulları gösteren liste elde edilmiştir. Bu listeden tesadüfi yöntemle Şht. (Şehit) Tuncer İlkokulu ve Şht. Ertuğrul İlkokulu, Şht. Doğan Ahmet İlkokulu, Şht. Mehmet Eray İlkokulu, 9 Eylül İlkokulu ve Gelibolu İlkokulu belirlenmiştir. Her bir okul tek tek ziyaret edilmiş bu okullarda görevli yönetici ve öğretmenlere araştırma kısaca açıklanarak annelerin okula çağrılması sağlanmış ve annelerle görüşüldükten sonra tek kardeşli çocuklar belirlenmiştir.

Örneklem sayısı % 5 hata payı esas alınarak 300 çocuk ve bu çocukların anneleri olarak belirlenmiştir.

Örnekleme dahil edilen çocukların okullara göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Örnekleme Dahil Edilen Çocukların Okullara Göre Dağılımı.

OKUL	N	%
Şht. Ertuğrul İlkokulu	104	34.7
Şht. Tuncer İlkokulu	69	23.0
9 Eylül İlkokulu	37	12.3
Şht. Doğan Ahmet İlkokulu	31	10.3
Gelibolu İlkokulu	27	9.0
Şht. Mehmet Eray İlokulu	32	10.7
TOPLAM	300	100.0

Tablo 1 incelendiğinde örneklemi oluşturan çocukların 104 (%34.7)'si Şht. Ertuğrul İlkokuluna, 69 (%23.0)'ı Şht. Tuncer İlkokuluna, 37 (%12.3)'ü 9 Eylül İlkokuluna, 31 (%10.3)'ü Şht. Doğan Ahmet İlkokuluna, 27 (%9.0)'ı Gelibolu İlkokuluna ve 32 (%10.7)'si Şht.Mehmet Eray İlkokuluna devam ettiği görülmektedir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada çocuklar, kardeşleri ve anne-babaları hakkında bilgi toplamak amacıyla **"Kişisel Bilgi Formu"** uygulanmıştır. Çocukların kardeş ilişkilerini belirlemek için Wyndol Furman ve Duane Buhrmester tarafından (1985) geliştirilen **"Kardeş İlişkileri Anketi"** (Sibling Relationship Questionnaire; SRQ), annelerin çocuk yetiştirme tutumları hakkında bilgi edinmek için Schaefer ve Bell tarafından geliştirilen **"Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği"** (Parental Attitude Researc Instrumaent; PARI) uygulanmıştır.

Araştırmada kullanılan her üç aracın özellikleri kısaca şöyle tanımlanabilir.

1-Kişisel Bilgi Formu

Çocuklar ve aileleri hakkında araştırma amaçları çerçevesinde bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından "Kişisel Bilgi Formu" hazırlanmıştır (Ek-1).

Araştırmada kullanılan kişisel bilgi formunda çocuğun kendisi ile ilgili

bilgiler (doğum tarihi,cinsiyeti, yaşı v.b.), kardeşi ile ilgili bilgiler (cinsiyeti, yaşı, öğrenim durumu v.b.), anne-baba ile ilgili bilgiler (yaşı, öğrenim durumu, mesleği v.b.) ve aile ile ilgili bilgiler (aile tipi, ailenin aylık gelir düzeyi v.b.) yer almaktadır.

2-Kardeş İlişkileri Anketi (Sibling Relationship Questionnaire; SRQ)

Duane Bhurmester ve Wyndol Furman tarafından 1985 yılında geliştirilen bu anket çocuğun kardeşiyle kurmuş olduğu ilişkileri hakkında bilgi veren ve bu ilişkilerin çocuk tarafından nasıl algılandığını açığa çıkaran öznel bir ölçüm aracıdır (Apalaçi,1996:51). Çocuklar ve ebeveynlerine uygulanabilen paralel versiyonlardan oluşan ankette 16 alt ölçek ve toplam dört faktör bulunmaktadır. Ancak hipotez testlerinin amaçları çerçevesinde,

-Sıcaklık/Yakınlık Faktörü

-Görece Statü/Güç Faktörü

-Çatışma Faktörü

olmak üzere üç faktör kullanılmıştır. Dördüncü faktör olan Düşmanlık Faktörü çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

1.Faktör Sıcaklık/Yakınlık :

Bu bölümde 21 madde (1, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 17, 24, 25, 27, 28, 30, 31, 33, 40, 41, 43, 44, 46, 47) bulunur. Burada yakınlık, prososyal davranış, arkadaşlık, benzerlik, kardeş tarafından taktir edilme, kardeşi taktir etme ve şefkat yer alır. Bu maddeler kardeş ilişkisindeki yakınlık, arkadaşlık ve duygu derecesini ölçmektedir.

2.Faktör Görece Statü/Güç :

Bu bölümde 12 madde (3, 4, 5, 6, 19, 20, 21, 22, 35, 36, 37, 38) bulunur. Burada kardeşin bakımı, kardeş tarafından bakım, kardeş üzerinde baskınlık, kardeşin baskınlığı gibi konular yer alır. Bu maddeler bir kardeşin diğer kardeşe bakmasını, egemenlik kurmasını değerlendirir.

3.Faktör Çatışma :

Bu bölümde 9 madde (10, 13, 16, 26, 29, 32, 42, 45, 48) bulunur. Burada düşmanlık, rekabet, kavga gibi konular yer alır. Bu maddeler ise kardeşler arasındaki düşmanlık, kavga ve rekabet derecesini ölçmektedir (Tuttle ve Cornell, 1993:404).

Anket ilk olarak 1985 yılında Wyndol Furman ve Duane Bhurmester tarafından 5. ve 6. sınıf öğrencileri ile görüşme yapılarak geliştirildi. Daha sonra bu

görüşmeler temel alınarak 48 maddelik anket oluşturuldu (Furman ve Buhrmester, 1985:49-50). Ankette yer alan her bir maddede çocuğa kardeşlik ilişkisinin nasıl olduğu sorulmaktadır. Anne ve babanın taraf tutmasıyla ilgili ölçeklerdeki yanıt seçenekleri dışında her ifade için denekler görüşünü "hemen hemen hiç", "oldukça az", "biraz", "oldukça fazla", "çok çok fazla" şeklinde daire içine alır. Anne ve babanın taraf tutmasıyla ilgili yanıt seçenekleri ise şöyledir; "hemen her zaman o tercih edilir", "hemen her zaman ben tercih edilirim" ve "hemen hemen aynı" dır (Apalaçi,1996:51).

Anket ilk olarak Türkiye'de Apalaçi (1996) tarafından Yüksek Lisans tez çalışmasında kullanılmıştır.

Anketin ilk çevirisi Boğaziçi Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu'nda iki farklı öğrenci tarafından yapılmıştır. Daha sonra anketi kullanan Virna Apalaçi ve tez danışmanı Prof. Dr. Ercan Alp bu çevrilen metinleri kullanarak ve orijinal metinden yararlanarak anketin son şeklini oluşturmuştur. Türkçe metin güvenirliğini belirlemek amacıyla anket otuz üçüncü sınıf öğrencisine uygulanmıştır (Apalaçi,1996:52).

16 ölçeğin iç uyum Wefficient (Cronbach Alfa) şöyladir:

Prosoyal davranış .35, annenin taraf tutması .62, kardeşe bakım .68, kardeş tarafından bakım .69, kardeşe baskınlık .16, kardeşin baskınlığı .12, babanın taraf tutması .79, şefkat .44, arkadaşlık .53, düşmanlık .69, benzerlik .68, yakınlık .60, rekabet .74, kardeşin taktir edilmesi .70, kardeş tarafından taktir edilme .60 ve kavga etme .90'dır (Apalaçi,1996:52).

Puanlama:

Anket 5'li likert türü formattır. Maddelerden "hemen hiç" yanıtına 1 puan, "oldukça az" yanıtına 2 puan, "biraz" yanıtına 3 puan, "oldukça fazla" yanıtına 4 puan, "çok fazla" yanıtına 5 puan verilir. Ölçek maddeleri annenin ve babanın taraf tutması ölçekleri dışında her bir ölçekteki üç maddeye ait puanın ortalaması alınarak bulunur. Anne ve babanın taraf tutması ölçeklerinde ise üç puanın sapmaları toplanır. Katılımcılar ölçekteki bir maddeyi boş bırakabilir ve buna rağmen versiyonda ölçek puanı edinebilir. İki maddenin boş bırakılması ise ilgili ölçeğin verilerinde eksiklik yaratmaktadır. Faktör puanları ise her bir faktörü oluşturan ölçek puanlarından

meydana gelir ve her boyut için ayrı toplam puan elde edilir (Furman ve Buhrmester,1985).

3-Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (Parental Attitude Research Instrument; PARI)

Schaefar ve Bell tarafından 1985 yılında geliştirilen bu test, 1978 yılında Göney Le Compte, Ayhan Le Compte ve Serap Özer tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır (Öğretir,1999:59-60).

Bu test tüm aile bireylerine uygulanabilen bir test olup beş faktörden oluşmaktadır. Bunlar;

-Aşırı koruyucu annelik

-Demokratik davranma ve eşitlik tanıma

-Annenin ev kadınlığı rolünü reddetmesi

-Aile içi çatışma (geçimsizlik)

-Sıkı Disiplin (Ramazan,1988:608).

Bu ölçekte maddeler soru şeklinde olmayıp, olumlu ve olumsuz ifadelerden oluşmaktadır. Maddeler testte deneklere karmaşık olarak verilmekte ve her ifade için deneklerden görüşlerine en uygun olanı daire içine almaları istenmektedir.

1. Faktör Aşırı Koruyucu Annelik:

Bu bölümde 16 madde (1, 3, 4, 7, 11, 12, 14, 26, 27, 28, 32, 34, 36, 46, 51, 57) bulunur. Burada aşırı kontrol, müdahalecilik, çocuktan çalışkan ve bağımlı olmasını isteme, annenin fedakarlığı ve çocuğun bunu anlaması gerekliliğine inanma yer almaktadır.

2. Faktör Demokratik Davranma ve Eşitlik Tanıma:

Bu bölümde 9 madde (2, 13, 18, 22, 29, 37, 44, 45, 59) bulunur. Burada çocuğa eşit haklar tanıma, fikirlerini açıkça belirtmesini destekleme, onunla arkadaşlık etme ve birçok şeyi paylaşma gibi konular yer almaktadır.

3. Faktör Annenin Ev Kadınlığı Rolünü Reddetmesi:

Bu bölümde 13 madde (6, 9, 16, 17, 21, 23, 31, 38, 41, 42, 49, 52, 55) bulunur. Burada çocuklarla uzun süre kalmaktan hoşlanmamak, sinirlilik, yeni doğan bebeğin bakımından korkmak gibi konular yer almaktadır.

4. Faktör Aile İçi Çatışma (Geçimsizlik):

Bu bölümde 6 madde (8, 19, 33, 40, 48, 54) bulunur. Burada eşler arasındaki anlaşmazlığın çocuk yetiştirmedeki rolü, kocanın düşüncesizliği, anneye yardımcı olmayışı gibi konular yer almaktadır.

5. Faktör Sıkı Disiplin:

Bu bölümde 16 madde (5, 10, 15, 20, 24, 25, 30, 35, 39, 43, 47, 50, 53, 56, 58, 60) bulunur. Burada sıkı disipline inanma, çocuğu zorlama, anne babanın kesin hakimiyetine inanma gibi konular yer almaktadır (Ramazan,1988:610-611) (Ek-3).
Tez içinde tablolarda bu beş faktör şu şekilde kısaltılmıştır:

1. Faktör : Aşırı Koruyucu Annelik (Aşırı Koruyuculuk)
2. Faktör: Demokratik Davranma ve Eşitlik Tanıma (Demokratik)
3. Faktör : Ev Kadınlığı Rolünü Reddetmesi (Rolünü Reddeden)
4. Faktör : Aile İçi Çatışma (Geçimsizlik)
5. Faktör : Sıkı Disiplin (Sıkı Disiplin)

Puanlama:

Maddelerden "hiç uygun bulmuyorum" yanıtına 1 puan, "biraz uygun buluyorum" yanıtına 2 puan, "oldukça uygun buluyorum" yanıtına 3 puan, "çok uygun buluyorum" yanıtına 4 puan verilir. Ancak 29. ve 44. maddelere verilen yanıtlar tersine puanlanır. Yani 1 puanlık yanıt "4 puan", 2 puanlık yanıt "3 puan", 3 puanlık yanıt "2 puan", 4 puanlık yanıt "1 puan" alır. Her boyut için ayrı toplam puan elde edilir.

2.3. Veri Toplama Tekniği

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının uygulanması 2001-2002 eğitim öğretim yılının 1. ve 2. yarı yılında gerçekleştirilmiştir. Uygulamalardan önce araştırma grubuna giren okullarda çalışma yapabilmek için M.E.K.B. İlköğretim Dairesi'nden gerekli izin alınmıştır.

Araştırmaya başlamadan önce Kardeş İlişkileri Anketi'ni oluşturan Wyndol Furman ile yazışarak anket hakkında ön bilgi elde edilmiştir. Ayrıca anketi Türkiye'de kullanan Virna Apalaçi ile görüşülerek anketin kullanılmasıyla ilgili bilgi alınmıştır.

Uygulama öncesinde örneklemi oluşturan okullar ziyaret edilerek okul yöneticileri ve öğretmenlere araştırma kısaca açıklanmış ve araştırmacının öğrenci

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

velilerini bu konuda bilgilendirmesi için beraberce ortak bir gün ve saat belirlenmiştir. Belirlenen bu gün ve tarihi okul yöneticileri yazılı olarak velilere duyurmuş ve üçüncü sınıf öğrencilerin annelerinin okula gelmesini sağlayarak araştırmacının uygulama öncesi annelerle görüşme yapmasını ve anneleri bu araştırma hakkında bilgilendirmesini sağlamıştır.

Araştırmacı zaman darlığı nedeniyle veli toplantısı sırasında annelere özellikle iki çocuklu anneler ve onların çocuklarıyla çalışılacağını açıklamıştır. Annelere Kişisel Bilgi Forumlarını dağıtmış ve toplantı sonuna kadar doldurmalarını istemiştir. Daha sonra evde doldurmak üzere PARI'yi dağıtmış ve doldurduktan sonra çocukları ile sınıf öğretmenlerine ulaştırmalarını istemiştir. Araştırmacı bir hafta sonra PARI'yi sınıf öğretmenlerinden toplamıştır. Anketler üzerine numaralar yazılarak anketlerde birlik sağlanmıştır.

Kardeş İlişkileri Anketi araştırmanın en son aşamasında çocuklara okulda ouz-kırk dakikalık sürede uygulanmıştır. Araştırmacı Kardeş İlişkileri Anketinin uygulanacağı çocukları belirledikten sonra bu çocukları sınıf öğretmenleri yardımı ile grup grup okul yöneticisinin uygun gördüğü okulun boş bir sınıfına alarak sıralara tek tek oturtmuştur. Araştırmacı çocuklara önce kendisini tanıtmış ve anket hakkında açıklama yaparak her çocuğa ait anket formunu dağıtmıştır. Daha sonra çocuklardan ellerindeki anketin ilgili kısmına kardeşlerinin adını yazmaları istenmiştir. Böylelikle çocukların neyin değerlendirilmekte olduğunu anlamaları sağlanmıştır. Çocuklar soruları okurken araştırmacı da sınıfta yüksek sesle soruları okuyup çocuklardan kendilerine en uygun olan seçeneği işaretlemelerini istemiştir. Çocukların anlamakta güçlük çektiği sorular araştırmacı tarafından örnek verilerek açıklanmış ve çocukların soruları atlamadan cevaplamalarına yardımcı olunmuştur.

2.4. Verilerin İstatistiksel Analizi

Veri toplama araçlarının uygulanması tamamlandıktan sonra S.P.S.S. for Windows 10.0 paket istatistik programı kullanılarak bilgisayarda veri tabanı oluşturulmuş ve tüm istatistik işlemler yapılmıştır.

Örnekleme alınan çocukların kendisi ve ailesi hakkındaki tanıtıcı bilgiler frekans ve yüzdeler ile verilmiştir.

Araştırmada, dokuz yaşındaki çocukların anne tutumları ve kardeş ilişkileri; cinsiyet, kardeşin cinsiyeti, kardeş durumu (kardeşin küçük yada büyük olması) değişkenlerine göre **ilişkisiz ölçümlerde t-testi** kullanılarak analiz edilmiştir. İlişkisiz ölçümler için t-testi; iki ilişkisiz örneklem ortalamaları arasındaki farkın manidar olup olmadığını test etmek için kullanılır (Büyüköztürk, 2002:39).

Yine araştırmaya alınan çocukların anne tutumları ve kardeş ilişkileri; kardeşler arası yaş farkı, annenin öğrenim durumu ve aile gelir düzeyi değişkenlerine göre **ilişkisiz ölçümlerde tek yönlü varyans analizi** ile test edilmiştir. Grup ortalama puanlarına bir post-hoc test olan, **Scheffe çoklu karşılaştırma testi** uygulanmıştır.Tek faktörlü (yönlü) varyans analizi, ilişkisiz iki yada daha çok örneklem ortalaması arasındaki farkın sıfırdan anlamlı bir şekilde farklı olup olmadığını test etmek üzere uygulanır (Büyüköztürk,2002:44).

Ayrıca araştırmaya alınan çocukların anne tutumlarının kardeş ilişkilerini etkileme durumunun belirlenmesinde **standart çoklu regresyon analizi** kullanılmıştır. Bu analiz, bağımlı değişkenle ilişkili olan iki yada daha çok bağımsız değişkene (yordayıcı değişkenlere) dayalı olarak, bağımlı değişkenin tahmin edilmesine yönelik bir analiz türüdür ve değişkenler arasındaki ilişkinin çok boyutlu incelenmesine olanak verir. Çoklu regresyon analizi, yordayıcı değişkenler tarafından bağımlı değişkende açıklanan toplam varyansın yorumlanmasına, açıklanan varyansın anlamlılığına, yordayıcı değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlılığına ve yordayıcı değişkenlerle bağımlı değişkenler arasındaki ilişkinin yönüne ilişkin yorum yapma olanağı verir. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki ortak etkisi R^2 ile incelenir. Bu analizde, farklı ölçme birimleri ve varyanslara sahip, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkene ilişkin göreli önem sırasını yorumlamada regresyon katsayısı olan β (beta) değerlerine bakılır. En yüksek beta değerine sahip olan değişken göreli olarak en önemli yordayıcıdır (Büyüköztürk, 2002:94-95).

Bu analizde kardeş ilişkilerine ait üç faktör puanı birer bağımlı değişken olarak ele alınmış ve bu puanların Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği faktör puanlarınca ne kadar açıklandığı ve PARI faktör puanları ile Kardeş İlişkileri Anketi faktör puanları arasında nasıl bir ilişki olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmada manidarlık düzey .05 olarak alınmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu çalışma, K.K.T.C. Lefkoşa İlçesi'nde ilköğretim okullarına devam eden dokuz yaşındaki çocukların anne tutumlarını, kardeş ilişkilerini ayrıca anne tutumları ile kardeş ilişkileri arasındaki ilişkinin incelenmesini amaçlamaktadır.

Demografik Bilgilere İlişkin Tablolar.

Örnekleme dahil edilen çocukların cinsiyete göre dağılımı Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Örnekleme Dahil Edilen Çocukların Cinsiyete Göre Dağılımı.

CİNSİYET	N	%
Kız	147	49.0
Erkek	153	51.0
TOPLAM	300	100.0

Tablo 2 incelendiğinde örneklemin 147 (% 49.0)'i kız 153 (% 51.0)'ü erkek olduğu görülmektedir.

Örnekleme dahil edilen çocukların kardeş durumlarına ve kardeş cinsiyetlerine göre dağılımı Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Örnekleme Dahil Edilen Küçük ve Büyük Kardeşe Sahip Çocukların Kardeş Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.

	KÜÇÜK KARDEŞ		BÜYÜK KARDEŞ		TOPLAM	
	N	%	N	%	N	%
KIZ	60	20.0	69	23.0	129	43.0
ERKEK	92	30.7	79	26.3	171	57.0
TOPLAM	152	50.7	148	49.3	300	100.0

Tablo 3 incelendiğinde çocukların 152 (% 50.7)'si kendinden küçük , 148 (% 49.3)'inin ise kendinden büyük kardeşe; 129 (43.0)'ı kız, 171 (57.0)'ının ise erkek kardeşe sahip olduğu görülmektedir. Yine aynı tablo incelendiğinde çocukların 60 (% 20.0)'ının kendinden küçük kız kardeşe, 92 (% 30.7)'sinin kendinden küçük erkek kardeşe, 69 (% 23.0)'ının büyük kız kardeşe, 79 (% 26.3)'ünün ise kendinden büyük erkek kardeşe sahip olduğu görülmektedir.

Örnekleme dahil edilen çocukların kardeş yaşlarına göre dağılımı Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Örnekleme Dahil Edilen Çocukların Kardeş Yaşlarına Göre Dağılımı.

KARDEŞ YAŞI	N	%
0-3 yaş	61	20.3
4-6 yaş	68	22.7
7-9 yaş	25	8.3
10-12 yaş	69	23.0
≥- 13 yaş	77	25.7
TOPLAM	300	100.0

Tablo 4 incelendiğinde çocuklardan 61 (%20.3)'inin 0-3 yaş arası, 68 (%22.7)'inin 4-6 yaş arası 25 (%8.3)'ünün 7-9 yaş arası, 69 (%23.0)'ının 10-12 yaş arası ve 77 (%25.7)'sinin 13 ve daha büyük yaşta kardeşi olduğu görülmektedir.

Örnekleme dahil edilen annelerin öğrenim durumlarına göre dağılımı Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Örnekleme Dahil Edilen Çocukların Anne Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı.

ANNE ÖĞRENİM	N	%
İlköğrenim	64	21.3
Lise	170	56.7
Yükseköğrenim	66	22.0
TOPLAM	300	100.0

Tablo 5 incelendiğinde araştırmaya dahil edilen çocuklardan 64 (% 21.3)'ünün annesi ilköğrenim, 170 (%56.7)'sinin annesi lise ve 66 (%22.0)'ının annesi yükseköğrenim düzeyinde olduğu görülmektedir.

Araştırmaya dahil edilen çocukların aile gelir düzeylerine göre dağılımı Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Araştırmaya Dahil Edilen Çocukların Aile Gelir Düzeylerine Göre Dağılımı.

AİLE GELİR	**N**	**%**
<=600 milyon	98	32.7
601-900 milyon	106	35.3
901->=milyon	96	32.0
TOPLAM	300	100.0

Tablo 6 incelendiğinde araştırmaya dahil edilen çocuklardan 98 (32.7)'sinin ailesinin aylık gelir düzeyi ≤-600 milyon, 106 (%35.3)'ünün 601-900 milyon arasında, 96 (%32.0)'ının ise 901-≥ milyon olduğu görülmektedir.

Anne Tutumlarına İlişkin Bulgular ve Tartışma

Tablo-7 Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (PARI) Faktör Puanlarının Cinsiyete Göre **t-Testi** Sonuçları.

PARI	Cinsiyet	N	X	S	Sd	t	P
1-Aşırı Koruyuculuk	1-Kız	147	47.21	8.10	298	1.88	.061
	2-Erkek	153	45.48	7.83			
2-Demokratik	1-Kız	147	27.95	3.41	298	0.48	.628
	2-Erkek	153	28.15	3.41			
3-Rolünü Reddeden	1-Kız	147	28.42	7.02	298	1.88	.061
	2-Erkek	153	27.00	6.10			
4-Geçimsizlik	1-Kız	147	12.87	4.09	298	0.96	.334
	2-Erkek	153	12.45	3.52			
5-Sıkı Disiplin	1-Kız	147	35.97	8.64	298	1.79	.073
	2-Erkek	153	34.26	7.82			

Tablo 7 incelendiğinde araştırmaya alınan annelerin **aşırı koruyuculuk** boyutuna ilişkin tutumları çocuğun cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t_{(298)}$=1.88, p>.05]. Annelerin kız çocuklarına karşı gösterdikleri aşırı koruyucu tutumla (x=47.21) erkek çocuklarına karşı gösterdikleri aşırı koruyucu tutum (x = 45.48) arasındaki fark anlamlı değildir.

Annelerin **demokratik** boyuta ilişkin tutumlarında çocuğun cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur [$t_{(298)}$=0.48, p>.05]. Annelerin kız çocuklarına karşı sergiledikleri demokratik tutum (x= 27.95) ile , erkek çocuklarına karşı sergiledikleri demokratik tutum (x=28.15) arasındaki fark anlamlı değildir.

Rolünü reddeden boyuta ilişkin anne tutumları çocuğun cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t_{(298)}$=1.88, p>.05]. Annelerin bu boyuta ilişkin kız çocuklarına karşı sergiledikleri tutumla (x=28.42), erkek çocuklarına karşı sergiledikleri tutum (x=27.00) arasındaki fark anlamlı değildir.

Geçimsizlik boyutuna ilişkin annelerin tutumları çocuğun cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t_{(298)}$=0.96, p>.05]. Annelerin bu boyuta

ilişkin kız çocuklarına karşı sergiledikleri tutum (x=12.87) ile , erkek çocuklarına karşı sergiledikleri tutum (x=12.45) arasındaki fark anlamlı değildir.

Annelerin **sıkı disiplin** boyutuna ilişkin tutumları çocuğun cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t_{(298)}$=1.79, p>.05]. Annelerin bu boyuta ilişkin kız çocuklarına karşı sergiledikleri tutum (x=35.97) ile , erkek çocuklarına karşı sergiledikleri tutum (x=34.26) arasındaki fark anlamlı değildir.

Buna göre en fazla aşırı koruyuculuk, rolünü reddeden ve sıkı disiplin anne tutumlarına ilişkin kız ve erkek çocuklara ait aritmetik ortalamaların farklı olduğu göze çarpmakla birlikte bu farklar istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgulara dayanarak günümüzde annelerin cinsiyet ayırımı yapmadıklarını, kız ve erkek çocuklarına eşit davrandıklarını söyleyebiliriz.

Abramovitch, Pepler ve Corter (1982)'in yaptığı bir çalışmada cinsiyetin anne-çocuk etkileşimini etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Volling ve Elins (1998)'in yaptığı çalışmada da cinsiyetin ebeveyn davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığı vurgulanmaktadır.

Bu bulgular araştırma bulgularını tutarlı bir şekilde desteklemektedir. Ancak çocuk yetiştirme tutumlarına ilişkin çalışmalarda kültür içindeki farklılıkların bazen kültürler arasındaki farklılıklar kadar büyük olabileceği ve içinde bulunulan kültürel bağlamın çok dikkatli incelenmesi gerektiği ileri sürülmektedir (Akt. Yılmaz,1999:114). Bu nedenden dolayı çalışma örnekleminin sınırlı olduğu düşünülürse bu konunun farklı örneklem gruplarında tekrar incelenmesi konuya daha fazla açıklık getirmesi bakımından önemlidir.

Tablo-8 Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (PARI) Faktör Puanlarının Kardeş Durumuna (kardeşin küçük yada büyük oluşuna göre) Göre **t-Testi** Sonuçları.

PARI	Kardeş Durumu	N	X	S	Sd	t	P
1-Aşırı Koruyuculuk	1-Küçük	152	46.15	8.47	298	0.39	.690
	2-Büyük	148	46.52	7.50			
2-Demokratik	1-Küçük	152	27.88	3.43	298	0.90	.368
	2-Büyük	148	28.23	3.38			
3-Rolünü Reddeden	1-Küçük	152	27.78	6.39	298	0.22	.826
	2-Büyük	148	27.61	6.83			
4-Geçimsizlik	1-Küçük	152	12.44	3.77	298	0.97	.329
	2-Büyük	148	12.87	3.85			
5-Sıkı Disiplin	1-Küçük	152	34.76	8.76	298	0.70	.484
	2-Büyük	148	35.43	7.73			

Tablo 8 incelendiğinde araştırmaya alınan annelerin **aşırı koruyuculuk** boyutuna ilişkin annelik tutumları kardeşin küçük yada büyük oluşuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t_{(298)} = 0.39$, $p > .05$]. Kendinden küçük kardeşi olan çocukların annelerinin gösterdiği aşırı koruyuculuk tutumu ($x = 46.15$) ile , kendinden büyük kardeşi olan çocukların annelerinin gösterdiği aşırı koruyuculuk tutumu ($x = 46.52$) arasındaki fark anlamlı değildir.

Annelerin **demokratik** tutum boyutuna ilişkin annelik tutumları kardeşin küçük yada büyük oluşuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t_{(298)} = 0.90$, $p > .05$]. Kendinden küçük kardeşi olan çocukların annelerinin gösterdiği demokratik tutum ($x = 27.88$) ile, kendinden büyük kardeşi olan çocukların annelerinin gösterdiği demokratik tutum ($x = 28.23$) arasındaki fark anlamlı değildir.

Annelerin **rolünü reddeden** boyuta ilişkin annelik tutumları da kardeşin küçük yada büyük oluşuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir

[t(298)=0.22, p>.05]. Kendinden küçük kardeşi olan çocukların anneleri (x= 27.78) ile, kendinden büyük kardeşi olan çocukların annelerinin (x= 27.61) rolünü reddeden boyuta ilişkin tutumları arasındaki fark anlamlı değildir.

Geçimsizlik boyutuna ilişkin annelik tutumları kardeşin küçük yada büyük oluşuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [t(298)=0.97, p>.05]. Kendinden küçük kardeşi olan çocukların annelerinin gösterdiği geçimsizlik boyutuna ilişkin tutumu (x= 12.44) ile , kendinden büyük kardeşi olan çocukların annelerinin gösterdiği geçimsizlik boyutuna ilişkin tutumu (x= 12.87) arasındaki fark anlamlı değildir.

Sıkı disiplin boyutuna ilişkin annelik tutumları kardeşin küçük yada büyük oluşuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [t(298) =0.70 , p>.05]. Bu boyuta ilişkin kendinden küçük kardeşi olan çocukların annelerinin gösterdiği sıkı disiplin tutumu (x= 34.76) ile , kendinden büyük kardeşi olan çocukların annelerinin gösterdiği sıkı disiplin tutumu (x= 35.43) arasındaki fark anlamlı değildir.

Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları üzerinde kardeş durumunun önemli etkiye sahip olmadığı bulunmuştur. Bu bulgulara dayanarak annelerin ilk doğan ve ikinci doğan çocuklarına karşı benzer tutumlar sergilediklerini yani ilk ve ikinci doğan çocuklarına karşı eşit davrandıklarını söyleyebiliriz.

İlgili literatür incelendiğinde ebeveynlerin bir çocuğu tercih etmesi konusunda tutarsız sonuçlara ulaşılmıştır. McHale ve ark. (1995)'nın yaptığı bir çalışmada çocukluk dönemi ortalarında ve ergenlik döneminde ebeveynlerin küçük kardeşlere büyük kardeşlere oranla daha fazla ilgi, kontrol ve sempati göstermeye eğilimli oldukları bulunmuştur. Volling ve Elins (1998)'in çalışmasında da benzer bulgular elde edilmiştir. Bu bulgular araştırma bulguları ile çelişkilidir. Bazı çalışmalarda ise bu konuda bir fark tespit edilmemiştir. Çünkü aile büyüklüğü ile doğum sırasının ilişkili olabileceği ve küçük ailelerde çocuk sayısının az olabileceği düşüncesi aile içinde annenin ilk ve daha sonra doğan çocuklarına karşı tutumlarında değişiklik olmayacağını düşündürmektedir (Akt. Furman,1995). Ancak başka çalışmalarda üç ve daha fazla çocuklu ailelerdeki durumun incelenmesi bu konudaki bulguları kuvvetlendirmesi bakımından önemlidir.

Tablo-9 Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (PARI) Faktör Puanlarının Kardeş Cinsiyetine Göre **t-Testi** Sonuçları.

PARI	Kardeş Cinsiyeti	N	X	S	Sd	T	p
1-Aşırı Koruyuculuk	1-Kız	129	46.59	7.74	298	0.49	.621
	2-Erkek	171	46.13	8.21			
2-Demokratik	1-Kız	129	27.92	3.49	298	0.59	.554
	2-Erkek	171	28.15	3.34			
3-Rolünü Reddeden	1-Kız	129	28.13	6.66	298	1.00	.317
	2-Erkek	171	27.36	6.55			
4-Geçimsizlik	1-Kız	129	12.52	3.34	298	0.52	.601
	2-Erkek	171	12.76	4.14			
5-Sıkı Disiplin	1-Kız	129	34.82	8.05	298	0.49	.623
	2-Erkek	171	35.30	8.43			

Tablo 9 incelendiğinde araştırmaya alınan annelerin **aşırı koruyuculuk** boyutuna ilişkin annelik tutumları kardeşin cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t_{(298)}$=0.49, p>.05]. Kız kardeşi olan çocukların annelerinin gösterdiği aşırı koruyuculuk tutumu (x= 46.59) ile , erkek kardeşi olan çocukların annelerinin gösterdiği aşırı koruyuculuk tutumu (x= 46.13) arasındaki fark anlamlı değildir.

Annelerin **demokratik** tutum boyutuna ilişkin annelik tutumları kardeşin kız yada erkek oluşuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t_{(298)}$=0.59, p> .05]. Kız kardeşi olan çocukların annelerinin gösterdiği demokratik tutum (x= 27.92) ile erkek kardeşi olan çocukların annelerinin gösterdiği demokratik tutum (x= 28.15) arasındaki fark anlamlı değildir.

Annelerin **rolünü reddeden** tutum boyutuna ilişkin annelik tutumları kardeşin cinsiyetine göre anlamlı farklılık göstermemektedir [$t_{(298)}$ = 1.00 , p> .05]. Kız kardeşi olan çocukların annelerinin gösterdiği rolünü reddeden anne tutumu (x= 28.13) ile erkek kardeşi olan çocukların annelerinin gösterdiği rolünü reddeden anne tutumu (x= 27.36) arasındaki fark anlamlı değildir.

Geçimsizlik boyutuna ilişkin annelik tutumları kardeşin cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t_{(298)}$=0.52, p> .05]. Kız kardeşi olan çocukların annelerinin gösterdiği geçimsizlik tutumu (x= 12.52) ile erkek kardeşi olan çocukların annelerinin gösterdiği geçimsizlik tutumu (x= 12.76) arasındaki fark anlamlı değildir.

Sıkı disiplin boyutuna ilişkin annelik tutumları da kardeşin cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t_{(298)}$=0.49, p> .05]. Kız kardeşi olan çocukların annelerinin gösterdiği sıkı disiplin tutumu (x= 34.82) ile erkek kardeşi olan çocukların annelerinin gösterdiği sıkı disiplin tutumu (x= 35.30) arasındaki fark anlamlı değildir.

Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları ile kardeş cinsiyeti arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu bulgulara dayanarak annelerin kız kardeşi olan ve erkek kardeşi olan çocuklara karşı tutumlarının değişmediğini, kız kardeşi olan veya erkek kardeşi olan çocuklarına cinsiyet ayırımı gözetmeksizin eşit davrandıklarını söyleyebiliriz.

Tablo 7'de anne tutumları ile cinsiyet arasındaki farkın da önemli olmadığı görülmektedir. Bu bulgular birbiri ile tutarlı olduğundan annelerin günümüzde cinsiyet ayırımı yapmamaları bakımından dikkat çekicidir.

Dunn, Plomin ve Daniels (1986)'ın yaptığı çalışmada da benzer bulgular elde edilmiştir.

McHale, Crouter ve Tucker (1999)'ın yaptığı bir çalışmada anne tutumlarının çocukların cinsiyetine has özellikleri üzerinde odaklanan analizler sonucunda annelerin cinsiyet ayırımı yapmadığını ortaya koymuştur. Bu bulgular araştırma bulguları ile tutarlıdır.

Tablo-10 Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (PARI) Faktör Puanlarının Kardeş Yaşına Göre **Anova** Sonuçları.

P.A.R.I.	Kardeş yaşı	N	X	S	sd	F	P
1- Aşırı Koruyu-culuk	1) 0-3 yaş	61	46.55	7.94	4-295	0.13	.971
	2) 4-6 yaş	68	45.76	8.85			
	3) 7-9 yaş	25	46.52	9.06			
	4) 10-12 yaş	69	46.27	7.26			
	5) 13-> yaş	77	46.64	7.70			
2- Demok-ratik	1) 0-3 yaş	61	28.04	3.51	4-295	0.37	.825
	2) 4-6 yaş	68	27.75	3.22			
	3) 7-9 yaş	25	27.96	3.80			
	4) 10-12 yaş	69	27.98	3.81			
	5) 13-> yaş	77	28.42	2.98			
3- Rolünü Reddeden	1) 0-3 yaş	61	28.72	6.52	4-295	0.53	.708
	2) 4-6 yaş	68	27.36	6.61			
	3) 7-9 yaş	25	26.84	5.04			
	4) 10-12 yaş	69	27.43	7.19			
	5) 13-> yaş	77	27.70	6.61			
4-Geçim-sizlik	1) 0-3 yaş	61	13.04	3.77	4-295	0.92	.448
	2) 4-6 yaş	68	11.92	3.83			
	3) 7-9 yaş	25	12.48	3.38			
	4) 10-12 yaş	69	12.78	3.72			
	5) 13-> yaş	77	12.94	4.03			
5- Sıkı Disiplin	1) 0-3 yaş	61	34.03	8.17	4-295	0.54	.706
	2) 4-6 yaş	68	35.08	9.21			
	3) 7-9 yaş	25	35.84	8.98			
	4) 10-12 yaş	69	36.04	8.14			
	5) 13-> yaş	77	34.87	7.37			

Tablo 10 incelendiğinde araştırmaya alınan annelerin **aşırı koruyuculuk** boyutuna ilişkin anne tutumları kardeşin yaşına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$F_{(4-295)}$= 0.13 , p>.05]. Bu faktöre ilişkin grupların ortalama puanları kardeşinin yaşı 0-3 yaş arasında olan çocukların anneleri için 46.55 ; 4-6 yaş arasında olan çocukların anneleri için 45.76 ; 7-9 yaş arasında olan çocukların anneleri için 46.52 ; 10-12 yaş arasında olan çocukların anneleri için 46.27 ve 13 yaş ve üstü olan çocukların anneleri için 46.64'tür. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunamamıştır.

Demokratik tutum boyutuna ilişkin anne tutumları kardeşin yaşına göre anlamlı farklılık göstermemektedir [$F_{(4-295)}$= 0.37 , p>.05]. Bu tutum faktörüne ilişkin grupların ortalama puanları kardeşinin yaşı 0-3 yaş arasında olan çocukların anneleri için 28.04 ; 4-6 yaş arasında olan çocukların anneleri için 27.75 ; 7-9 yaş arasında olan çocukların anneleri için 27.96 ; 10-12 yaş arasında olan çocukların anneleri için 27.98 ve 13 yaş ve üstü olan çocukların anneleri için 28.42'dir. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunamamıştır.

Rolünü reddeden tutum boyutuna ilişkin anne tutumları kardeşin yaşına göre anlamlı farklılık göstermemektedir [$F_{(4-295)}$= 0.53 , p>.05]. Bu tutum faktörüne ilişkin grupların ortalama puanları kardeşinin yaşı 0-3 yaş arasında olan çocukların anneleri için 28.72 ; 4-6 yaş arasında olan çocukların anneleri için 27.36 ; 7-9 yaş arasında olan çocukların anneleri için 26.84 ; 10-12 yaş arasında olan çocukların anneleri için 27.43 ; 13 yaş ve üstü olan çocukların anneleri için 27.70'tir. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunamamıştır.

Geçimsizlik boyutuna ilişkin anne tutumları kardeşin yaşına göre anlamlı farklılık göstermemektedir [$F_{(4-295)}$= 0.92 , p>.05]. Bu tutum faktörüne ilişkin grupların ortalama puanları kardeşinin yaşı 0-3 yaş arasında olan çocukların anneleri için 13.04 ; 4-6 yaş arasında olan çocukların anneleri için 11.92 ; 7-9 yaş arasında olan çocukların anneleri için 12.48 ; 10-12 yaş arasında olan çocukların anneleri için 12.78 ; 13 yaş ve üstü olan çocukların anneleri için 12.94'tür. Grup ortalama puanları

için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda ortalama puanlar arasındaki fark anlamlı bulunamamıştır.

Sıkı disiplin boyutuna ilişkin anne tutumları kardeşin yaşına göre anlamlı farklılık göstermemektedir [$F_{(4-295)}= 0.54$, $p>.05$]. Bu tutum faktörüne ilişkin grupların ortalama puanları kardeşinin yaşı 0-3 yaş arasında çocukların anneleri için 34.03 ; 4-6 yaş arasında olan çocukların anneleri için 35.08 ; 7-9 yaş arasında olan çocukların anneleri için 35.84 ; 10-12 yaş arasında olan çocukların anneleri için 36.04 ; 13 yaş ve üstü olan çocukların anneleri için 34.87'dir. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda ortalama puanlar arasındaki fark anlamlı bulunamamıştır.

Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları ile kardeş yaşı arasındaki fark anlamlı bulunamamıştır. Bu bulgulara dayanarak annelerin 0-3, 4-6, 7-9, 10-12, 13 ve daha büyük yaşta kardeşi olan çocuklarına karşı tutumları arasında anlamlı bir fark olmadığı gibi annelerin iki çocuğu arasındaki yaş farkı hangi yaş aralığında olursa olsun çocuklarına karşı eşit davrandıklarını söyleyebiliriz.

Bu sonuçlar Colorado kardeş çalışmasına katılan annelerin iki çocuğuna karşı farklı davranışlar sergilediğini bulan Dunn ve Plomin (1990)'in araştırma sonuçları ile tutarlı değildir. Bu çelişki, iki çalışmanın annelerin çocuklarına karşı tutumlarının değerlendirilmesinde kullanılan yönteme dayalı farklardan kaynaklanıyor olabilir. Dunn ve Plomin (1990) annelerin çocuklarına karşı davranışlarını hem doğal ev gözlemleriyle hem de gözleme dayalı olmayan yöntemlerle değerlendirmiştir. Annelerin üçte ikisi çocuklarına benzer yoğunlukta sevgi duyduklarını belirtmelerine rağmen ev gözlemleri sırasında iki çocuklarına da farklı davrandıkları görülmüştür (Akt. Furman, 1995). Mevcut çalışmada biz, annelerin farklı yaş gruplarında kardeşi olan çocuklarına karşı tutumlarını sadece gözleme dayalı olmayan yöntemle değerlendirdik. Çocukların gelişim düzeyleri dikkate alınırsa, bir annenin bebek yaştaki çocukla 7-9 yaşındaki çocuğa farklı davranması şaşırtıcı değildir. Bu nedenle Dunn ve Plomin (1990)'in sonuçları ile mevcut sonuçlar arasındaki ayrılıklar annelerin tutumlarını değerlendirmede kullanılan yöntemler arasındaki farkı yansıtıyor olabilir.

Tablo-11 Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (PARI) Faktör Puanlarının Anne Öğrenim Durumuna Göre **Anova** Sonuçları.

P.A.R.I.	Anne Öğrenim Durumu	N	x	S	Sd	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
1- Aşırı Koruyu-culuk	1-İlköğrenim	64	48.79	7.94	2-297	8.99	.000	1-2-3
	2-Lise	170	46.65	7.88				
	3-Yükseköğ-renim	66	43.10	7.41				
2- Demok-ratik	1-İlköğrenim	64	26.78	4.22	2-297	8.01	.000	1-2-3
	2-Lise	170	28.12	3.11				
	3-Yükseköğ-renim	66	29.10	2.84				
3- Rolünü Reddeden	1-İlköğrenim	64	29.50	7.28	2-297	3.50	.031	1-3
	2-Lise	170	27.45	6.21				
	3-Yükseköğ-renim	66	26.57	6.62				
4-Geçim-sizlik	1-İlköğrenim	64	13.78	3.93	2-297	5.67	.004	1-3
	2-Lise	170	12.66	3.74				
	3-Yükseköğ-renim	66	11.56	3.60				
5- Sıkı Disiplin	1-İlköğrenim	64	40.82	8.27	2-297	35.75	.000	1-2-3
	2-Lise	170	35.00	7.38				
	3-Yükseköğ-renim	66	29.78	6.72				

Tablo 11 incelendiğinde araştırmaya alınan annelerin **aşırı koruyuculuk** boyutuna ilişkin anne tutumları annenin öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir [$F_{(2-297)}=8.99$, $p<.05$]. Bu tutum faktörüne ilişkin grupların ortalama puanları, ilköğrenim düzeyinde olan anneler için 48.79 ; lise düzeyinde olan anneler için 46.65 ve yükseköğrenim düzeyinde olan anneler için 43.10'dur. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda aşırı koruyucu annelik tutumuna ilişkin her üç grup arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. İlköğrenim düzeyinde olan

anneler , lise ve yükseköğrenim düzeyinde olan annelere göre daha yüksek düzeyde koruyucu tutum sergilemektedirler.

Demokratik tutum boyutuna ilişkin anne tutumları annenin öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir [$F_{(2-297)}=8.01$, $p<.05$]. Bu tutum faktörüne ilişkin grupların ortalama puanları ilköğrenim düzeyinde olan anneler için 26.78 , lise düzeyinde olan anneler için 28.12 ve yükseköğrenim düzeyinde olan anneler için 29.10'dur. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda demokratik davranma tutumuna ilişkin her üç grup arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Yükseköğrenim düzeyinde olan anneler, lise ve ilköğrenim düzeyindeki annelere göre daha fazla demokratik tutum sergilemektedirler.

Rolünü reddeden tutum boyutuna ilişkin anne tutumları annenin öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir [$F_{(2-297)}=3.50$, $p<.05$]. Bu tutum faktörüne ilişkin grupların ortalama puanları ilköğrenim düzeyindeki anneler için 29.50 , lise düzeyinde olan anneler için 27.45 ve yükseköğrenim düzeyinde olan anneler için 26.57'dir. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda rolünü reddeden tutum boyutuna ilişkin ilköğrenim düzeyinde olan anneler ile yükseköğrenim düzeyinde olan anneler arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. İlköğrenim düzeyinde olan annelerin yükseköğrenim düzeyinde olan annelere göre daha çok rolünü reddeden tutumu benimsemektedirler.

Geçimsizlik boyutuna ilişkin anne tutumları annenin öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir [$F_{(2-297)}=5.67$, $p<.05$]. Bu tutum faktörüne ilişkin grupların ortalama puanları ilköğrenim düzeyindeki anneler için 13.78 , lise düzeyinde olan anneler için 12.66 ve yükseköğrenim düzeyinde olan anneler için 11.56'dır. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda geçimsizlik boyutuna ilişkin ilköğrenim düzeyindeki anneler ile yükseköğrenim düzeyinde olan anneler arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. İlköğrenim düzeyinde olan anneler yükseköğrenim düzeyinde olan annelere göre geçimsizlik tutumunu daha fazla benimsemektedirler.

Sıkı disiplin boyutuna ilişkin anne tutumları annenin öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir [$F_{(2-297)}=35.75$, $p<.05$]. Bu tutum faktörüne ilişkin grupların ortalama puanları ilköğrenim düzeyinde olan anneler için 40.82 , lise düzeyinde olan anneler için 35.00 ve yükseköğrenim düzeyinde olan anneler için

29.78'dir. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda sıkı disiplin tutumuna ilişkin her üç grup arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Lise ve yükseköğrenim düzeyinde olan annelerin ilköğrenim düzeyinde olan annelere göre çocuklarına daha az sıkı disiplin uygulamaktadırlar.

Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları ile anne öğrenim durumu arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Bu bulgulara dayanarak annelerin öğrenim düzeyleri düştükçe aşırı koruyuculuk, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumlarını daha fazla benimsedikleri, annelerin öğrenim düzeyi yükseldikçe de çocuklarına daha fazla demokratik tutum sergilediklerini söyleyebiliriz.

Ömeroğlu (1996)'nun yaptığı bir çalışmada sosyo-kültürel düzeyi düşük olan annelerin sosyo-kültürel düzeyi yüksek olan annelere göre daha koruyucu, daha az demokratik, daha fazla ev kadınlığı rolünü reddeden, eş geçimsizliği daha fazla ve daha baskıcı tutum sergiledikleri bulunmuştur.

Sümer ve Güngör (1999)'ün bir çalışmasında da eğitimin çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyebilecek önemli bir faktör olduğu görüşü ileri sürülmektedir.

Bu görüş ve bulgular araştırma bulgularını tutarlı bir şekilde desteklemektedir.

Tablo-12 Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (PARI) Faktör Puanlarının Aile Gelir Düzeyine Göre **Anova** Sonuçları.

P.A.R.I.	Aile Gelir Düzeyi	N	x	S	Sd	F	p	Gruplararası Anlamlı Fark
1- Aşırı Koruyuculuk	1- ≤ 600 milyon	98	47.32	8.30	2-297	1.82	.164	–
	2- 601-900 milyon	106	46.48	7.75				
	3- 901 ≥ milyon	96	45.15	7.88				
2-Demokratik	1- ≤ 600 milyon	98	27.25	3.36	2-297	7.00	.001	1-3
	2- 601-900 milyon	106	27.91	3.86				
	3- 901 ≥ milyon	96	29.03	2.60				
3- Rolünü Reddeden	1- ≤ 600 milyon	98	29.10	7.17	2-297	3.69	.026	1-3
	2- 601-900 milyon	106	27.38	6.49				
	3- 901 ≥ milyon	96	26.61	5.88				
4-Geçimsizlik	1- ≤ 600 milyon	98	13.62	3.92	2-297	9.32	.000	1-2-3
	2- 601-900 milyon	106	12.93	3.84				
	3- 901 ≥ milyon	96	11.37	3.32				
5- Sıkı Disiplin	1- ≤ 600 milyon	98	38.25	8.87	2-297	16.29	.000	1-2-3
	2- 601-900 milyon	106	35.16	7.34				
	3- 901 ≥ milyon	96	31.80	7.31				

Tablo 12 incelendiğinde araştırmaya alınan annelerin **aşırı koruyuculuk** boyutuna ilişkin anne tutumları ailenin gelir düzeyine göre anlamlı farklılık göstermemektedir [$F_{(2-297)}=1.82$, $p>.05$]. Bu tutum faktörüne ilişkin grupların ortalama puanları ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az olanlar için

47.32 , 601-900 milyon arası olanlar için 46.48 ve 901 milyon ve daha fazla olanlar için 45.15'dir. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda gruplar arasında anlamlı fark bulunamamıştır.

Demokratik boyuta ilişkin anne tutumları ailenin aylık gelir düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir [$F_{(2-297)}=7.00$, $p<.05$]. Bu tutum faktörüne ilişkin grupların ortalama puanları ; ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az olan anneler için 27.25 , 601-900 milyon arasında olan anneler için 27.91 ve 901 milyon ve daha fazla olan anneler için 29.03'tür. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda demokratik davranma boyutuna ilişkin ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az olan annelerle 901 milyon ve daha fazla olan anneler arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Buna göre ailesinin aylık gelir düzeyi 901 milyon ve daha fazla olan anneler , 600 milyon ve daha az olan annelere göre çocuklarına daha fazla demokratik davranmaktadırlar.

Rolünü reddeden boyuta ilişkin anne tutumları ailenin aylık gelir düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir [$F_{(2-297)}=3.69$, $p<.05$]. Bu tutum faktörüne ilişkin grupların ortalama puanları ; ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az olan anneler için 29.10 , 601-900 milyon arası olan anneler için 27.38 ve 901 milyon ve daha fazla olan anneler için 26.61'dir. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda rolünü reddeden anne tutumuna ilişkin ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az olan anneler ile 901 milyon ve daha fazla olan anneler arasında anlamlı faklılık bulunmuştur. Buna göre ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az olan annelerin 901 milyon ve daha fazla olan annelere göre daha fazla rolünü reddeden tutumu benimsemektedirler.

Geçimsizlik boyutuna ilişkin anne tutumları ailenin aylık gelir düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir [$F_{(2-297)}=9.32$, $p<.05$]. Bu tutum faktörüne ilişkin grupların ortalama puanları ; ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az olan anneler için 13.62 , 601-900 milyon olan anneler için 12.93 ve 901 milyon ve daha fazla olan anneler için 11.37'dir. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda geçimsizlik boyutuna ilişkin her üç grup arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az olan anneler , 601-900 milyon arası olan ve 901 milyon ve daha fazla olan annelere göre daha fazla geçimsizlik yaşadıkları bulunmuştur.

Sıkı disiplin boyutuna ilişkin anne tutumları ailenin aylık gelir düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir [$F_{(2-297)}=16.29$, $p<.05$]. Bu tutum faktörüne ilişkin grupların ortalama puanları ; ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az olan anneler için 38.25 , 601-900 milyon arası olan anneler için 35.16 ve 901 milyon ve daha fazla olan anneler için 31.80'dir. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda sıkı disiplin boyutuna ilişkin her üç grup arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az olan anneler , 601-900 milyon arası olan annelere ve 901 milyon ve daha fazla olan annelere göre çocuklarına daha fazla sıkı disiplin uyguladıkları bulunmuştur.

Buna göre ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az, 601-900 milyon arası ve 901 milyon ve daha fazla olan annelerin aşırı koruyuculuk tutumu arasındaki fark anlamlı bulunmazken, demokratik ve rolünü reddeden tutumu benimseyen annelerin ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az olanlar ile 901 milyon ve daha fazla olanlar arasında, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumu benimseyen annelerin ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az, 601-900 milyon ve 901 milyon ve daha fazla olanlar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Bu bulgulara dayanarak aile gelir düzeyinin annelerin koruyuculuk tutumu üzerinde anlamlı etkiye sahip olmadığını, ailenin aylık gelir düzeyi yükseldikçe annelerin çocuklarına daha demokratik davrandığını, ailenin aylık geliri düştükçe de rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumu benimsediklerini söyleyebiliriz.

Ömeroğlu (1996)'nun çalışmasında da benzer bulgular elde edilmiştir. Ayrıca Sümer ve Güngör (1999)'ün bir çalışmasında gelir düzeyinin çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyebilecek önemli faktör olduğu görüşü ileri sürülmektedir. Bu görüş araştırma bulgularını tutarlı bir şekilde desteklemektedir.

Kardeş İlişkilerine İlişkin Bulgular ve Tartışma.

Tablo-13 Kardeş İlişkileri Anketi (S.R.Q) Faktör Puanlarının Cinsiyete Göre **t-Testi** Sonuçları.

S.R.Q	Cinsiyet	N	x	S	Sd	t	p
1-Sıcaklık/ Yakınlık	1-Kız	147	4.04	0.58	298	0.05	.956
	2-Erkek	153	4.03	0.61			
2- Görece Statü / Güç	1-Kız	147	3.39	0.71	298	0.34	.728
	2-Erkek	153	3.42	0.71			
3- Çatışma	1-Kız	147	2.73	0.87	298	0.29	.770
	2-Erkek	153	2.70	0.96			

Tablo 13 incelendiğinde araştırmaya alınan çocukların **sıcaklık/yakınlık** boyutuna ilişkin kardeş ilişkilerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur [$t_{(298)}$=0.05, p>.05]. Başka bir anlatımla anılan boyuta ilişkin kız çocukların kardeş ilişkileri algısı (x= 4.04) ile , erkek çocukların kardeş ilişkileri algısı (x= 4.03) arasındaki fark anlamlı değildir.

Görece statü/güç boyutuna ilişkin kardeş ilişkilerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur [$t_{(298)}$=0.34, p>.05]. Anılan boyuta ilişkin kız çocukların kardeş ilişkileri algısı (x= 3.39) ile , erkek çocukların kardeş ilişkileri algısı (x= 3.42) arasındaki fark anlamlı değildir.

Çatışma boyutuna ilişkin kardeş ilişkilerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur [$t_{(298)}$=0.29, p>.05]. Anılan boyuta ilişkin kız çocukların kardeş ilişkileri algısı (x= 2.73) ile erkek çocukların kardeş ilişkileri algısı (x= 2.70) arasındaki fark anlamlı değildir.

Sonuçlara bakıldığında kız ve erkek çocukların sıcaklık/yakınlık, görece statü/güç ve çatışma ile ilgili kardeş ilişkileri algıları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgulara dayanarak çocukların kardeş ilişkileri algıları ile cinsiyet arasında anlamlı fark olmadığı söylenebilir.

Minnett, Vandell ve Santrock (1983)'un çalışmasında kızların kardeşlerini övmeye, onlara bir şey öğretmeye daha yatkın olduğunu ancak erkeklerin tarafsız davranış sergilemekte ve kardeşleriyle oyun oynamakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kardeş ilişkilerinin niteliğini inceleyen Furman ve Buhrmester (1985), Buhrmester ve Furman (1990)'ın araştırmalarında da cinsiyetin kardeş ilişkilerinin sıcaklık/yakınlığı ile ilişkili olduğu bulunmuştur.

Bununla beraber Teti ve ark. (1996) kardeşler arasındaki ilişkilerin erken dönemlerinde tutarlı cinsiyet farklılıklarının belgelenmesinin zor olduğunu belirtmektedirler. Aynı şekilde Dunn, Slomkowski ve Beardsall (1994b)'ın çocukluğun erken dönemleri ile ergenlik çağının erken dönemleri arasında ortalama 7-8 yıllık süre içerisinde kardeş ilişkilerini inceledikleri çalışmada, orta çocukluk evresinde cinsiyetten kaynaklanan önemli yapı etkilerine rastlanmazken, ergenlik çağının erken dönemlerinde cinsiyetten kaynaklanan önemli yapı etkilerinin belirgin olduğu bulunmuştur. Bu nedenle bu çalışmadan elde edilen bulgular gelecekte yapılacak çalışmalara pek çok yönden ışık tutması bakımından önemlidir.

Tablo-14 Kardeş İlişkileri Anketi (S.R.Q) Faktör Puanlarının Kardeş Durumuna Göre **t-Testi** Sonuçları.

S.R.Q	Kardeş Durumu	N	x	S	Sd	T	p
1-Sıcaklık/ Yakınlık	1-Küçük	152	4.11	0.54	298	2.21	.027
	2-Büyük	148	3.96	0.63			
2- Görece Statü / Güç	1-Küçük	152	3.30	0.71	298	2.48	.014
	2-Büyük	148	3.51	0.70			
3- Çatışma	1-Küçük	152	2.53	0.87	298	3.62	.000
	2-Büyük	148	2.91	0.92			

Tablo 14 incelendiğinde araştırmaya alınan çocukların **sıcaklık/yakınlık** boyutuna ilişkin kardeş ilişkileri kendinden büyük veya küçük kardeşe sahip olma durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir [$t_{(298)}=2.21$, $p<.05$]. Kendinden küçük kardeşi olan çocukların (x= 4.11) kendinden büyük kardeşi olan çocuklara göre (x= 3.96) kardeşlerine daha fazla sıcaklık/yakınlık davranışı gösterdiği görülmektedir.

Görece statü/güç boyutuna ilişkin bulgular çocukların kardeş durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir [$t_{(298)}=2.48$, $p<.05$]. Kendinden büyük kardeşi olan çocuklar (x= 3.51), kendinden küçük kardeşi olan çocuklara göre (x= 3.30) kardeşlerinin kendilerine daha fazla güç uyguladıklarını algıladıkları görülmektedir.

Çatışma boyutuna ilişkin bulgulara bakıldığında çocukların kendinden küçük veya büyük kardeşe sahip olma durumuna göre anlamlı farklılıklar olduğu gözlenmektedir [$t_{(298)}=3.62$, $p<.05$]. Kendinden büyük kardeşi olan çocukların (x= 2.91) , kendinden küçük kardeşi olan çocuklara göre (x=2.53) kardeş ilişkilerini daha fazla çatışmalı olarak algıladıkları görülmektedir.

Buna göre kardeş durumu ile çocukların kardeş ilişkilerine ait sıcaklık/yakınlık, görece statü/güç ve çatışma davranışları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Bu bulgulara dayanarak kendinden küçük kardeşi olan çocukların sıcaklık/yakınlıkla ilgili kardeş ilişkileri algılarının daha yüksek, kendinden büyük

kardeşi olan çocukların ise kardeş ilişkilerinin statü/güç ve çatışma boyutlarına ilişkin algılarının daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Buhrmester ve Furman (1990)'ın yaptıkları araştırma sonuçları çocukların kardeşleriyle olan ilişkilerini algılamaları büyük yada küçük kardeş olmalarına göre büyük ölçüde değiştiğini göstermektedir.

Minnet, Vandell ve Santrock (1983)'un 7-8 yaşlarında bulunan 73 çocuk üzerinde çocuğun doğum sırasının kardeş ilişkileri üzerindeki etkisini incelediği çalışma sonuçları çocuğun kardeşlik deneyimlerinin doğum sırasına göre değiştiğini göstermektedir.

Furman ve Buhrmester (1985)'ın çocukların kardeş ilişkilerinin özelliklerini değerlendirmek üzere 198 beşinci ve altıncı sınıf öğrencisi ile yapmış olduğu çalışmada da benzer bulgular elde edilmiştir.

Tuttle ve Cornell (1993) de görece statü/güç faktörünün ilk doğan çocuklarla olumlu, ikinci doğan çocuklarla olumsuz ilişkili olduğunu bulmuştur. Bu bulgular araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Tablo-15 Kardeş İlişkileri Anketi (S.R.Q) Faktör Puanlarının Kardeş Cinsiyetine Göre **t-Testi** Sonuçları.

S.R.Q	Kardeş Cinsiyeti	N	x	S	Sd	t	p
1-Sıcaklık/ Yakınlık	1-Kız	129	4.01	0.59	298	0.55	.579
	2-Erkek	171	4.05	0.60			
2- Görece Statü / Güç	1-Kız	129	3.40	0.66	298	0.15	.874
	2-Erkek	171	3.41	0.74			
3- Çatışma	1-Kız	129	2.65	0.87	298	1.08	.278
	2-Erkek	171	2.77	0.95			

Tablo 15 incelendiğinde araştırmaya alınan çocukların **sıcaklık/yakınlık** boyutuna ilişkin kardeş ilişkileri, kardeş cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [t (298)=0.55, p>.05]. Kız kardeşi olan çocuklar (x= 4.01) ile erkek kardeşi olan çocukların (x= 4.05) sıcaklık/yakınlık boyutuna ilişkin kardeş ilişkileri algıları arasında anlamlı farklılık görülmemektedir.

Görece statü/güç boyutuna ilişkin kardeş ilişkileri çocukların kardeş cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [t (298)=0.15, p>.05]. Kız kardeşi olan çocuklar (x= 3.40) ile erkek kardeşi olan çocukların (x= 3.41) kardeşine güç uygulama bakımından aralarında anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

Çatışma boyutuna ilişkin kardeş ilişkileri çocukların kardeş cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [t (298)=1.08 , p>.05]. Kız kardeşi olan çocuklar (x= 2.65) ile erkek kardeşi olan çocukların (x= 2.77) çatışma ile ilgili kardeş ilişkileri algıları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Buna göre kardeş cinsiyeti ile çocukların sıcaklık/yakınlık, görece statü/güç ve çatışma ile ilgili kardeş ilişkileri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Bu bulgular bize kardeş cinsiyetinin çocukların kardeş ilişkilerini algılamalarında anlamlı etkiye sahip olmadığını göstermekle birlikte gelişimsel ve cinsiyet konularını ele alarak kardeş ilişkilerini inceleyen Barnes ve Austin (1995)'in bulguları ile tutarsız görünmektedir. Barnes ve Austin (1995) okul çağındaki kız kardeşlerin, okul çağındaki erkek kardeşlere yada erkek-kız kardeş çiftlerine oranla

daha fazla sıcak/yakın, okul öncesi çağda bulunan erkek kardeşlerin ise diğer kardeş çiftlerine oranla birbirleriyle daha olumsuz ilişkiye sahip olduğunu bulmuştur.

Buhrmester ve Furman (1990)'ın araştırmasında genellikle aynı cinsten kardeşler karşıt cinsten kardeşlere oranla birbirlerini daha yakın hissettiklerini bildirmişlerdir.

Mevcut çalışmada, kardeşlerin cinsel bileşimini (kız-kız, kız-erkek, erkek-erkek) dikkate almaksızın araştırmaya katılan çocukların cinsiyeti ve kardeş cinsiyetlerine ayrı ayrı analiz yapılmıştır ayrıca araştırma örneklemi sadece orta çocukluk döneminde olan 9 yaş çocukları ile sınırlı olması diğer çalışmalardan elde edilen sonuçlarla tutarlılık göstermemesinin nedeni olabileceğini düşündürmektedir. Bu nedenle başka araştırmalarda farklı yaş gruplarındaki kardeşlerin cinsel bileşimi ve her iki kardeşin de kardeş ilişkileri algıları dikkate alınarak analiz yapılması bu konudaki bulguların kuvvetlendirilmesi açısından önemlidir.

Tablo-16 Kardeş İlişkileri Anketi (S.R.Q) Faktör Puanlarının Kardeş Yaşına Göre **Anova** Sonuçları.

S.R.Q	Kardeş Yaşı	N	x	S	Sd	F	P	Gruplar Arası Anlamlı Fark
1-Sıcaklık/ Yakınlık	1) 0-3 yaş	61	4.05	0.54	4-295	2.86	.024	3-5
	2) 4-6 yaş	68	4.14	0.55				
	3) 7-9 yaş	25	4.20	0.54				
	4) 10-12 "	69	4.06	0.55				
	5)13 ve üstü	77	3.85	0.69				
2- Görece Statü / Güç	1) 0-3 yaş	61	3.15	0.74	4-295	6.00	.000	1-3-4
	2) 4-6 yaş	68	3.32	0.66				
	3) 7-9 yaş	25	3.67	0.65				
	4) 10-12 "	69	3.67	0.61				
	5)13 ve üstü	77	3.35	0.74				
3- Çatışma	1) 0-3 yaş	61	2.24	0.81	4-295	6.83	.000	1-4-5
	2) 4-6 yaş	68	2.68	0.86				
	3) 7-9 yaş	25	2.82	0.82				
	4) 10-12 "	69	3.02	0.82				
	5)13 ve üstü	77	2.82	1.01				

Tablo 16 incelendiğinde araştırmaya alınan çocukların **sıcaklık/yakınlık** boyutuna ilişkin kardeş ilişkileri algıları kardeşin yaşına göre anlamlı farklılık göstermektedir [$F_{(4\text{-}295)}=2.86$, $p<.05$]. Bu faktöre ilişkin grupların ortalama puanları ; kardeşinin yaşı 0-3 yaş arasında olan çocuklar için 4.05 , 4-6 yaş arasında olanlar için 4.14 , 7-9 yaş arasında olanlar için 4.20 , 10-12 yaş arasında olanlar için 4.06 ve 13 yaş ve üstü olanlar için 3.85'tir. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda kardeşi 7-9 yaş arasında olanlar ile 13 yaş ve üstü olanların ortalama puanları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Kardeşinin yaşı 7-9 yaş arasında olan çocuklar , kardeşinin yaşı 13 yaş ve üstünde olan çocuklara göre kardeşleri ile olan ilişkilerini daha çok sıcak/yakın olarak değerlendirmişlerdir.

Görece statü/güç boyutuna ilişkin kardeş ilişkileri algıları kardeşin yaşına göre anlamlı farklılık göstermektedir [F (4-295)=6.00, p<.05]. Bu faktöre ilişkin grupların ortalama puanları kardeşinin yaşı 0-3 yaş arasında olanlar için 3.15 , 4-6 yaş arasında olanlar için 3.32 , 7-9 yaş arasında olanlar için 3.67 , 10-12 yaş arasında olanlar için 3.67 ve 13 yaş ve üstünde olanlar için 3.35'dir. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda kardeşinin yaşı 0-3 yaş , 7-9 yaş ve 10-12 yaşları arasında olanların ortalama puanları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Kardeşinin yaşı 7-9 yaş arası ve 10-12 yaş arasında olan çocukların , kardeşinin yaşı 0-3 yaş arasında olan çocuklara göre kardeşlerine daha fazla güç uyguladıkları görülmektedir.

Çocukların **çatışma** boyutuna ilişkin kardeş ilişkileri algıları da kardeşin yaşına göre anlamlı farklılık göstermektedir [F (4-295)=6.83, p<.05]. Bu faktöre ilişkin grupların ortalama puanları kardeşinin yaşı 0-3 yaş arasında olanlar için 2.24 , 4-6 yaş arasında olanlar için 2.68 , 7-9 yaş arasında olanlar için 2.82 , 10-12 yaş arasında olanlar için 3.02 ve 13 yaş ve üstünde olanlar için 2.82'dir. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda kardeşinin yaşı 0-3 yaş arasında olanlar , 10-12 yaş arasında olanlar ve 13 yaş ve üstünde olanlar arasında anlamlı fark bulunmuştur. Kardeşinin yaşı 0-3 yaş arasında olan çocukların , 10-12 yaş arasında olanlar ile 13 yaş ve üstünde olan çocuklara göre daha az çatışma yaşadıkları görülmektedir.

Buna göre kardeş yaşı ile çocukların sıcaklık/yakınlık, görece statü/güç ve çatışma ile ilgili kardeş ilişkileri arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Gruplar arasında yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda 7-9 yaşında kardeşi olan çocukların 13 yaş daha büyük kardeşi olan çocuklara göre kardeşleriyle olan ilişkilerini daha fazla sıcak/yakın olarak algıladıkları, 7-9 ve 10-12 yaşları arasında kardeşi olan çocukların 0-3 yaşında kardeşi olan çocuklara göre kardeşlerine daha fazla güç uyguladıkları, 13 ve daha büyük yaşta kardeşe sahip olan çocukların 0-3 ve 10-12 yaşında kardeşi olan çocuklara göre kardeşleriyle olan ilişkilerini daha çatışmalı olarak algıladıkları görülmektedir.

Furman ve Buhrmester (1985)'ın yaptıkları bir araştırmada çocuklar kardeşlerinden dört yaş yada daha küçük olduğunda kardeşlerine göre daha az statü/güç sahibi olduğunu, bakım davranışının miktarının daha az olduğunu

belirtmişlerdir. Yine aynı çalışmada yaş farkı az olan kardeşler, yaş farkı çok olan kardeşlere göre aralarında daha fazla çatışma yaşandığını belirtmişlerdir.

Tuttle ve Cornell (1993)'in kardeşler arasındaki yaş farkı ile kardeş ilişkileri arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışma sonucunda kardeşler arasındaki yaş farkının kardeş ilişkilerinin tüm boyutları ile ilişkili olduğu, bulunmuştur.

Papalia ve ark. (1998) kardeşler arasında yaşanan çatışmaların nedeninin kardeşlerin yeteneklerinin ebeveynler tarafından sıklıkla karşılaştırma yapılacak kadar benzer olması ile ilgili olabileceğine dikkat çekmişlerdir. Bu görüş araştırma bulgularını tutarlı bir şekilde desteklemektedir.

Tablo-17 Kardeş İlişkileri Anketi (S.R.Q) Faktör Puanlarının Anne Öğrenim Durumuna Göre **Anova** Sonuçları.

S.R.Q	Anne Öğrenim Durumu	N	x	S	sd	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
1- Sıcaklık/ Yakınlık	1-İlköğrenim	64	4.09	0.55	2-297	1.21	.298	_
	2-Lise	170	4.05	0.61				
	3-Yükseköğ-renim	66	3.94	0.60				
2- Görece Statü / Güç	1-İlköğrenim	64	3.49	0.68	2-297	3.83	.023	2-3
	2-Lise	170	3.45	0.69				
	3-Yükseköğ-renim	66	3.19	0.75				
3- Çatışma	1-İlköğrenim	64	2.82	0.83	2-297	0.72	.483	_
	2-Lise	170	2.71	0.93				
	3-Yükseköğ-nim	66	2.62	0.95				

Tablo 17 incelendiğinde çocukların **sıcaklık/yakınlık** boyutuna ilişkin kardeş ilişkileri algıları anne öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$F_{(2-297)}=1.21$, $p>.05$]. Bu faktöre ilişkin grupların ortalama puanları; annesi ilköğrenim düzeyinde olan çocuklar için 4.09 , annesi lise düzeyinde olan çocuklar için 4.05 ve annesi yükseköğrenim düzeyinde olan çocuklar için 3.94'tür. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda sıcaklık/yakınlık boyutuna ilişkin gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Görece statü/güç boyutuna ilişkin kardeş ilişkileri algıları anne öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir [$F_{(2-297)}=3.83$, $p<.05$]. Bu faktöre ilişkin grupların ortalama puanları annesi ilköğrenim düzeyinde olan çocuklar için 3.49, annesi lise düzeyinde olan çocuklar için 3.45 ve annesi yükseköğrenim düzeyinde olan çocuklar için 3.19'dur. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda bu faktöre ilişkin annesi lise mezunu olan çocuklar ile annesi yükseköğrenim düzeyinde olan çocukların ortalama puanları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Annesi lise mezunu olan çocukların, annesi yükseköğrenim

düzeyinde olan çocuklara göre kardeşlerine daha fazla güç uyguladıkları bulunmuştur.

Çocukların **çatışma** boyutuna ilişkin algıları anne öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [F (2-297)=0.72 , p>.05]. Bu faktöre ilişkin grupların ortalama puanları annesi ilköğrenim düzeyinde olan çocuklar için 2.82 , annesi lise mezunu olan çocuklar için 2.71 ve annesi yükseköğrenim düzeyinde olan çocuklar için 2.62'dir. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda bu boyuta ilişkin gruplar arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Buna göre anne öğrenim durumu ile çocukların sıcaklık/yakınlık ve çatışma davranışları arasındaki fark anlamlı bulunmazken, görece statü/güç davranışları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Grup ortalama puanları arasındaki farka bakıldığında ise annesinin öğrenim durumu lise olan çocukların annesinin öğrenim durumu yükseköğrenim düzeyinde olan çocuklara göre kardeşleri ile olan ilişkilerini daha fazla statü/güçe sahip olarak algıladıkları bulunmuştur.

Elde edilen sonuçlar, çocuklarının görüşlerinin kardeş ilişkilerinin doğası konusunda önemli bilgiler ortaya çıkardığını göstermektedir. Ancak Furman ve ark. (1988)'nın araştırması çocukların kardeş ilişkileri konusundaki görüşlerinin kardeş ilişkilerinin doğası konusunda tam bir görüntü veremeyeceğini göstermektedir. Çünkü çocuklar ilişkilerinin bazı önemli özelliklerinin farkında olmayabilir yada farkında olsalar bile bunları ifade etmek istemeyebilirler. Bu nedenle ileriki çalışmalarda kardeş ilişkilerinin doğal yollarla da gözlenmesi bu konudaki bulguların kuvvetlendirilmesi bakımından önemlidir.

Tablo-18 Kardeş İlişkileri Anketi (S.R.Q) Faktör Puanlarının Aile Gelir Düzeyine Göre **Anova** Sonuçları.

S.R.Q	Aile Gelir Düzeyi	N	X	S	Sd	F	p
1-Sıcaklık/ Yakınlık	1- ≤ 600 milyon	98	4.12	0.58	2-297	2.18	.115
	2-601-900 milyon	106	4.03	0.62			
	3- 901≥ milyon	96	3.95	0.57			
2- Görece Statü / Güç	1- ≤ 600 milyon	98	3.49	0.66	2-297	2.35	.096
	2-601-900 milyon	106	3.44	0.71			
	3- 901≥ milyon	96	3.28	0.75			
3- Çatışma	1- ≤ 600 milyon	98	2.77	0.95	2-297	0.74	.477
	2-601-900 milyon	106	2.75	0.89			
	3- 901≥ milyon	96	2.62	0.91			

Tablo 18 incelendiğinde çocukların **sıcaklık/yakınlık** boyutuna ilişkin kardeş ilişkileri algıları ailenin aylık gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [F(2-297)=2.18, p>.05]. Bu faktöre ilişkin grupların ortalama puanları ; ailesinin aylık gelir düzeyi , 600 milyon ve daha az olan çocuklar için 4.12, 601-900 milyon arasında olan çocuklar için 4.03 ve 901 milyon ve daha fazla olan çocuklar için 3.95'tir. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda sıcaklık/yakınlık boyutuna ilişkin gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Görece statü/güç boyutuna ilişkin kardeş ilişkileri algıları ailenin aylık gelir düzeyine göre anlamlı farklılık göstermemektedir [F(2-297)= 2.35, p>.05]. Bu faktöre ilişkin grupların ortalama puanları ; ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az olan çocuklar için 3.49 , 601-900 milyon arasında olan çocuklar için 3.44 ve 901 milyon ve daha fazla olan çocuklar için 3.28'dir. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda bu boyuta ilişkin gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Çatışma boyutuna ilişkin kardeş ilişkileri algıları ailenin aylık gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [F (2-297)=0.74, p>.05]. Bu faktöre ilişkin

grupların ortalama puanları ; ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az olan çocuklar için 2.77 , 601-900 milyon arasında olan çocuklar için 2.75 ve 901 milyon ve daha fazla olan çocuklar için 2.62'dir. Grup ortalama puanları için yapılan çoklu karşılaştırma sonucunda bu boyuta ilişkin gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu bulgular bize kardeş ilişkileri ile aile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını göstermektedir.

Buna göre aile gelir düzeyi ile çocukların sıcaklık/yakınlık, görece statü/güç ve çatışma ile ilgili kardeş ilişkileri arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır.

Bu bulgular Dunn, Slomkowski, Beardsall (1994b)'ın orta çocukluktan ergenliğin ilk dönemlerine kadar olan dönemde (7-8 yıllık bir zaman diliminde) kardeşler arasındaki ilişkileri SED göre incelediği araştırma bulguları ile tutarlılık göstememektedir. Çünkü, Dunn, Slomkowski, Beardsall (1994b) ergenlik çağının erken dönemlerinde, üst SED grubundaki kardeşlerin alt SED grubundaki kardeşlere göre birbirlerine karşı daha fazla sıcaklık/yakınlık davranışı sergiledikleri sonucuna ulaşmıştır. Biz bu çalışmada kardeş ilişkilerini SED göre analiz uygulamadık çünkü örneklemimiz benzer özelliklere sahip olan aileler ve onların çocuklarından oluşmakta idi fakat başka çalışmalarda kardeş ilişkilerinin SED göre incelenmesi, ayrıca bu konunun uzun süreli boylamsal araştırmalarda da incelenmesi bu konudaki sonuçların genellenebilmesi bakımından önemlidir.

Anne Tutumları İle Kardeş İlişkileri Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular ve Tartışma.

Tablo-19 Kendinden Küçük veya Büyük Kardeşi Olan Çocukların Annelerinin **P.A.R.I** Faktör Puanlarına Göre **S.R.Q.** Sıcaklık/Yakınlık Faktörünün Yordanmasına İlişkin **Çoklu Regresyon Analizi** Sonuçları.

P.A.R.I.	SICAKLIK/YAKINLIK FAKTÖRÜ									
	Kendinden Küçük Kardeşi Olan (n=152)					Kendinden Büyük Kardeşi Olan (n=148)				
	B	Standart Hata B	β	T	p	B	Standart Hata B	β	T	p
1-Aşırı Koruyucu	0.0002	0.008	0.003	0.02	.979	0.0094	0.009	0.110	1.01	.311
2- Demokratik	0.0059	0.015	0.037	0.40	.684	-0.026	0.017	-0.136	-1.51	.131
3-Rolünü Reddeden	-0.0004	0.009	-0.005	-0.04	.961	-0.025	0.010	-0.266	-2.49	.014
4- Geçimsizlik	0.013	0.015	0.089	0.87	.381	0.022	0.016	0.137	1.38	.169
5- Sıkı Disiplin	0.0038	0.008	0.061	0.48	.629	0.0052	0.010	0.064	0.54	.588
Sabit	3.659	0.468	_	7.82	.000	4.462	0.593	_	7.52	.000
	R= 0.126			R^2= 0.016		R= 0.253			R^2= 0.064	
	F(5-146) = 0.47 ,			p=0.796		F (5-142) = 1.93			p= 0.092	

Tablo 19 incelendiğinde; kendinden küçük kardeşi olan çocuklarda annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocukların **sıcaklık/yakınlıkla** ilgili kardeş ilişkileri algıları arasında hesaplanan korelasyon (R= 0.126) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-146)}$=0.47, p>.05]. Buna göre aşırı koruyuculuk , demokratik , rolünü reddeden , geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte sıcaklık/yakınlıkla ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 1.6'sını açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait sıcaklık/yakınlık davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir.

Kendinden büyük kardeşi olan çocuklarda annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocukların **sıcaklık/yakınlıkla** ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R=0.253)'tür. Buna göre ; aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte sıcaklık/yakınlıkla ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 6.4'ünü açıklamaktadır. Açıklanan bu varyans önemli bulunmamıştır [$F_{(5-142)}$=1.93, p>.05]. P.A.R.I. faktör puanları birlikte sıcaklık/yakınlıkla ilgili kardeş ilişkilerindeki varyansı önemli derecede açıklamamakla birlikte değişkenler tek tek ele alındığında rolünü reddeden anne tutum puanının kendinden büyük kardeşi olan çocuklarda kardeş ilişkilerinin sıcaklık/yakınlık boyutunun önemli yordayıcısı olduğu belirlenmiştir. β değerine göre yordayıcı değişkenlerin kardeş ilişkileri üzerindeki göreli önem sırasına bakacak olursak; sırası ile rolünü reddeden, geçimsizlik, demokratik, aşırı koruyuculuk ve sıkı disiplin anne tutumlarıdır. Regresyon katsayısının işaretine bakıldığında ise rolünü reddeden anne tutum puanları ile kardeş ilişkilerinin anılan boyutu arasında negatif ilişki olduğu görülmektedir.

Buna göre rolünü reddeden anne tutumu ile kendinden büyük kardeşi olan çocukların sıcaklık/yakınlık davranışları arasında önemli ve negatif yönde ilişki olduğu bulunurken kendinden küçük kardeşi olan çocukların sıcaklık/yakınlık davranışları arasında ilişki bulunamamıştır. Bu durumda, kardeş durumunun anne tutumları ile kardeş ilişkileri arasındaki ilişkiyi etkilediği söylenebilir.

Stocker, Dunn ve Plomin de (1989) kardeş ilişkilerindeki farklılıkları, anne davranışı ve kardeşlerin yaşlarına ilişkin değişkenler açısından inceledikleri

araştırmada çoğu annenin küçük kardeşe daha duygusal, daha fazla ilgili kontrol edici ve karşılık verici biçimde davrandığı ve annenin bu davranışlarının küçük kardeşlerin daha fazla rekabetçi davranışları, büyük kardeşlerin ise daha olumlu davranışları ile bağlantılı olduğu bulunmuştur.

Furman ve Giberson (1995)'un iki çocuğu olan annelerin çocukları ile olan ilişkisinin genel özellikleri ile kardeş ilişkileri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada çocuklarına karşı sıcak ve eşitlikçi davrandığını belirten annelerin çocuklarının kardeş ilişkilerine ait sıcaklık/yakınlığın yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ailedeki tüm çocukların eşit oranda sevilmesi beklense de çocukların gelişim düzeylerindeki farklılıklar dikkate alınırsa bir annenin bebek yaştaki çocukla 5-8 yaşındaki çocuğa farklı davranması şaşırtıcı değildir. Çocukların erken yaşlardan itibaren ebeveynlerinin sevgisindeki, ilgisindeki ve disiplinindeki farklılıklara karşı son derece duyarlı oldukları düşünüldüğünde de büyük ve küçük çocukların kardeş ilişkileri algılarındaki farklılık doğal karşılanmalıdır. Ancak konunun başka çalışmalarda ve farklı ölçekler kullanılarak incelenmesi bu konudaki bulguların kuvvetlendirilmesi açısından önemlidir.

Tablo-20 Kendinden Küçük Kız veya Erkek Kardeşi Olan Çocukların Annelerinin **P.A.R.I** Faktör Puanlarına Göre **S.R.Q** Sıcaklık/Yakınlık Faktörünün Yordanmasına İlişkin **Çoklu Regresyon Analizi** Sonuçları.

P.A.R.I.	SICAKLIK/YAKINLIK FAKTÖRÜ									
	Kendinden Küçük Kız Kardeşi Olan (n=60)					Kendinden Küçük Erkek Kardeşi Olan (n=92)				
	B	Standart Hata B	β	T	p	B	Standart Hata B	β	T	p
1-Aşırı Koruyucu	0.0074	0.013	0.106	0.57	.570	-0.0066	0.011	-0.107	-0.62	.532
2- Demokratik	0.015	0.028	0.092	0.55	.582	0.0013	0.018	0.009	0.07	.938
3-Rolünü Reddeden	0.0016	0.015	0.020	0.10	.915	-0.0017	0.012	-0.020	-0.14	.889
4- Geçimsizlik	-0.018	0.028	-0.102	-0.62	.535	0.026	0.018	0.200	1.51	.134
5- Sıkı Disiplin	0.0039	0.013	0.058	0.30	.761	0.0064	0.011	0.109	0.58	.561
Sabit	3.377	0.926	_	3.64	.001	3.865	0.555	_	6.96	.000
	R= 0.172			R^2= 0.030		R= 0.214			R^2= 0.046	
	F (5-54) = 0.32			p= 0.893		F (5-86) = 0.82			p= 0.537	

Tablo 20 incelendiğinde kendinden küçük kız kardeşi olan çocuklarda; annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocukların **sıcaklık/yakınlıkla** ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R= 0.172) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-54)}$= 0.32 , p>.05]. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte sıcaklık/yakınlıkla ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 3'ünü açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek incelendiğinde de kardeş ilişkilerinin sıcaklık/yakınlık davranışlarında önemli yordayıcı olmadığı görülmektedir.

Kendinden küçük erkek kardeşi olan çocuklarda ; annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocukların **sıcaklık/yakınlıkla** ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R= 0.214) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-86)}$= 0.82, p>.05]. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte sıcaklık/yakınlıkla ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 4.6'nı açıklamaktadır. Açıklanan bu varyans önemli bulunmamıştır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait sıcaklık/yakınlık davranışları üzerinde önemli yordayıcı olmadığı görülmektedir.

Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları ile kendinden küçük kız kardeşi olan ve kendinden küçük erkek kardeşi olan çocukların sıcaklık/yakınlık davranışları arasında fark bulunamamıştır. Bu durumda, kardeşin küçük kız veya küçük erkek olmasının anne tutumları ile kardeş ilişkileri arasındaki ilişkiyi etkilemediği söylenebilir.

Dunn, Plomin ve Daniels (1986) annelerin ayırımcı davranışının kardeşler arasındaki ilişkinin önemli belirleyicisi olduğunu ıspatlamakla birlikte çocukların gelişimi ile ilgili olarak paylaşılmayan aile çevresinin de önemli olabileceğine dikkat çekmektedir (Akt. Stocker ve Ark. 1989). İlgili literatür incelendiğinde anne tutumlarının kardeş ilişkileri üzerindeki etkisini inceleyen araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle anne tutumlarının kardeş ilişkileri üzerindeki etkilerinin yönü başka çalışmalarda farklı değişkenler ve farklı ölçekler kullanılarak uzun vadeli analizlerle araştırılmalıdır. Farklı gelişimsel dönemlerde, kardeş etkileşimlerinin

niteliksel olarak farklılaştığı da dikkate alınarak, kardeş ilişkilerine ilişkin farklı yaş dönemlerine duyarlı ayrı ayrı ölçekler geliştirilmesi bu alana yapılacak en önemli katkılardan birisi olacaktır.

Tablo-21 Kendinden Büyük Kız veya Erkek Kardeşi Olan Çocukların Annelerinin **P.A.R.I** Faktör Puanlarına Göre **S.R.Q** Sıcaklık/Yakınlık Faktörünün Yordanmasına İlişkin **Çoklu Regresyon Analizi** Sonuçları.

P.A.R.I.	SICAKLIK/YAKINLIK FAKTÖRÜ									
	Kendinden Büyük Kız Kardeşi Olan (n=69)					Kendinden Büyük Erkek Kardeşi Olan (n=79)				
	B	Standart Hata B	β	T	p	B	Standart Hata B	β	T	p
1-Aşırı Koruyucu	0.018	0.011	0.232	1.61	.112	0.0015	0.014	0.017	0.10	.915
2- Demokratik	-0.043	0.021	-0.255	-2.04	.045	-0.013	0.027	-0.061	-0.47	.639
3-Rolünü Reddeden	-0.039	0.013	-0.428	-2.95	.004	-0.014	0.015	-0.144	-0.90	.368
4- Geçimsizlik	0.051	0.023	0.290	2.21	.030	0.0034	0.024	0.022	0.14	.884
5- Sıkı Disiplin	0.0084	0.012	0.111	0.68	.496	0.0017	0.015	0.020	0.11	.909
Sabit	4.409	0.761	–	5.79	.000	4.554	0.913	–	4.98	.000
	R= 0.459			R^2= 0.210		R= 0.137			R^2= 0.019	
	F (5-63) = 3.35			p= 0.009		F (5-73) = 0.27			p= 0.923	

Tablo 21 incelendiğinde kendinden büyük kız kardeşi olan çocuklarda annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocukların **sıcaklık/yakınlıkla** ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R=0.459)'dur. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte sıcaklık/yakınlıkla ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 21'ini açıklamaktadır. Açıklanan bu varyans önemli bulunmuştur [$F_{(5-63)}=3.35$, $p < .05$]. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde demokratik, rolünü reddeden ve geçimsizlik ile ilgili anne tutum puanlarının kendinden büyük kız kardeşi olan çocukların kardeş ilişkilerinin sıcaklık/yakınlık davranışlarının önemli yordayıcısı olduğu belirlenmiştir. β değerine göre yordayıcı değişkenlerin kardeş ilişkileri üzerindeki göreli önem sırasına bakıldığında sırası ile; rolünü reddeden, geçimsizlik, demokratik, aşırı koruyuculuk ve sıkı disiplin anne tutumlarıdır. Regresyon katsayısının işaretine bakıldığında demokratik ve rolünü reddeden anne tutumları ile kardeş ilişkilerinin sıcaklık/yakınlığı arasında negatif bir ilişki olduğu, geçimsizlik, aşırı koruyuculuk ve sıkı disiplin tutumları arasında ise pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir.

Kendinden büyük erkek kardeşi olan çocuklarda annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocukların **sıcaklık/yakınlıkla** ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R=0.137)'dir. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte sıcaklık/yakınlıkla ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 1.9'unu açıklamaktadır. Açıklanan bu varyans önemli bulunmamıştır [$F_{(5-73)}=0.27$, $p > .05$]. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kendinden büyük erkek kardeşi olan çocuklarda kardeş ilişkilerine ait sıcaklık/yakınlık davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir.

Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumlarının tümü ile kendinden büyük kız kardeşi olan çocukların sıcaklık/yakınlık davranışları arasında fark anlamlı bulunurken kendinden büyük erkek kardeşi olan çocukların sıcaklık/yakınlık davranışları arasında anlamlı fark bulunamamıştır. Bu durumda, kardeşin büyük ve kız olması durumunda demokratik ve rolünü reddeden anne tutumları ile kardeş ilişkilerinin sıcaklık/yakınlığı arasında

negatif ilişki, geçimsizlik tutumu ile pozitif yönde ilişkili olduğu ancak kardeşin büyük ve erkek olmasının anne tutumları ile kardeş ilişkilerinin sıcaklık/yakınlığı arasında ilişki olmadığı söylenebilir.

Adler ailede çocukların konumunun (doğum sırasının) büyüme deneyimlerine etkisi olduğunu ve kardeş etkileşimlerinin çocukların kişiliklerini biçimlendirdiğini savunmaktadır. Şöyle ki, Adler'e göre büyük çocuğun iki farklı deneyimi vardır. İlk başta bu çocuk tek çocuktur ve ebeveynlerinden fazla ilgi görür, ikinci çocuğun doğması ile ebeveynlerinin ilgisini paylaşmak zorunda kalır. Büyük çocuk özellikle annesinin sevgisini geri almak için savaşır ve problem çocuk olarak ortaya çıkar. Ancak annesinin sevgi ve ilgisinden emin olursa ve annesi tarafından geçiş dönemine hazırlanırsa annesini taklit eden büyük çocuk kardeşine yönelik korumacı , bakıcı bir rol üstlenebilir (Akt.Furman, 1995:144). Bu görüş araştırma bulguları ile tutarlıdır.

Nitekim yapılan pek çok araştırmada, annelerin çocuklarına karşı sıcak ve duyarlı bir şekilde karşılık verdiği ve çocukları arasında tercih yapmadığı zaman kardeş ilişkilerinin arkadaşça ve daha az çelişkili olduğu bulunmuştur (Brody ve ark., 1987; Brody ve ark., 1992; Stocker ve ark. 1989). Bu bulgular araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo-22 Kendinden Küçük veya Büyük Kardeşi Olan Çocukların Annelerinin **P.A.R.I** Faktör Puanlarına Göre **S.R.Q** Görece Statü/Güç Faktörünün Yordanmasına İlişkin **Çoklu Regresyon Analizi** Sonuçları.

P.A.R.I.	GÖRECE STATÜ/ GÜÇ FAKTÖRÜ									
	Kendinden Küçük Kardeşi Olan (n=152)					Kendinden Büyük Kardeşi Olan (n=148)				
	B	Standart Hata B	β	T	p	B	Standart Hata B	β	T	p
1-Aşırı Koruyucu	-0.0079	0.010	-0.094	-0.80	.420	0.0083	0.010	0.089	0.81	.417
2- Demokratik	0.0071	0.018	0.034	0.39	.697	-0.029	0.019	-0.141	-1.55	.122
3-Rolünü Reddeden	-0.0070	0.012	-0.063	-0.60	.545	-0.016	0.011	-0.157	-1.45	.147
4- Geçimsizlik	0.029	0.018	0.155	1.58	.115	0.020	0.018	0.113	1.12	.262
5- Sıkı Disiplin	0.024	0.010	0.296	2.44	.016	0.0046	0.011	0.051	0.43	.668
Sabit	2.470	0.584	_	4.22	.000	3.969	0.658	_	6.03	.000
	R= 0.296			R^2= 0.088		R= 0.210			R^2= 0.044	
	F (5-146) = 2.80			p= 0.019		F (5-142) = 1.30			p= 0.265	

Tablo 22 incelendiğinde kendinden küçük kardeşi olan çocuklarda annelerin P.A.R.I faktör puanları ile çocukların kardeş ilişkilerine ilişkin görece statü/güç faktörü arasında hesaplanan korelasyon katsayısı (R= 0.296)'dır. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **görece statü/güçle** ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 8.8'ini açıklamaktadır. Açıklanan bu varyans önemli bulunmuştur [$F_{(5-146)}$=2.80, p <.05]. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde sıkı disiplin anne tutum puanlarının kendinden küçük kardeşi olan çocuklarda kardeş ilişkilerinin görece statü/güç davranışları üzerinde önemli yordayıcı olduğu belirlenmiştir. β değerine göre yordayıcı değişkenlerin kardeş ilişkileri üzerindeki göreli önem sırasına bakacak olursak sırası ile sıkı disiplin, geçimsizlik, aşırı koruyuculuk, rolünü reddeden ve demokratik anne tutumlarıdır. Regresyon katsayısının işaretine bakıldığında ise, sıkı disiplin, geçimsizlik ve demokratik anne tutum puanları ile kardeş ilişkilerinin anılan boyutu arasında pozitif bir ilişki, aşırı koruyucu ve rolünü reddeden anne tutum puanları arasında ise negatif bir ilişki olduğu görülmektedir.

Kendinden büyük kardeşi olan çocukların annelerinin P.A.R.I faktör puanları ile çocukların kardeş ilişkilerine ilişkin **görece statü/güç** faktörü arasında hesaplanan korelasyon (R= 0.210) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-142)}$=1.30, p > .05]. Buna göre aşırı koruyucu , demokratik , rolünü reddeden , geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte görece statü/güçle ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 4.4'ünü açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait görece statü/güç faktörünün önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir.

Buna göre, aşırı koruyucu, demokratik, reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları ile kendinden küçük kardeşi olan çocukların görece statü/güç davranışları arasında anlamlı fark bulunurken büyük kardeşi olan çocukların statü/güç davranışları arasında fark bulunamamıştır. Bu durumda, küçük kardeşi olan çocuklarda sıkı disiplin, geçimsizlik ve demokratik anne tutumları ile kardeş ilişkilerinin anılan boyutu arasında pozitif ilişki, aşırı koruyuculuk ve ev kadınlığı rolünü reddeden anne tutumları arasında ise negatif ilişki olduğu söylenebilir.

Vandell ve Bailey (1992)'in bir araştırmasında ebeveynlerin çocukları arasında tercih yaptığı, düşmanca ve cezalandırıcı davrandığı veya çocuklarına karşı yeterli ilgi göstermediği zaman, çocuklar arasındaki çatışmaların arttığını; ebeveynlerin çocuklarının duygularının ve gereksinimlerinin farkına varıp, küçük çocuğun davranışlarını büyük çocuğa anlattığı, kuralları hatırlatıp,çözüm önerdiği zaman ise çatışmaların azaldığını ve daha yapıcı olduğu belirtilmektedir (Akt. Lollis ve Ark.1996).

Furman ve Giberson (1995)'un annelerin çocuklarının kardeş ilişkilerini yönetirken kullandıkları disiplin teknikleri ve tahmin edici yönetim stratejilerinin kardeş ilişkisinin niteliği ile ilişkisini incelemek amacıyla yaptıkları çalışma sonucunda anneleriyle ilişkisi sıcaklık boyutunda yüksek ve güç boyutunda düşük olarak karakterize edilen çocukların kardeş ilişkilerini daha sıcak/yakın olarak algıladığı bulunmuştur. Ayrıca her iki çocuğuyla sıcak, eşitlikçi ilişkilere sahip olduklarını düşünen, çocuklarının etkileşimlerini göz ardı etmeyip çatışmalı davranışları önlemek için çocuklardan birinin ilgisini başka yöne çeken annelerin çocuklarının sıcaklığı yüksek kardeş ilişkileri olduğu bulunmuştur. Bu bulgular araştırma bulguları ile tutarlı olarak ilişkilidir.

Tablo-23 Kendinden Küçük Kız veya Erkek Kardeşi Olan Çocukların Annelerinin **P.A.R.I** Faktör Puanlarına Göre **S.R.Q** Görece Statü/Güç Faktörünün Yordanmasına İlişkin **Çoklu Regresyon Analizi** Sonuçları.

P.A.R.I.	GÖRECE STATÜ/GÜÇ FAKTÖRÜ									
	Kendinden Küçük Kız Kardeşi Olan (n=60)					Kendinden Küçük Erkek Kardeşi Olan (n=92)				
	B	Standart Hata B	β	T	p	B	Standart Hata B	β	T	P
1-Aşırı Koruyucu	0.013	0.015	0.169	0.94	.350	-0.026	0.014	-0.308	-1.88	.062
2- Demokratik	-0.021	0.031	-0.110	-0.68	.499	0.019	0.023	0.091	0.84	.399
3-Rolünü Reddeden	-0.0045	0.017	-0.047	-0.26	.795	-0.015	0.017	-0.122	-0.91	.364
4- Geçimsizlik	0.022	0.032	0.116	0.72	.472	0.031	0.023	0.170	1.34	.181
5- Sıkı Disiplin	0.0067	0.014	0.086	0.46	.643	0.041	0.015	0.506	2.84	.006
Sabit	2.837	1.028	_	2.75	.008	2.532	0.738	_	3.43	.001
	R= 0.284			R^2= 0.080		R= 0.366			R^2= 0.134	
	F (5-54) = 0.94			p= 0.459		F (5-86) = 2.65			p= 0.028	

Tablo 23 incelendiğinde kendinden küçük kız kardeşi olan çocuklarda; annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocukların **görece statü/güçle** ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R=0.284) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-54)} = 0.94$, $p>.05$]. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden , geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte görece statü/güçle ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 8'ini açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait görece statü/güç faktörünün önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir.

Kendinden küçük erkek kardeşi olan çocuklarda annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocukların **görece statü/güçle** ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R=0.366)'dır. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, ev kadınlığı rolünü reddeden geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte görece statü/güçle ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın %13.4'nü açıklamaktadır. Açıklanan bu varyans önemli bulunmuştur [$F_{(5-86)} = 2.65$, $p<.05$]. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde sadece sıkı disiplin anne tutum puanlarının kendinden küçük erkek kardeşi olan çocuklarda kardeş ilişkilerinin görece statü/güç davranışlarının önemli yordayıcısı olduğu, diğer dört tutum faktörünün ise önemli yordayıcı olmadığı belirlenmiştir. β değerine göre yordayıcı değişkenlerin kardeş ilişkileri üzerindeki göreli önem sırasına bakacak olursak sırası ile, sıkı disiplin, aşırı koruyuculuk, geçimsizlik, rolünü reddeden ve demokratik anne tutumlarıdır. Regresyon katsayısının işaretine bakıldığında ise aşırı koruyuculuk ve rolünü reddeden anne tutumları ile kardeş ilişkilerinin anılan boyutu arasında negatif bir ilişki olduğu, demokratik, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları arasında ise pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir.

Buna göre, aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları ile kendinden küçük kız kardeşi olan çocukların görece statü/güç davranışları arasında anlamlı fark bulunmazken kendinden küçük erkek kardeşi olan çocukların statü/güç davranışları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Bu durumda, küçük erkek kardeşi olan çocuklarda sıkı disiplin, geçimsizlik ve demokratik anne tutumları ile kardeş ilişkilerinin anılan boyutu arasında pozitif ilişki,

aşırı koruyuculuk ve rolünü reddeden anne tutumları arasında ise negatif ilişki olduğu söylenebilir.

Son yıllarda batıda kardeş ilişkilerinin niteliğini inceleyen araştırmalarda cinsiyet, kardeş cinsiyeti, kardeş durumu gibi statik değişkenlerin yanı sıra çocuk huylarının da kardeş etkileşimleri üzerinde etkili olduğu vurgulanmaktadır. Brody ve ark. (1996)'nın yaptığı bir araştırmada çocuk huylarının, ebeveyn-çocuk ilişkisi kalitesinin ve ailesel problem çözme davranışının kardeş ilişkisi kalitesiyle bağlantısını etkileyip etkilemediği araştırılmıştır. Anne-çocuk ve baba-kardeş ilişkileri kalitesinin gözleme dayalı değerlendirmeleri sonucunda büyük çocuğun huy derecesinin kardeş ilişkisinin kalitesini belirlemede önemli rol oynadığı, anne-büyük çocuk ilişkisinin kalitesi, kardeş ilişkilerinin kalitesine katkıda bulunduğu belirtilmiştir. Bu nedenle gelecekte yapılacak araştırmalarda kardeşlerin huylarının dikkate alınması bu konunun farklı yönlerinin açığa çıkartılması açısından önemlidir.

Volling ve Elins (1998)'in yaptığı bir çalışmada ebeveynlerin büyük kardeşe küçük kardeşten daha fazla ve sıklıkta disiplin uyguladıkları ve böyle bir durumda da büyük çocuğun kardeşlerine karşı daha olumsuz davranışlar sergilediği ve çevreye daha az uyum sağladığı ortaya çıkmıştır.

Tablo-24 Kendinden Büyük Kız veya Erkek Kardeşi Olan Çocukların Annelerinin **P.A.R.I** Faktör Puanlarına Göre **S.R.Q** Görece Statü/Güç Faktörünün Yordanmasına İlişkin **Çoklu Regresyon Analizi** Sonuçları.

P.A.R.I.	GÖRECE STATÜ/GÜÇ FAKTÖRÜ									
	Kendinden Büyük Kız Kardeşi Olan (n=69)					Kendinden Büyük Erkek Kardeşi Olan (n=79)				
	B	Standart Hata B	β	T	p	B	Standart Hata B	β	T	p
1-Aşırı Koruyucu	0.021	0.014	0.243	1.58	.117	-0.0049	0.015	-0.050	-0.31	.752
2- Demokratik	-0.036	0.025	-0.191	-1.43	.156	-0.027	0.029	-0.120	-0.93	.352
3-Rolünü Reddeden	-0.025	0.016	-0.251	-1.63	.108	-0.0058	0.016	-0.057	-0.36	.720
4- Geçimsizlik	0.048	0.027	0.246	1.76	.082	0.0009	0.025	0.006	0.03	.970
5- Sıkı Disiplin	-0.0054	0.015	-0.064	-0.37	.712	0.013	0.016	0.144	0.84	.398
Sabit	3.791	0.905	_	4.19	.000	4.168	0.980	_	4.25	.000
	$R= 0.328$			$R^2= 0.108$		$R= 0.196$			$R^2= 0.038$	
	$F_{(5-63)} = 1.51$			$p= 0.197$		$F_{(5-73)} = 0.58$			$p= 0.715$	

Tablo 24 incelendiğinde kendinden büyük kız kardeşi olan çocuklarda annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocukların **görece statü/güçle** ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R=0.328) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-63)}$ =1.51, p>.05]. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden , geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte görece statü/güçle ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 10.8'ini açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçlarına bakıldığında adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek incelendiğinde de kardeş ilişkilerine ait görece statü/güç davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir.

Kendinden büyük erkek kardeşi olan çocuklarda annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocukların kardeş ilişkilerine ait **görece statü/güç** davranışları arasında hesaplanan korelasyon (R=0.196) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-73)}$=0.58, p>.05]. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte görece statü/güçle ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın %3.8'ni açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait statü/güç davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir.

Buna göre, aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları ile kendinden büyük kız ve erkek kardeşi olan çocukların görece statü/güç davranışları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. Bu durumda, küçük kız ve erkek kardeşi olan çocuklarda annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, sıkı disiplin ve geçimsizlik anne tutumları ile kardeş ilişkilerinin anılan boyutu arasında anlamlı fark olmadığı söylenebilir.

Bu sonuçlar ile gelecekte yapılacak araştırmalara pek çok yönde ışık tutulabilir. İlk olarak bu çalışmada annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını çocukların nasıl algıladıklarına değinilmemiştir. Anne tutumlarının çocuklar tarafından nasıl algılandığının bilinmesi kardeş ilişkilerinin niteliklerinin yönünün anlaşılmasında daha fazla yardımcı olabilir. Farklı yapılar ve kültürel miraslara sahip aileler içerisindeki kuralların işlev ve özelliklerinin karşılaştırılması günlük aile yaşamı kurallarının çocukların kardeş ilişkilerini nasıl etkilediğini anlamamız yolunda

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ufkumuzu genişletebilir. Son olarak anne-çocuk ve kardeş-kardeş etkileşimlerinin doğal gözlemlerle de değerlendirilmesi bu konudaki bulguların kuvvetlendirilmesi açısından önemlidir.

Tablo-25 Kendinden Küçük veya Büyük Kardeşi Olan Çocukların Annelerinin **P.A.R.I** Faktör Puanlarına Göre **S.R.Q** Çatışma Faktörünün Yordanmasına İlişkin **Çoklu Regresyon Analizi** Sonuçları.

P.A.R.I.	ÇATIŞMA FAKTÖRÜ									
	Kendinden Küçük Kardeşi Olan (n=152)					Kendinden Büyük Kardeşi Olan (n=148)				
	B	Standart Hata B	β	T	p	B	Standart Hata B	β	T	p
1-Aşırı Koruyucu	0.0079	0.012	0.077	0.64	.523	-0.011	0.014	-0.092	-0.83	.405
2- Demokratik	0.0055	0.023	0.022	0.23	.813	-0.0019	0.025	-0.007	-0.07	.939
3-Rolünü Reddeden	-0.016	0.015	-0.117	-1.09	.277	0.025	0.015	0.185	1.69	.092
4- Geçimsizlik	-0.0045	0.024	-0.020	-0.19	.847	-0.0035	0.024	-0.014	-0.14	.887
5- Sıkı Disiplin	0.0089	0.013	0.090	0.71	.474	-0.0072	0.014	-0.060	-0.49	.620
Sabit	2.204	0.744	_	2.96	.004	3.103	0.880	_	3.52	.001
	R= 0.136			R^2= 0.019		R= 0.163			R^2= 0.027	
	F (5-146) = 0.55			p= 0.737		F (5-142) = 0.77			p= 0.569	

Tablo 25 incelendiğinde kendinden küçük kardeşi olan çocuklarda; annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocukların **çatışmayla** ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R= 0.136) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-146)}$= 0.55, p>.05]. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **çatışma** ile ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 1.9'unu açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait çatışma davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir.

Kendinden büyük kardeşi olan çocuklarda ; annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocukların **çatışmayla** ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R= 0.163) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-142)}$= 0.77, p>.05]. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **çatışma** ile ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 2.7'sini açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait çatışma davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir.

Buna göre, aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları ile kendinden büyük ve küçük kardeşi olan çocukların çatışma davranışları arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Bu durumda, kendinden küçük ve büyük kardeşi olan çocuklarda annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, sıkı disiplin ve geçimsizlik anne tutumları ile kardeş ilişkilerinin anılan boyutu arasında anlamlı fark olmadığı söylenebilir.

Yapılan pek çok araştırmada daha çatışmalı ve daha az arkadaşça kardeş ilişkilerinin, annenin çocuklarına yönelik olarak farklı şekilde duygusal, karşılık verici yada kontrol uyguladığı ailelerde olduğu belirtilmektedir (Akt. Brody, Stoneman ve Burke, 1987).

Kardeş durumuna göre anne tutumlarını incelediğimizde (Tablo 8) de annelerin büyük ve küçük çocuklarına karşı tutumları arasında anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Bu nedenle başka araştırmalarda bu ilişkilerin farklı örneklem

gruplarında ve farklı ölçekler kullanılarak incelenmesi bu konudaki bulguları kuvvetlendirmesi bakımından önemlidir.

Tablo-26 Kendinden Küçük Kız veya Erkek Kardeşi Olan Çocukların Annelerinin **P.A.R.I** Faktör Puanlarına Göre **S.R.Q** Çatışma Faktörünün Yordanmasına İlişkin **Çoklu Regresyon Analizi** Sonuçları

P.A.R.I.	ÇATIŞMA FAKTÖRÜ									
	Kendinden Küçük Kız Kardeşi Olan (n=60)					Kendinden Küçük Erkek Kardeşi Olan (n=92)				
	B	Standart Hata B	β	T	p	B	Standart Hata B	β	T	p
1-Aşırı Koruyucu	0.017	0.019	0.167	0.91	.364	-0.010	0.017	-0.098	-0.58	.558
2- Demokratik	-0.041	0.040	-0.167	-1.01	.315	0.028	0.029	0.106	0.97	.334
3-Rolünü Reddeden	0.010	0.022	0.084	0.46	.646	-0.044	0.020	-0.293	-2.15	.034
4- Geçimsizlik	-0.0061	0.040	-0.025	-0.15	.880	-0.0092	0.029	-0.041	-0.31	.751
5- Sıkı Disiplin	-0.029	0.018	-0.296	-1.58	.120	0.044	0.018	0.443	2.44	.017
Sabit	3.652	1.312	_	2.78	.007	1.957	0.914	_	2.14	.035
	R= 0.220			R^2= 0.049		R= 0.322			R^2= 0.103	
	F (5-54) = 0.55			p= 0.737		F (5-86) = 1.98			p= 0.089	

Tablo 26 incelendiğinde kendinden küçük kız kardeşi olan çocuklarda; annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocukların **çatışmayla** ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R= 0.220) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-54)}$=0.55, p>.05]. Buna göre; aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **çatışma** ile ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 4.9'unu açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait çatışma davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir.

Kendinden küçük erkek kardeşi olan çocuklarda ise; annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocukların **çatışma** ile ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon katsayısı (R= 0.322)'dir. Buna göre; aşırı koruyucu, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **çatışma** ile ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 10.3'ünü açıklamaktadır. Açıklanan bu varyans önemli bulunmamıştır [$F_{(5-86)}$=1.98, p>.05]. P.A.R.I. faktör puanları birlikte çatışma ile ilgili kardeş ilişkilerindeki varyansı önemli derecede açıklamamakla birlikte değişkenler tek tek ele alındığında rolünü reddeden ve sıkı disiplin anne tutum puanlarının kendinden küçük erkek kardeşi olan çocuklarda çatışma ile ilgili kardeş ilişkilerinin önemli yordayıcısı olduğu, diğer üç tutum faktörünün ise önemli yordayıcı olmadığı belirlenmiştir. β değerine göre yordayıcı değişkenlerin kardeş ilişkileri üzerindeki göreli önem sırasına bakılacak olursa sırası ile, sıkı disiplin, rolünü reddeden, demokratik, aşırı koruyuculuk ve geçimsizlik anne tutumlarıdır. Regresyon katsayısının işaretine bakıldığında aşırı koruyuculuk, rolünü reddeden ve geçimsizlik anne tutumları ile kardeş ilişkilerinin anılan boyutu arasında negatif bir ilişki, demokratik ve sıkı disiplin anne tutumları arasında ise pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir.

Buna göre, aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları ile kendinden küçük kız kardeşi olan çocukların çatışma davranışları arasında anlamlı fark bulunmazken kendinden küçük erkek kardeşi olan çocukların çatışma davranışları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Bu durumda, küçük erkek kardeşi olan çocuklarda sıkı disiplin anne tutumu ile kardeş ilişkilerinin

anılan boyutu arasında pozitif ilişki, rolünü reddeden anne tutumları arasında ise negatif ilişki olduğu söylenebilir.

Bu bulgular Brody ve ark. (1987) tarafından yapılan çalışmanın, cezalandırıcı ve kısıtlayıcı annelik tutumlarının çatışmalı ve düşmancıl kardeş ilişkileri ile bağlantılı olduğuna ilişkin bulguları ile tutarlıdır.

Volling ve Belsky (1992)'de anne-çocuk ve baba-çocuk ilişkilerinin kardeşlerin etkileşimlerinin kalitesine etkisini incelediği çalışmasında, anne ile altı yaşında olan ilk çocuk arasındaki yüksek seviyeli çatışmaların kardeşler arasındaki çatışma ve saldırganlığa neden olduğu bulunmuştur.

Erkan (1993)'ın araştırmasından elde edilen sonuçlara göre ise, otoriter aile ortamında çocuğun zayıf görülen yanları şiddetle eleştirilmekte, kendinden üstün kişilerle mukayese edilmekte bu da çocuğun olumsuz davranış geliştirmesine neden olmaktadır. Ayrıca ilgisiz aile ortamında yetişen çocuklar sevilmemekte ancak otoriter aile ortamından farklı olarak ona aşırı kontrol uygulanmadığından, başkalarıyla mukayese edilmediğinden daha az olumsuz davranışlar sergilediği tespit edilmiştir.

Tablo-27 Kendinden Büyük Kız veya Erkek Kardeşi Olan Çocukların Annelerinin **P.A.R.I** Faktör Puanlarına Göre **S.R.Q** Çatışma Faktörünün Yordanmasına İlişkin **Çoklu Regresyon Analizi** Sonuçları.

P.A.R.I.	ÇATIŞMA FAKTÖRÜ									
	Kendinden Büyük Kız Kardeşi Olan (n=69)					Kendinden Büyük Erkek Kardeşi Olan (n=79)				
	B	Standart Hata B	β	T	p	B	Standart Hata B	β	T	p
1-Aşırı Koruyucu	-0.0033	0.019	-0.027	-0.17	.863	-0.019	0.020	-0.155	-0.97	.334
2- Demokratik	0.0058	0.035	0.023	0.16	.867	-0.0037	0.037	-0.013	-0.09	.922
3-Rolünü Reddeden	0.034	0.022	0.248	1.55	.125	0.020	0.021	0.154	0.98	.330
4- Geçimsizlik	-0.031	0.039	-0.117	-0.81	.420	0.0094	0.032	0.043	0.29	.769
5- Sıkı Disiplin	-0.017	0.021	-0.144	-0.80	.425	0.0015	0.021	0.013	0.07	.939
Sabit	2.773	1.275	_	2.17	.033	3.301	1.245	_	2.65	.010
	R= 0.210			R^2= 0.044		R= 0.184			R^2= 0.034	
	F (5-63) = 0.57			p= 0.716		F (5-73) = 0.50			p= 0.768	

Tablo 27 incelendiğinde kendinden büyük kız kardeşi olan çocuklarda annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocukların **çatışma** ile ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R= 0.210) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-63)}$=0.57, p>.05]. Buna göre ; aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **çatışma** ile ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 4.4'ünü açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait çatışma davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir.

Kendinden büyük erkek kardeşi olan çocuklarda annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocukların **çatışma** ile ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R= 0.184) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-73)}$=0.50, p>.05]. Buna göre ; aşırı koruyucu, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **çatışma** ile ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 3.4'ünü açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait çatışma davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir.

Buna göre, aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları ile kendinden büyük kız ve erkek kardeşi olan çocukların çatışma davranışları arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Bu durumda, büyük kız ve erkek kardeşi olan çocuklarda anne tutumu ile kardeş ilişkilerinin anılan boyutu arasında anlamlı fark olmadığı söylenebilir.

Brody ve ark. (1987)'nin çalışmalarında görüldüğü gibi annelerin büyük bir çoğunluğu, küçük kardeşe büyüğünden daha fazla sevecenlik göstermekte, ona dikkat etmekte, kontrol etmekte ve ihtiyacı olduğunda cevap vermektedirler. Bu durumu büyük çocukların anlayışla karşıladığı ancak annelerin büyük kardeşe daha fazla ilgi gösterdiği ailelerde kardeşler arasındaki ilişkilerin daha fazla çatışmalı olması ile ilgili olamayacağı ileri sürülmektedir. Bu görüş araştırma bulguları ile tutarlı olmakla birlikte bu ilişkilerin başka çalışmalarda incelenmesi bulguları güçlendirmesi bakımından önemlidir.

Tablo-28 Farklı Öğrenim Durumlarında Olan Annelerin **P.A.R.I** Faktör Puanlarına Göre Araştırmaya Alınan Çocukların **S.R.Q** Sıcaklık/Yakınlık Faktörü Puanlarının Yordanmasına İlişkin **Çoklu Regresyon Analizi** Sonuçları.

P.A.R.I.	SICAKLIK / YAKINLIK FAKTÖRÜ														
	İlköğrenim (n=64)					Lise (n=170)					Yükseköğrenim (n=66)				
	B	Std. Hata B	β	T	p	B	Std. Hata B	β	T	p	B	Std. Hata B	β	T	p
1-Aşırı Koruyucu	0.0050	0.012	0.073	0.40	.687	0.0062	0.008	0.080	0.73	.462	0.0093	0.014	0.116	0.68	.497
2- Demok-ratik	-0.0087	0.021	-0.067	-0.41	.683	-0.0068	0.016	-0.035	-0.42	.672	-0.032	0.027	-0.153	-1.19	.239
3-Rolünü Reddeden	-0.0014	0.012	-0.019	-0.11	.908	-0.018	0.010	-0.183	-1.78	.077	-0.010	0.015	-0.119	-0.71	.477
4- Geçim-sizlik	0.022	0.023	0.161	1.00	.321	0.0040	0.015	0.025	0.26	.788	0.043	0.026	0.259	1.64	.105
5- Sıkı Disiplin	-0.0078	0.013	-0.117	-0.59	.553	0.0074	0.009	0.089	0.83	.404	-0.0047	0.016	-0.053	-0.29	.768
Sabit	4.129	0.713	_	5.79	.000	4.143	0.535	_	7.74	.000	4.410	0.878	_	5.02	.000
	R= 0.148			R^2= 0.022		R= 0.159			R^2= 0.025		R= 0.274			R^2= 0.075	
	F (5-58) =0.26			p= 0.932		F (5-164) =0.85			p= 0.513		F (5-60) =0.97			p= 0.441	

Tablo 28 incelendiğinde öğrenim durumu ilköğrenim düzeyinde olan annelerin P.A.R.I faktör puanları ile araştırmaya alınan çocukların **sıcaklık/yakınlıkla** ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R= 0.148) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-58)}$= 0.26 , p>.05]. Buna göre; aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **sıcaklık/yakınlıkla** ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 2.2'sini açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait sıcaklık/yakınlık davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir.

Öğrenim durumu lise mezunu olan annelerin P.A.R.I faktör puanları ile araştırmaya alınan çocukların **sıcaklık/yakınlıkla** ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R= 0.159) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-164)}$= 0.85, p>.05]. Buna göre; aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **sıcaklık/yakınlıkla** ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 2.5'ini açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait sıcaklık/yakınlık davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir.

Yükseköğrenim mezunu olan annelerin P.A.R.I faktör puanları ile araştırmaya alınan çocukların **sıcaklık/yakınlıkla** ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R= 0.274) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-60)}$=0.97, p>.05]. Buna göre; aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **sıcaklık/yakınlıkla** ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 7.5'ini açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait sıcaklık/yakınlık davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir.

Buna göre, aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları ile ilköğrenim, lise ve yükseköğrenim düzeyinde olan

annelerin çocuklarının sıcaklık/yakınlık davranışları arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Bu durumda, annesi ilköğrenim, lise ve yükseköğrenim düzeyinde olan çocukların kardeş ilişkilerinin anılan boyutu arasında anlamlı fark olmadığı söylenebilir.

Karadayı (1994)'nın araştırması annenin disiplininin çocukların duygusallık ve heyecanlılığının düşük olması ile, demokratikliğinin ise duygusallığı artırıcı yönde ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu bulgular araştırma bulguları ile tutarsız görünmektedir. Ancak anne tutumlarının anne öğrenim durumuna göre değiştiği sonucuna yine aynı çalışmada ulaşmıştık (bakz. T-11). Karadayı (1994)'nın bulgularına benzer şekilde kardeş ilişkilerinin anne öğrenim ve anne tutumuna göre farklılık göstermesi beklenirken böyle bir sonuca ulaşılmamıştır. Ancak orta çocuklukta kardeş ilişkilerinin niteliklerini değerlendirmede psikologlar tarafından iki yaygın yöntem kullanılmaktadır. Bowerman ve Dobash (1974) yada Koch (1960) tarafından kullanılan kişinin kendisinin bilgi vermesi; Bryant ve Crockenberg (1980) veya Minnet, Vandell, Santrock (1983) tarafından kullanılan kardeş etkileşimlerinin doğal yollarla gözlenmesidir (Akt. Furman ve ark., 1988:165). Biz mevcut araştırmada kişinin (çocukların) kendisinin kardeş ilişkilerine ilişkin görüşlerini kullandık. Gelecekte yapılacak araştırmalarda kardeş ilişkilerinin doğal gözlemler yoluyla da değerlendirilmesi bulguların kuvvetlendirilmesi açısından önemlidir.

Tablo-29 Farklı Öğrenim Durumlarındaki Annelerinin **P.A.R.I** Faktör Puanlarına Göre Araştırmaya Alınan Çocukların **S.R.Q** Görece Statü/Güç Faktör Puanlarının Yordanmasına İlişkin **Çoklu Regresyon Analizi** Sonuçları.

P.A.R.I.	GÖRECE STATÜ/GÜÇ FAKTÖRÜ														
	İlköğrenim (n=64)					Lise (n=170)					Yükseköğrenim (n=66)				
	B	Std. Hata B	β	T	p	B	Std. Hata B	β	T	p	B	Std. Hata B	β	T	p
1-Aşırı Koruyucu	-0.014	0.015	-0.169	-0.95	.345	0.0041	0.009	0.047	0.44	.659	0.0087	0.017	0.087	0.51	.608
2- Demok-ratik	-0.0086	0.026	-0.054	-0.33	.740	0.0005	0.018	0.003	0.03	.975	-0.021	0.034	-0.083	-0.64	.520
3-Rolünü Reddeden	-0.0013	0.015	-0.015	-0.09	.927	-0.021	0.011	-0.192	-1.89	.060	-0.0089	0.019	-0.079	-0.47	.635
4- Geçim-sizlik	0.018	0.028	-0.107	0.67	.504	0.021	0.017	0.118	1.29	.197	0.050	0.033	0.240	1.53	.129
5- Sıkı Disiplin	0.012	0.016	0.152	0.78	.434	0.016	0.010	0.179	1.69	.092	0.0095	0.020	0.085	0.47	.634
Sabit	3.703	0.869	_	4.26	.000	2.970	0.600	_	4.95	.000	2.832	1.093	_	2.59	.012
	R= 0.221		R²= 0.049			R= 0.214		R²= 0.046			R= 0.295		R²= 0.087		
	F (5-58) =0.59		p= 0.704			F (5-164) =1.57		p= 0.169			F (5-60) =1.14		p= 0.348		

Tablo 29 incelendiğinde öğrenim durumu ilköğrenim olan annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile araştırmaya alınan çocukların **görece statü/güç** boyutuna ilişkin kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R= 0.221) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-58)} = 0.59$, $p>.05$]. Buna göre aşırı koruyucu, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **görece statü/güçle** ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 4.9'unu açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait görece statü/güç davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir.

Öğrenim durumu lise mezunu olan annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile araştırmaya alınan çocukların **görece statü/güç** boyutuna ilişkin kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R= 0.214) anlamlı bulunmamıştır
[$F_{(5-164)}=1.57$, $p>.05$]. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **görece statü/güçle** ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 4.6'sını açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait görece statü/güç davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir.

Yükseköğrenim durumunda olan annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile araştırmaya alınan çocukların **görece statü/güç** boyutuna ilişkin kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R= 0.295) anlamlı bulunmamıştır
[$F_{(5-60)}=1.4$, $p>.05$]. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **görece statü/güçle** ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 8.7'sini açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait görece statü/güç davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir.

Buna göre, aşırı koruyucu, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları ile ilköğrenim, lise ve yükseköğrenim düzeyinde olan

annelerin çocuklarının görece statü/güç davranışları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. Bu durumda, annesi ilköğrenim, lise ve yükseköğrenim düzeyinde olan çocukların kardeş ilişkilerinin anılan boyutu arasında anlamlı fark olmadığı söylenebilir.

Güneysu (1982) araştırmasında ailede çocuk sayısı arttıkça çocuğa karşı sevgi göstermenin azaldığı, cezalandırmanın ise arttığı sonucuna ulaşmıştır. Yine aynı çalışmada erkek çocukların anababaları tarafından daha çok cezalandırıldıkları ve ailedeki ortanca çocukların anababalarının kendilerini diğer kardeşlerden az sevdiğini düşündükleri bulunmuştur.

Bu bulgular bizim ulaştığımız sonuçlarla tutarsız gibi görünse de bu çalışmada iki çocuklu ebeveynlerle çalışılmış olması bulgular arasındaki farklılıkların bir nedeni olabileceğini düşündürmektedir. Dolayısıyle başka araştırmalarda üç ve daha fazla çocuklu ailelerde konunun incelenmesi önerilebilir.

Tablo-30 Farklı Öğrenim Durumlarındaki Annelerinin **P.A.R.I** Faktör Puanlarına Göre Araştırmaya Alınan Çocukların **S.R.Q** Çatışma Faktörü Puanlarının Yordanmasına İlişkin **Çoklu Regresyon Analizi** Sonuçları.

P.A.R.I.	ÇATIŞMA FAKTÖRÜ														
	İlköğrenim (n=64)					Lise (n=170)					Yükseköğrenim (n=66)				
	B	Std. Hata B	β	T	P	B	Std. Hata B	β	T	p	B	Std. Hata B	β	T	p
1-Aşırı Koruyucu	-0.0002	0.019	-0.002	-0.01	.991	-0.015	0.013	-0.127	-1.16	.246	0.028	0.022	0.224	1.31	.193
2- Demok-ratik	0.013	0.032	0.068	0.41	.679	-0.0006	0.025	-0.002	-0.02	.980	0.032	0.044	0.095	0.73	.463
3-Rolünü Reddeden	0.0050	0.019	0.045	0.27	.787	0.0037	0.016	0.025	0.24	.808	0.0073	0.024	0.051	0.30	.762
4- Geçim-sizlik	-0.018	0.034	-0.089	-0.55	.582	0.015	0.023	0.063	0.68	.497	-0.022	0.042	-0.084	-0.53	.595
5- Sıkı Disiplin	0.010	0.020	0.100	0.50	.614	-0.0018	0.014	-0.014	-0.13	.894	-0.0016	0.026	-0.011	-0.06	.950
Sabit	2.177	1.075	_	2.02	.048	3.203	0.822	_	3.89	.000	0.562	1.405	_	0.40	.690
	R= 0.108			R^2= 0.012		R= 0.124			R^2= 0.015		R= 0.260			R^2= 0.068	
	F (5-58) =0.13			p= 0.983		F (5-164) =0.51			p= 0.768		F (5-60) =0.87			p= 0.506	

Tablo 30 incelendiğinde öğrenim durumu ilköğrenim düzeyinde olan annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile araştırmaya alınan çocukların **çatışma** boyutuna ilişkin kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R= 0.108) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-58)}$=0.13, p>.05]. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **çatışma** ile ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 1.2'sini açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait çatışma davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir.

Öğrenim durumu lise mezunu olan annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile araştırmaya alınan çocukların **çatışma** boyutuna ilişkin kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R= 0.124) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-164)}$=0.51, p>.05].. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **çatışma** ile ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 1.5'ini açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait **çatışma** davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir.

Yükseköğrenim durumunda olan annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile araştırmaya alınan çocukların **çatışma** boyutuna ilişkin kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R= 0.260) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-60)}$=0.87, p>.05]. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **çatışma** ile ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 6.8'ini açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait **çatışma** davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir.

Buna göre, aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları ile ilköğrenim, lise ve yükseköğrenim düzeyinde olan annelerin çocuklarının çatışma davranışları arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Bu

durumda, annesi ilköğrenim, lise ve yükseköğrenim düzeyinde olan çocukların kardeş ilişkilerinin anılan boyutu arasında anlamlı fark olmadığı söylenebilir.

Kağıtçıbaşı, ahlak gelişimine yol açma bakımından en etkili disiplin türünün ikna etme, pişmanlık duyurma olduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşımla çocuğun kendi davranışlarının sonuçlarını anlaması ve kendini başkasının yerine koyması sağlanır. Başkasının acısına kendisinin sebep olduğu fikri, çocuğun yaptığı davranıştan ötürü pişmanlık duymasına yol açar. Böylece çocuk kendi kendini kontrol etmeye yani iç-denetim (vicdan) geliştirmeye başlamış olur (Kağıtçıbaşı,1989: 201).

Türkiye'deki gözlem ve araştırmalar, özellikle geleneksek aile düzeninde fiziksel cezaya sıkça başvurulduğunu ortaya koymuştur (Akt. Kağıtçıbaşı, 1989). Ancak örneklem grubunun çekirdek aile düzeninde olması bu konudaki bulguların bir nedeni olabileceğini düşündürmektedir.

Tablo-31 Ailesi Farklı Gelir Düzeyinde Olan Annelerin **P.A.R.I** Faktör Puanlarına Göre Araştırmaya Alınan Çocukların **S.R.Q** Sıcaklık/Yakınlık Faktörü Puanlarının Yordanmasına İlişkin **Çoklu Regresyon Analizi** Sonuçları.

P.A.R.I.	SICAKLIK/YAKINLIK FAKTÖRÜ														
	600 milyon-≤ (n=98)					601-900 milyon (n=106)					901-≥ milyon (n=96)				
	B	Std. Hata B	β	T	p	B	Std. Hata B	β	T	p	B	Std. Hata B	β	T	p
1-Aşırı Koruyucu	0.021	0.010	0.302	2.14	.035	-0.010	0.012	-0.125	-0.85	.394	0.0062	0.010	0.086	0.61	.541
2- Demok-ratik	-0.0099	0.020	-0.057	-0.50	.617	0.0034	0.018	0.021	0.19	.849	-0.029	0.023	-0.134	-1.27	.206
3-Rolünü Reddeden	-0.029	0.012	-0.358	-2.39	.019	0.010	0.012	0.109	0.88	.380	-0.024	0.012	-0.250	-2.09	.039
4- Geçim-sizlik	0.024	0.019	0.162	1.25	.213	0.010	0.019	0.066	0.56	.575	-0.0078	0.020	-0.046	-0.39	.696
5- Sıkı Disiplin	-0.0032	0.010	-0.050	-0.33	.736	0.0039	0.012	0.046	0.32	.747	0.013	0.012	0.171	1.13	.259
Sabit	4041	0.675	_	5.99	.000	3.846	0.580	_	6.63	.000	4.831	0.757	_	6.38	.000
	R= 0.283			R^2= 0.080		R= 0.159			R^2= 0.025		R= 0.306			R^2= 0.094	
	F (5-92) =1.59			p= 0.169		F (5-100) =0.51			p= 0.762		F (5-90) =1.86			p= 0.108	

Tablo 31 incelendiğinde ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az olan annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocukların **sıcaklık/yakınlıkla** ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon katsayısı (R=0.283)'tür. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **sıcaklık/yakınlıkla** ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 8'ini açıklamaktadır. Açıklanan bu varyans anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-92)}$=1.59, p>.05]. P.A.R.I.faktör puanları birlikte sıcaklık/yakınlıkla ilgili kardeş ilişkilerindeki varyansı önemli derecede açıklamamakla birlikte değişkenler tek tek ele alındığında aşırı koruyuculuk ve rolünü reddeden anne tutum puanlarının kardeş ilişkilerinin **sıcaklık/yakınlık** boyutu üzerinde önemli yordayıcı olduğu, diğer üç tutum faktörünün ise kardeş ilişkileri üzerinde önemli yordayıcı olmadığı bulunmuştur. β değerine göre yordayıcı değişkenlerin kardeş ilişkileri üzerindeki göreli önem sırasına bakacak olursak sırası ile, rolünü reddeden, aşırı koruyuculuk, geçimsizlik, demokratik ve sıkı disiplin anne tutumlarıdır. Regresyon katsayısının işaretine bakıldığında ise demokratik, rolünü reddeden ve sıkı disiplin anne tutumları ile kardeş ilişkilerinin anılan boyutu arasında negatif bir ilişki, aşırı koruyuculuk ve geçimsizlik anne tutum faktörü arasında ise pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir.

Ailesinin aylık gelir düzeyi 601-900 milyon arasında olan annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocukların **sıcaklık/yakınlıkla** ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R=0.159) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-100)}$=0.51, p>.05]. Buna göre; aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **sıcaklık/yakınlıkla** ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 2,5'ini açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait **sıcaklık/yakınlık** davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir.

Ailesinin aylık gelir düzeyi 901 milyon ve daha fazla olan annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocukların **sıcaklık/yakınlıkla** ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon katsayısı (R=0.306)'dır. Buna göre; aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte

sıcaklık/yakınlıkla ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 9.4'ünü açıklamaktadır. Açıklanan bu varyans anlamlı bulunmamıştır anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-90)}=1.86$, $p>.05$]. P.A.R.I. faktör puanları birlikte **sıcaklık/yakınlıkla** ilgili kardeş ilişkilerindeki varyansı önemli derecede açıklamamakla birlikte değişkenler tek tek ele alındığında rolünü reddeden anne tutum puanının ailesinin aylık gelir düzeyi 901 milyon ve daha fazla olan annelerin çocuklarının kardeş ilişkilerinin **sıcaklık/yakınlık** boyutunun önemli yordayıcısı olduğu belirlenmiştir. Regresyon katsayısının işaretine bakıldığında ise rolünü reddeden anne tutumu ile ailesinin aylık geliri 901 milyon ve daha fazla olan çocukların **sıcaklık/yakınlıkla** ilgili kardeş ilişkileri arasında negatif ilişki olduğu görülmektedir.

Buna göre, aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları ile ailesinin aylık geliri 601-900 milyon arasında olan annelerin çocuklarının **sıcaklık/yakınlık** davranışları arasında anlamlı fark bulunmazken, ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az olanlar ile 901 milyon ve daha fazla olan annelerin çocuklarının **sıcaklık/yakınlık** davranışları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Bu durumda, aşırı koruyuculuk anne tutumları ile ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az olan annelerin çocuklarının **sıcaklık/yakınlıkla** ilgili kardeş ilişkileri arasında pozitif bir ilişki, rolünü reddeden anne tutumu ile ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az olalar ile 901 milyon ve daha fazla olanlar arasında negatif bir ilişki olduğu söylenebilir.

Akbaba (1988) demokratik anababa tutumlarının kendini gerçekleştirmenin boyutlarından olan başkaları ile yakın ilişkiler kurma özelliğini geliştirdiğini belirtmektedir.

Bedford (1998)'un bir araştırmasında sosyo-ekonomik konumun kardeş ilişkilerinin orta ve ileri yaşlarda iyi durumda olması ile ilişkili olduğu bulunmuştur.

Tablo-32 Ailesi Farklı Gelir Düzeyinde Olan Annelerin **P.A.R.I** Faktör Puanlarına Göre Araştırmaya Alınan Çocukların **S.R.Q** Görece Statü/Güç Faktörü Puanlarının Yordanmasına İlişkin **Çoklu Regresyon Analizi** Sonuçları.

P.A.R.I.	GÖRECE STATÜ/GÜÇ FAKTÖRÜ														
	600 milyon-≤ (n=98)					601-900 milyon (n=106)					901-≥ milyon (n=96)				
	B	Std. Hata B	β	T	p	B	Std. Hata B	β	T	p	B	Std. Hata B	β	T	p
1-Aşırı Koruyucu	0.0040	0.012	0.051	0.35	.724	-0.014	0.013	-0.157	-1.11	.268	0.011	0.013	0.121	0.85	.396
2- Demok-ratik	-0.0072	0.023	-0.037	-0.31	.755	-0.0048	0.020	-0.026	-0.24	.805	-0.0070	0.031	-0.025	-0.23	.817
3-Rolünü Reddeden	-0.020	0.014	-0.220	-1.43	.154	0.0003	0.013	0.003	0.02	.980	-0.021	0.015	-0.168	-1.39	.167
4- Geçim-sizlik	0.022	0.022	0.131	0.98	.326	0.040	0.021	0.219	1.92	.057	0.0000	0.027	0.000	0.00	.999
5- Sıkı Disiplin	0.010	0.011	0.138	0.91	.364	0.022	0.013	0.236	1.73	.086	0.020	0.016	0.200	1.30	.194
Sabit	3.393	0.785	_	4.32	.000	2.908	0.635	_	4.57	.000	2.888	1.002	_	2.88	.005
	R= 0.189			R^2= 0.036		R= 0.303			R^2= 0.092		R= 0.272			R^2= 0.074	
	F (5-92) =0.68			p= 0.637		F (5-100) =2.02			p= 0.082		F (5-90) =1.43			p= 0.220	

Tablo 32 incelendiğinde ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az olan annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocuklarının **görece statü/güçle** ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R=0.189) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-92)}$=0.68, p>.05]. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **görece statü/güçle** ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 3.6'sını açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait **görece statü/güç** davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmüştür.

Ailesinin aylık gelir düzeyi 601-900 milyon arasında olan annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocuklarının **görece statü/güçle** ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R=0.303) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-100)}$=2.02, p>.05]. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **görece statü/güçle** ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 9.2'sini açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait **görece statü/güç** davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmüştür.

Ailesinin aylık gelir düzeyi 901 milyon ve daha fazla olan annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocuklarının **görece statü/güçle** ilgili kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R=0.272) anlamlı bulunmamıştır [$F_{(5-90)}$=1.43, p>.05]. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **görece statü/güçle** ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 7.4'ünü açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait **görece statü/güç** davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmüştür.

Buna göre, aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları ile ailesinin aylık geliri 600 milyon ve daha az, 601-900 milyon arasında olan ve 901 milyon ve daha fazla olan annelerin çocuklarının görece statü/güç davranışları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. Bu durumda, anne tutumları ile ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az, 601-900 milyon ve 901 milyon ve daha fazla olan annelerin çocuklarının statü/güç davranışları arasında anlamlı fark olmadığı söylenebilir.

Tuzgöl (1998)'ün araştırmasında ana-baba tutumu ve aile gelir düzeyi değişkenlerinin saldırganlık düzeyine etkisi anlamlı bulunmamıştır.

Tablo-33 Ailesi Farklı Gelir Düzeyinde Olan Annelerin **P.A.R.I** Faktör Puanlarına Göre Araştırmaya Alınan Çocukların **S.R.Q** Çatışma Faktörü Puanlarının Yordanmasına İlişkin **Çoklu Regresyon Analizi** Sonuçları.

P.A.R.I.	ÇATIŞMA FAKTÖRÜ														
	600 milyon-≤ (n=98)					601-900 milyon (n=106)					901-≥ milyon (n=96)				
	B	Std. Hata B	β	T	p	B	Std. Hata B	β	T	p	B	Std. Hata B	β	T	p
1-Aşırı Koruyucu	-0.010	0.017	-0.088	-0.60	.547	0.010	0.017	0.094	0.63	.524	0.0028	0.017	0.025	0.17	.865
2- Demok-ratik	0.029	0.034	0.102	0.86	.389	-0.016	0.026	-0.072	-0.64	.518	0.032	0.038	0.094	0.85	.394
3-Rolünü Reddeden	0.0040	0.021	0.030	0.19	.844	-0.0011	0.017	-0.009	-0.06	.946	0.0065	0.019	0.043	0.34	.733
4- Geçim-sizlik	-0.018	0.033	-0.076	-0.57	.570	0.024	0.028	0.104	0.87	.383	-0.021	0.033	-0.077	-0.63	.528
5- Sıkı Disiplin	0.021	0.016	0.200	1.31	.192	-0.012	0.017	-0.106	-0.74	.458	-0.0060	0.020	-0.048	-0.30	.579
Sabit	1.770	1.138	_	1.55	.123	2.894	0.831	_	3.48	.001	1.806	1.253	_	1.44	.153
	R= 0.148			R^2= 0.022		R= 0.123			R^2= 0.015		R= 0.136			R^2= 0.018	
	F (5-92) =0.41			p= 0.839		F (5-100) =0.30			p= 0.909		F (5-90) =0.33			p= 0.889	

Tablo 33 incelendiğinde ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az olan annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocukların **çatışma** boyutu ile ilgi kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R= 0.148) anlamlı bulunmamıştır. [$F_{(5-92)}$=0.41, p>.05]. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **çatışma** ile ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 2.2'sini açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait **çatışma** davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmüştür.

Ailesinin aylık gelir düzeyi 601-900 milyon arasında olan annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocukların **çatışma** boyutu ile ilgi kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R= 0.123) anlamlı bulunmamıştır. [$F_{(5-100)}$=0.30, p>.05]. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **çatışma** ile ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 1.5'ini açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait **çatışma** davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmüştür.

Ailesinin aylık gelir düzeyi 901 milyon ve daha fazla olan annelerin P.A.R.I. faktör puanları ile çocukların **çatışma** boyutu ile ilgi kardeş ilişkileri arasında hesaplanan korelasyon (R= 0.136) anlamlı bulunmamıştır. [$F_{(5-90)}$=0.33, p>.05]. Buna göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları birlikte **çatışma** ile ilgili kardeş ilişkilerine ait varyansın % 1.8'ini açıklamaktadır. Açıklanan bu varyansın önemli olmadığı görülmüştür. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi incelendiğinde adı geçen anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek düşünüldüğünde de kardeş ilişkilerine ait **çatışma** davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmüştür.

Buna göre, aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin anne tutumları ile ailesinin aylık geliri 600 milyon ve daha az, 601-900 milyon arasında ve 901 milyon ve daha fazla olan annelerin çocuklarının çatışma davranışları arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Bu durumda anne tutumları ile

ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az, 601-900 milyon arasında ve 901 milyon ve daha fazla olan annelerin çocuklarının çatışma ile ilgili kardeş ilişkileri arasında anlamlı fark olmadığı söylenebilir.

Brody, Stoneman ve McCoy (1994)'un yaptığı bir araştırmada anne-baba arasında sürekli olarak beliren düşmanlık ve kinin, ebeveyn-çocuk ilişkisini yüksek derecede olumsuz etkilediği ve bunun sonucunda da kardeş ilişkilerinin olumsuz olarak etkilendiği, anne ve babanın birbirleriyle olan çatışmalarını açıkça ortaya koymadıkları zaman ise ebeveyn-çocuk ilişkisinde çok az bir olumsuzluk yarattığı ve bunun da kardeş ilişkilerindeki az olumsuzlukla ilişkili olduğu sonucu elde edilmiştir.

Kağıtçıbaşı (1995) şehirleşme ve endüstrileşme ile birlikte ortaya çıkan ekonomik gelişim sırasında, aile içindeki maddi bağımlılıkta anlamlı bir değişme olmadığını ileri sürmektedir.

Bu bulgular araştırma bulguları ile alakasız gibi görünse de aile geliri azaldıkça ve anne eğitim düzeyi düştükçe aile içi çartışmanın arttığı düşünüldüğünde, araştırma örnekleminin çoğunluğunun yüksek aile gelirine sahip olması ve annelerin çoğunluğunun öğrenim durumunun lise mezunu olması sonuçların bu şekilde olmasının bir nedeni olabileceğini düşündürmektedir. Ancak başka araştırmalarda aile içi çatışma (eş geçimsizliği) boyutunun farklı ölçekler kullanılarak değerlendirilmesi ve bu sonuçların kardeş ilişkilerine etkilerinin incelenmesi bu konudaki bulgulara daha da açıklık kazandıracaktır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. SONUÇ

K.K.T.C. Lefkoşa ilçesinde ilköğretim okullarına devam eden 9 yaşındaki çocukların anne tutumlarını, kardeş ilişkilerini ayrıca anne tutumları ile kardeş ilişkileri arasındaki ilişkiyi belirlemek bu araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini oluşturan K.K.T.C. Lefkoşa ilçesine bağlı ilköğretim okullarına devam eden toplam 300 çocuğa "Kardeş İlişkileri Anketi", çocukların annelerine de "Kişisel Bilgi Formu" ve "Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği" uygulanmıştır. Anket ve ölçekten elde edilen sonuçlara istatistiksel işlemler uygulanmıştır.

Örneklemi oluşturan çocukların 104 (%34.7)'si Şht. Ertuğrul İlkokuluna, 69 (%23.0)'ı Şht. Tuncer İlkokuluna, 37 (%12.3)'ü 9 Eylül İlkokuluna, 31 (%10.3)'ü Şht. Doğan Ahmet İlkokuluna, 27 (%9.0)'ı Gelibolu İlkokuluna ve 32 (%10.7)'si Şht.Mehmet Eray İlkokuluna devam etmektedir (Tablo 1).

Örneklemin 147 (% 49.0)'sini kız 153 (% 51.0)'ünü erkek çocuk oluşturmaktadır (Tablo 2).

Çocukların 152 (% 50.7)'si kendinden küçük , 148 (% 49.3)'i ise kendinden büyük kardeşe; 129 (43.0)'ı kız, 171 (57.0)'i ise erkek kardeşe sahip. Ayrıca 60 (% 20.0)'ı kendinden küçük kız kardeşe, 92 (% 30.7)'si kendinden küçük erkek kardeşe, 69 (% 23.0)'u büyük kız kardeşe, 79 (% 26.3)'u ise kendinden büyük erkek kardeşe sahiptir (Tablo 3).

Çocuklardan 61 (%20.3)'inin 0-3 yaş arası, 68 (%22.7)'inin 4-6 yaş arası 25 (%8.3)'ünün 7-9 yaş arası, 69 (%23.0)'ının 10-12 yaş arası ve 77 (%25.7)'sinin 13 ve daha büyük yaşta kardeşi vardır (Tablo 4).

Öğrenim durumlarına göre annelerin 64 (% 21.3)'ü ilköğrenim, 170 (%56.7)'i lise ve 66 (%22.0)'ı yükseköğrenim düzeyindedir (Tablo 5).

Aile gelirine göre anelerin 98 (32.7)'sinin ailesinin aylık gelir düzeyi 600 milyon ve daha az, 106 (%35.3)'ünün 601-900 milyon arasında, 96 (%32.0)'ının ise 901 milyon ve daha fazladır (Tablo 6).

Araştırmadan elde edilen sonuçlar üç grupta toplanabilir.

a . Annelerin aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutum ölçeğindeki aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik, sıkı disiplin tutumlarına ilişkin yorumları ile cinsiyet, kardeşin küçük yada büyük olma durumu, kardeşin cinsiyeti ve kardeş yaşı arasında anlamlı fark olmadığı ($p>.05$), ancak anne öğrenim durumu ve aile gelir düzeyi arasında anlamlı fark olduğu görülmektedir ($p<.05$).

Aşırı koruyuculuk, rolünü reddeden ve sıkı disiplin tutumlarını kız çocuğu olan annelerin erkek çocuğu olan annelere oranla daha fazla benimsedikleri görülmekle beraber genelde kız veya erkek çocuğa sahip olma durumunun annelerin tutumlarını etkilemediği görülmektedir ($p>.05$) (Tablo 7).

Çocuğun büyük veya küçük olmasına (doğum sırasına göre) göre annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumları arasında anlamlı bir fark olmadığı, annelerin ilk doğan ve ikinci doğan çocuklarına karşı eşit davrandığı görülmektedir ($p>.05$) (Tablo 8).

Çocukların kardeş cinsiyetine göre annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$) (Tablo 9).

Çocukların 0-3 yaş, 4-6 yaş, 7-9 yaş, 10-12 yaş, 13 yaş ve daha büyük yaşta kardeşe sahip olma durumlarına göre annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplinle ilgili annelik tutumlarına ait yorumları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p> .05$) (Tablo 10).

Annelerin ilköğrenim, lise ve yükseköğrenim durumunda olmalarına göre aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumlarını benimseme durumlarının değiştiği görülmektedir. İlköğrenim düzeyinde olan annelerin yükseköğrenim düzeyinde olan annelere göre aşırı koruyuculuk, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumlarını daha fazla benimsedikleri, demokratik tutumu ise yükseköğrenim düzeyinde olan annelerin ilköğrenim düzeyinde olan annelere oranla daha fazla benimsedikleri görülmektedir ($p< .05$) (Tablo 11).

Aile gelir düzeyinin annelerin aşırı koruyuculuk tutumlarını etkilemediği, aylık gelir düzeyi yükseldikçe annelerin demokratik tutumu benimsedikleri, aylık

gelir düzeyi düştükçe rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumlarını benimsedikleri görülmektedir ($p < .05$) (Tablo 12).

b. Çocukların sıcaklık/yakınlık, statü/güç ve çatışma ile ilgili kardeş ilişkileri algılarının, kardeş durumu, kardeş yaşı, anne öğrenim durumu ve aile gelir düzeyine göre değiştiği görülmektedir ($p < .05$).

Kız ve erkek çocukların sıcaklık/yakınlık, statü/güç ve çatışma ile ilgili kardeş ilişkileri algıları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p > .05$) (Tablo 13).

Çocukların kardeş durumunun (kendinden küçük veya büyük kardeşe sahip olma durumunun) kardeş ilişkilerinin sıcaklık/yakınlık, statü/güç ve çatışma ile ilgili kardeş ilişkileri algıları üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğu görülmektedir. Kendinden küçük kardeşe sahip olan çocukların kardeşleri ile ilişkilerini daha fazla sıcak/yakın olarak, kendinden büyük kardeşi olan çocukların ise büyük kardeşlerinin kendilerine daha fazla statü/güç uyguladığını ve kardeş ilişkilerini daha fazla çatışmalı olarak ifade ettikleri görülmektedir ($p < .05$) (Tablo 14).

Kardeş cinsiyetinin çocukların sıcaklık/yakınlık, statü/güç ve çatışma ile ilgili kardeş ilişkileri algılarını etkilemediği görülmektedir ($p > .05$) (Tablo 15).

Kardeş yaşının çocukların kardeş ilişkilerinin sıcaklık/yakınlık, statü/güç ve çatışma ile ilgili kardeşlik ilişkileri algılarında etkili olduğu görülmektedir. 7-9 yaşında kardeşi olan çocuklar 13 yaş ve üstünde kardeşi olan çocuklara göre kardeş ilişkilerini daha fazla sıcak/yakın olarak değerlendirdiği, 7-9 yaş ve 10-12 yaşında kardeşi olanlara göre 0-3 yaşında kardeşi olan çocukların kardeşlerine daha fazla güç uyguladıkları, 0-3 yaşında ve 13 yaş ve üstünde kardeşi olan çocuklardan daha çok 10-12 yaşında kardeşi olan çocukların kardeş ilişkilerini daha fazla çatışmalı olarak algıladıkları görülmektedir ($p < .05$) (Tablo 16).

Anne öğrenim durumunun çocukların sadece statü/güç ile ilgili kardeş ilişkileri algılarını etkilediği, sıcaklık/yakınlık ve çatışma ile ilgili algılarını etkilemediği görülmektedir. Annesi lise mezunu olan çocukların annesi yükseköğrenim düzeyinde olan çocuklara göre kardeşlerine daha fazla statü/güç uyguladıklarını bildirmişlerdir ($p < .05$) (Tablo 17).

Aile gelir düzeyinin çocukların sıcaklık/yakınlık, statü/güç ve çatışma ile ilgili kardeş ilişkilerine ait algılarını etkilemediği görülmektedir. Ailesinin aylık gelir

düzeyi <= -600 milyon, 601-900 milyon ve 901- >= milyon arasında olan çocukların kardeş ilişkileri algıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 18).

c. Kendinden küçük kardeşi olan çocuklarda annelerin PARI faktör puanlarının tümü ile sıcaklık/yakınlıkla ilgili kardeş ilişkileri arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 19).

Annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumları tek tek incelendiğinde de kendinden küçük kardeşi olan çocuklarda sıcaklık/yakınlık ile ilgili kardeş ilişkileri üzerinde önemli etkiye sahip olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 19).

Kendinden büyük kardeşi olan çocuklarda annelerin PARI faktör puanlarının tümü ile sıcaklık/yakınlıkla ilgili kardeş ilişkileri arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo19).

Ancak annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumları tek tek incelendiğinde rolünü reddeden tutum ile kendinden büyük kardeşi olan çocukların sıcaklık/yakınlık davranışları arasında negatif ilişki olduğu görülmektedir (p< .05) (Tablo 19).

Aşırı koruyuculuk, demokratik, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumlarının kendinden büyük kardeşi olan çocukların sıcaklık/yakınlık davranışları üzerinde önemli etkiye sahip olmadığı görülmektedir (p>.05) (Tablo 19).

Kendinden küçük kız kardeşi olan çocuklarda annelerin PARI faktör puanlarının tümü ile sıcaklık/yakınlıkla ilgili kardeş ilişkileri arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 20).

Annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumları tek tek incelendiğinde de kendinden küçük kız kardeşi olan çocuklarda sıcaklık/yakınlık ile ilgili kardeş ilişkileri üzerinde önemli etkiye sahip olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 20) .

Kendinden küçük erkek kardeşi olan çocuklarda annelerin PARI faktör puanlarının tümü ile sıcaklık/yakınlıkla ilgili kardeş ilişkileri arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 20).

Annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumları tek tek incelendiğinde de kendinden küçük erkek kardeşi olan

çocuklarda sıcaklık/yakınlık ile ilgili kardeş ilişkileri üzerinde önemli etkiye sahip olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 20) .

Kendinden büyük kız kardeşi olan çocuklarda annelerin PARI faktör puanlarının tümü ile sıcaklık/yakınlıkla ilgili kardeş ilişkileri arasında anlamlı fark olduğu görülmektedir (p< .05) (Tablo 21).

Annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumları tek tek incelendiğinde ise demokratik, rolünü reddeden ve geçimsizlik tutumları ile kendinden büyük kız kardeşi olan çocukların sıcaklık/yakınlık ile ilgili kardeş ilişkileri arasında anlamlı fark olduğu görülmektedir (p< .05) (Tablo 21) .

Annelerin demokratik ve rolünü reddeden tutumu ile kardeş ilişkilerinin anılan boyutu arasında negatif bir ilişki, geçimsizlik, aşırı koruyuculuk ve sıkı disiplin tutumları arasında ise pozitif bir ilişki olduğu, ancak aşırı koruyuculuk ve sıkı disiplin anne tutumlarının kardeş ilişkilerinin anılan boyutu üzerinde önemli belirleyici olmadığı görülmektedir (Tablo 21).

Kendinden büyük erkek kardeşi olan çocuklarda annelerin PARI faktör puanlarının tümü ile sıcaklık/yakınlıkla ilgili kardeş ilişkileri arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 21).

Annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumları tek tek incelendiğinde de kendinden büyük erkek kardeşi olan çocuklarda sıcaklık/yakınlık ile ilgili kardeş ilişkileri üzerinde önemli etkiye sahip olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 21) .

Kendinden küçük kardeşi olan çocuklarda annelerin PARI faktör puanlarının tümü ile statü/güçle ilgili kardeş ilişkileri arasında anlamlı fark olduğu görülmektedir (p< .05) (Tablo 22).

Annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumları tek tek incelendiğinde ise sıkı disiplin tutumunun kendinden küçük kardeşi olan çocuklarda statü/güç ile ilgili kardeş ilişkileri üzerinde en önemli belirleyici olduğu görülmektedir (p< .05) (Tablo 22) .

Kendinden büyük kardeşi olan çocuklarda annelerin PARI faktör puanlarının tümü ile statü/güçle ilgili kardeş ilişkileri arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 22).

Annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumları tek tek incelendiğinde de kendinden büyük kardeşi olan çocukların kardeş ilişkilerine ilişkin statü/güç davranışları üzerinde önemli belirleyici olmadığı görülmektedir (p>.05) (Tablo 22).

Kendinden küçük kız kardeşi olan çocuklarda annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumları birlikte kardeş ilişkilerine ait statü/güç davranışlarının önemli belirleyicileri olmadığı görülmektedir (p>.05) (Tablo 23).

Anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek incelendiğinde de kendinden küçük kız kardeşi olan çocuklarda kardeş ilişkilerine ilişkin statü/güç davranışları üzerinde önemli belirleyiciler olmadığı görülmektedir (p>.05) (Tablo 23).

Kendinden küçük erkek kardeşi olan çocuklarda annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumları birlikte kardeş ilişkilerine ilişkin statü/güç davranışları üzerinde önemli etkiye sahip olduğu görülmektedir (p< .05) (Tablo 23).

Anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek incelendiğinde en çok sıkı disiplin tutumunun kendinden küçük erkek kardeşi olan çocukların statü/güç davranışları üzerinde önemli belirleyici olduğu ve bu ilişkinin pozitif yönde olduğu görülmektedir (p< .05) (Tablo 23).

Kendinden büyük kız kardeşi olan çocuklarda annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumları birlikte kardeş ilişkilerine ilişkin statü/güç davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 24).

Anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek incelendiğinde de kendinden büyük kız kardeşi olan çocukların kardeş ilişkilerine ilişkin statü/güç davranışları ile anne tutumları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 24).

Kendinden büyük erkek kardeşi olan çocuklarda annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumları birlikte kardeş ilişkilerine ilişkin statü/güç davranışlarının önemli yordayıcısı olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 24).

Anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek incelendiğinde de kendinden büyük erkek kardeşi olan çocukların kardeş ilişkilerine ilişkin statü/güç davranışları ile anne tutumları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 24).

Kendinden küçük kardeşi olan çocuklarda annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumlarının tümü ile birlikte kardeş ilişkilerine ait çatışma davranışları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 25).

Anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek incelendiğinde de kendinden küçük kardeşi olan çocukların çatışma ile ilgili kardeş ilişkileri algıları ile anne tutumları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 25).

Kendinden büyük kardeşi olan çocuklarda annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumlarının tümü ile birlikte kardeş ilişkilerine ait çatışma davranışları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 25).

Anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek incelendiğinde de kendinden küçük kardeşi olan çocukların çatışma ile ilgili kardeş ilişkileri algıları ile anne tutumları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 25).

Kendinden küçük kız kardeşi olan çocuklarda annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumlarının tümü ile birlikte kardeş ilişkilerine ait çatışma davranışları arasındaki ilişkinin önemli olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 26).

Anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek incelendiğinde de kendinden küçük kız kardeşi olan çocukların çatışma ile ilgili kardeş ilişkileri algıları ile anne tutumları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 26).

Kendinden küçük erkek kardeşi olan çocuklarda annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumlarının tümü ile birlikte kardeş ilişkilerine ait çatışma davranışları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 26).

Anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek incelendiğinde sıkı disiplin anne tutumu ile kendinden küçük erkek kardeşi olan çocukların çatışma ile ilgili kardeş ilişkileri algıları arasındaki ilişkinin önemli ve pozitif yönde; rolünü reddeden

ile çatışma davranışı arasında önemli ve negatif yönde ilişki olduğu görülmektedir ($p < .05$) (Tablo 26).

Aşırı koruyuculuk, demokratik ve geçimsizlik tutumları ile kendinden küçük erkek kardeşi olan çocukların çatışma ile ilgili kardeş ilişkileri algıları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir ($p > .05$) (Tablo 26).

Kendinden büyük kız kardeşi olan çocuklarda annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumlarının tümü ile birlikte kardeş ilişkilerine ait çatışma davranışları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir ($p > .05$) (Tablo 27).

Anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek incelendiğinde de anne tutumlarına ait her bir faktör ile kendinden büyük kız kardeşi olan çocukların çatışma ile ilgili kardeş ilişkileri algıları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir ($p > .05$) (Tablo 27).

Kendinden büyük erkek kardeşi olan çocuklarda annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumlarının tümü ile birlikte kardeş ilişkilerine ait çatışma davranışları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir ($p > .05$) (Tablo 27).

Anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek incelendiğinde de anne tutumlarına ait her bir faktör ile kendinden büyük erkek kardeşi olan çocukların çatışma ile ilgili kardeş ilişkileri algıları arasındaki ilişkinin önemli olmadığı görülmektedir ($p > .05$) (Tablo 27).

Farklı öğrenim durumlarında olan annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumlarının tümü ile birlikte kardeş ilişkilerine ait sıcaklık/yakınlık davranışları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir ($p > .05$) (Tablo 28).

Anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek incelendiğinde de anne tutumlarına ait her bir faktör ile ilköğrenim, lise ve yükseköğrenim düzeyinde olan annelerle çocuklarının sıcaklık/yakınlık ile ilgili kardeş ilişkileri algıları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir ($p > .05$) (Tablo 28).

Farklı öğrenim durumlarında olan annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumlarının tümü ile birlikte kardeş

ilişkilerine ait statü/güç davranışları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 29).

Anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek incelendiğinde de anne tutumlarına ait her bir faktör ile ilköğrenim, lise ve yükseköğrenim düzeyinde olan annelerle çocuklarının statü/güç ile ilgili kardeş ilişkileri algıları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 29).

Farklı öğrenim durumlarında olan annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumlarının tümü ile birlikte kardeş ilişkilerine ait çatışma davranışları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 30).

Anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek incelendiğinde de anne tutumlarına ait her bir faktör ile ilköğrenim, lise ve yükseköğrenim düzeyinde olan annelerle çocuklarının çatışma ile ilgili kardeş ilişkileri algıları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 30).

Farklı aile gelir düzeyine sahip olan annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumlarının tümü ile birlikte kardeş ilişkilerine ait sıcaklık/yakınlık davranışları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 31).

Anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek incelendiğinde ailesinin aylık geliri 600 milyon ve daha az olan annelerin aşırı koruyuculuk tutumu ile çocukların sıcaklık/yakınlıkla ilgili kardeş ilişkileri arasında önemli ve pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir (p< .05) (Tablo 31).

Ailesinin aylık geliri 600 milyon ve daha az olan annelerin rolünü reddeden tutumu ile çocukların sıcaklık/yakınlıkla ilgili kardeş ilişkileri algıları arasında önemli ve negatif bir ilişki olduğu görülmektedir (p< .05) (Tablo 31).

Ailesinin aylık geliri 901 milyon ve daha fazla olan annelerin rolünü reddeden tutumu ile çocukların sıcaklık/yakınlıkla ilgili kardeş ilişkileri algıları arasında önemli ve negatif bir ilişki olduğu görülmektedir (p< .05) (Tablo 31).

Aile gelirinin annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumlarının tümü ile birlikte kardeş ilişkilerine ait statü/güç davranışları arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 32).

Anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek incelendiğinde de farklı gelir düzeyine sahip annelerin annelik tutumları ile çocukların statü/güçle ilgili kardeş ilişkileri algıları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 32).

Aile gelirinin annelerin aşırı koruyuculuk, demokratik, rolünü reddeden, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutumlarının tümü ile birlikte kardeş ilişkilerine ait çatışma davranışları arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmektedir (p> .05) (Tablo 33).

Anne tutumlarına ait beş faktörün tümü tek tek incelendiğinde de farklı gelir düzeyine sahip annelerin annelik tutumları ile çocukların çatışma ile ilgili kardeş ilişkileri algıları arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmektedir (p> .05)
(Tablo 33).

4.2. ÖNERİLER

A- Ailede kardeşler arasında kurulan ilişkilerde ortaya çıkan olumlu veya olumsuz tutumlar, genellikle aileye yeni bir bebeğin katılması ile başlar ve yetişkinle, özellikle anne ile çocuk arasındaki etkileşim sonucunda şekillenir. Bu nedenle kardeşler arasında kurulan ilişkilerde ortaya çıkabilecek olumsuz duyguları azaltmak ve daha olumlu ilişkilerin oluşmasına yardımcı olmaları açısından anneler hatta babalar daha ilk günlerden itibaren davranışlarını düzeltmeleri ve bazı önlemler almaları konusunda aydınlatılmalıdır. Bu konu ile ilgili olarak anne babalara aşağıdaki öneriler sunulabilir :

1. Bu konuda ilk adım, çocuğun daha önceden yeni bir kardeşin geleceği konusunda hazırlanmasıdır. Anne, çocuğu ile yapacağı karşılıklı konuşmalarda, yeni bir bebeğin doğmasıyla kendisinin yardımına ihtiyaç duyacağını sade bir dille açıklayabilir.

2. Doğum sonrası, annenin bebeğin gereksinimlerini karşılarken büyük kardeşin yaşına ve gelişim düzeyine uygun bazı görev ve sorumluluklar (bebeğin mamasını hazırlarken, çamaşırlarını yerleştirirken, banyosunu yaptırırken v.b. faaliyetlerde) vermesi kardeşler arasında olumlu ilişkilerin kurulması yolunda yardımcı olabilir.

3. Anne bebeğin doğumundan sonra büyük çocuğun ihtiyaçlarına karşı yanıt vermeyi sürdürür ve büyük çocukla yeni doğan bebeğin duygularını konuşursa kardeşler arasında sıcak ve yakın ilişkilerin oluşmasını sağlayabilir.

4. Annelerin görevleri ikinci çocukların doğmasıyla arttığı için babaların çocuk bakımında daha fazla yer alması gerekmektedir. Babanın ilk doğan çocukla daha fazla beraber olması da çocuğun küçük kardeşe yönelik kıskançlık duygularının yerleşmesini önleyebilir.

5. Büyük kardeşin küçük kardeşe olan olumsuz davranışları sonucunda annenin küçük kardeşin ilgisini başka yöne çekerek büyük kardeşi koruma altına alması çatışmaların uzun süre devam etmesini önleyebilir.

6. Kardeşler arasında yaş farkı çok olsa da kardeşlere zamanı ve faaliyetleri paylaşmaları için ebeveynlerin fırsatlar sunması kardeşler arasında yakın ilişkilerin oluşmasını kolaylaştırabilir.

7. Ebeveynlerin çocukların anlayabileceği basit ve kesin kurallar koyması ("bu evde hiç kimse başkasına vuramaz", "sıra ile kullanın" v.s.) kardeşler arasında çıkan çatışma ve anlaşmazlıkları önlemede yardımcı olabilir.

8. Çocukların yaşları ile birlikte kardeş çatışmasını önleme kabiliyetleri arttığından çocuklar büyüdükçe ebeveynlerin kardeş çatışmalarına zorunlu olmadıkça müdahale etmemesi, çıkan sorunları kardeşlerin beraber çözmesi sağlanmalıdır.

9. Ebeveynler çocuklar arasında zeka, güzellik, yetenek vb. özellikler bakımından bir ayırım yapmamalıdır. Çünkü bu tür ayırımlar kardeşler arasında kıskançlık ve rekabeti artırmaktadır.

10. Kardeşler evden ayrılmaya başladıklarında küçük kardeşleriyle ilişkilerini sürdürmesi için teşvik edilmelidir.

B- Kardeş ilişkileri ve anne baba tutumları konusundaki araştırma bulgularının zenginleştirilmesi ve daha geniş bir bilgi birikimine sahip olunması için yeni araştırmalara gereksinim duyulmaktadır. Bu nedenle, bundan sonraki araştırmalar içinde şu öneriler yapılabilir :

1. Kardeş ilişkileri anketi, çocukların yanı sıra anne babalara da uygulanarak, çocukların ve anne babaların yanıtları birlikte değerlendirilmek suretiyle yapılabilir ve daha değerli sonuçlar elde edilebilir.

2. Bu konu ile ilgili yeni araştırmalar, farklı örneklem grupları üzerinde yapılabilir. Örneğin farklı aile yapılarında yetişen çocuklar üzerinde tekrarlanarak geniş aile ve çekirdek ailede yetişen çocukların kardeşlik ilişkileri arasındaki farklılıklar ortaya çıkarılabilir.

3. Bu konu ile ilgili olarak, uzun yıllar aynı grup üzerinde yürütülerek boylamsal araştırmalar yapılabilir.

4. Araştırmanın, boşanmış aile çocukları ve yeniden evlenen ailelerdeki çocuklar dikkate alınarak yapılması farklı ipuçları verebilir.

5.Günümüzde babaların çocuk yetiştirme konusunda daha aktif rol aldığı düşünülerek babaların çocuklarıyla birlikte olma düzeyleri ve bu etkileşimin kardeş ilişkilerine etkisi incelenebilir.

KAYNAKÇA

ABRAMOVİTCH, Rona; Debra PEPLER; Carl CORTER. (1982). *Patterns of Sibling Interaction Among Preschool-age Children.* **Sibling Relationships.** (Lawrence Erlbaum Associates, Publishers. London).61-86.

AKBABA, Sırrı. (1988). **Anne-Baba Tutumlarının Bazı Kişilik Özellikleri Üzerine Etkisi.** Ankara : Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

APALAÇİ, Virna. (1996). **Psychological Adjustment and Sibling Relationships of Older Brothers and Sisters of Children with Pervasive Developmental Disorders.** İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

AZMİTİA, Margarita. ve Joanne HESSER. (1993). *Why Siblings Are İmportant Agents of Cognitive Development : A Comparison Siblings and Pers.* **Child Development.** (64), 430-444.

BARNES, Terry. P.; Ann. M. Berghout AUSTİN. (1995). *The Influence of Parents and Siblings on the Development of a Personal Premise System in Middle Childhood.* **The Journal of Genetic Psychology**. 156, 73-85. WilsonSelectPlus.

BAYDAR, Nazlı; Aprıl GREEK; Jeanne Brooks-GUNN. (1997). *A Longitudinal Study of the Effects of the Birth of a Sibling During the First 6 Years of Life.* **Journal of Marriage and the Family**. 59 (November):939-956.

BEE, Helen. (1996). **The Growing Child**. New Jersey : Simon 8 Schuster A. Viacom Company.

BEDFORD, Victoria Hilkevitch. (1998). *Sibling Relationship Troubles and Well-Being in Middle and Old Age [a].* **Family Relations**. 47 (4),2. file://A:\EBSCOhost 1_files\fulltext.html.

BEDFORD, Victoria H.; Brenda L. VOLLİNG; Paula S. AVIOLI, (2000). *Positive Concequences of Sibling Conflict in Childhood and Adulthood.* Internatiolan **Journal Aging and Human Development.** 51 (1), 53-69.

BERK, Laura. E. (1994). **Child Development.** Third Edition. U.S.A. İllinois State University. A Division of Paramount Publishing. 574-575.

BİGELOW, B. J.; G. TESSON; J. H. LEWKO. (1992). *The Social Rules that Chıldren use: Close Friends, Other Friends, and "Other Kids" compared to Parents, Teachers and Siblings.* **International Journal of Behavioral Development.**15 (3),315-335.

BLACK, Betty; Arliss LOGAN. (1995). *Links Between Communication Patterns in Mother-Child, Father-Child and Child-Peer Interactions and Children's Social Status.* **Child Development.** 66, 255-271.

BRODY, H. Gene. (1998). *Sibling Relationship Quality : its causes and consequences.* **Annual Review of Psychology. findarticles.com.**

BRODY, H.Gene.; Zolinda STONEMAN; Michelle BURKE. (1987). *Child Temperaments. Maternal Differential Behavior and Sibling Relationships.* **Developmental Psychology.** 23 (3), 354-362.

BRODY, H. Gene; Zolinda STONEMAN; J. Kelly McCOY. (1992). *Associations of Maternal and Paternal Direct and Differential Behavior with Sibling Relationships: Contemporanceous and Longitudinal Analyses.* **Child Development.** 63, 82-92.

BRODY, H. Gene; Zolinda STONEMAN; J. Kelly MCCOY. (1994). *Forecasting Sibling Relationships in Early Adolescence from Child Temperaments and Family Processes in Middle Childhood.* **Child Development.** 65, 771-784.

BRODY, H. Gene; Zolinda STONEMAN; Kenneth Gauger. (1996). *Parent-Child Relationships , Family Problem Solving Behavior and Sibling Relationship Quality: The Moderating Role of Sibling Temperaments.* **Child Development.** 67, 1289-1300.

BRODY , H. Gene; Zolinda STONEMAN; Trellıs SMİTH; Nicole Morgan GIBSON (1999). *Sibling Relationships in Rural African American Families.* **Journal of Marriage and the Family.** 61, 1046-1057.

BROWN, Jane R.; Judy DUNN. (1992). *Talk With Your Mother or Your Sibling ? Developmental Changes in Early Family Conversations about Feelings.* **Child Development .** 63, 336-349.

BRYANT, Brenda K. (1982). *Sibling Relationships in Middle Childhood.* **Sibling Relationships.** (Lawrence Erlbaum Associates, Publisher. London). 87-119.

BUHRMESTER, Duane; Wyndol FURMAN. (1990). *Perceptions of Sibling Relationships During Middle Childhood and Adolescence.* **Child Development.**61, 1387-1398.

BÜYÜKÖZTÜRK , Şener. (2002). **Veri Analizi Elkitabı.** Ankara. Pegem A Yayıncılık.

CAMPBELL , Lori. D.; Ingrıd Arnet CONNIDIS; Lorraine DAVİES. (1999). *Sibling Ties in Later Life.* **Journal of Family Issues.** 20 (1), 114-148.

CİCİRELLİ, Victor. (1982). *Sibling Influence Throughout the Lifespan.* **Sibling Relationships.** (Lawrence Erlbaum Associates, Publisher. London).267-283.

CİRHİNLİOĞLU, Fatma G. (2001). **Çocuk Ruh Sağlığı ve Gelişimi.** Nobel Yayın Dağıtım.

CORTER, Carl; Rona ABRAMOVİTCH; Debra J. PEPLER. (1983). *The Role of the Mother in Sibling İnteraction.* **Child Development.** 54, 1599-1605.

CRAİG, J. Graceve; Don BAUCUM. (1999). **Human Development.** U.S.A. Prentice Hall. Eighth Edition.

ÇİFTÇİ, Orhan. (1991). *Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Rolü.* **Aile ve Toplum.** 2 (1), 19-22.

DANİELS, Denise ve Robert PLOMİN. (1985). *Differential Experience of Siblings in the Same Family.* **Developmental Psychology.** 21 (5) 747-760.

DÖNMEZ, Ali. (1992). *Çocukta Sosyal Gelişim.* **Türk Aile Ansiklopedisi.** T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. 1, 231-235.

DÖNMEZER , İbrahim. (1999). **Ailede İletişim ve Etkileşim.** Sistem Yayıncılık.

DUNN, Judy. (1983). *Sibling Relationships in Early Childhood.* **Child Development.** 54, 787-811.

DUNN, Judy. (1993). **Young Children's Close Relationships.** U.S.A.: Sega Publications.

DUNN, Judy. (1995). **İkinci Çocuk.** (Çev. Hüseyin Aşuroğlu), İstanbul : Papirüs Yayınları.

DUNN, Judy ve Carla HERRERA (1997). *Conflict Resolution with Friends, Siblings and Mothers: A Developmental Perspective.* **Aggressive Behavior.** 23, 343-357.

DUNN, Judith. F.; Robert PLOMİN ve Denise DANİELS. (1986). *Consistency and Change in Mothers Behavior toward Young Siblings.* **Child Development.** 57, 348-356.

DUNN, Judy; Cherly SLOMKOWSKİ ve Lynn BEARDSALL. (1994a). *Sibling Relationships From the Preschool Period Through Middle Childhood and Early Adolescence.* **Developmental Psychology.** 30 (3), 315-324.

DUNN , Judy ve ark. (1994b). Adjustment in Middle Childhood and Early Adolescence : Link with Earlier and Contemporary Sibling Relationships. **Journal of Child Psychology and Psychiatry.** 35 (3), 491-504.

EKŞİ, Aysel. (1990). **Çocuk, Genç, Ana Babalar.** İstanbul : Bilgi Yayınevi.

ERKAN, Serdar. (1993). *Ana-Babalarını Demokratik, Otoriter ve İlgisiz Olarak Algılayan Bireylerin Benlik Kavramları İle İdeal Benlik Kavramlarının Bağdaşım Becerileri Arasındaki Farklar.* **Eğitim Dergisi.** 3, 5-13.

FURMAN, Wyndol. (1995). *Parenting Siblings.* In. M. Bornstein (Ed.). **Handbook of Parenting** (pp. 143-162). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

FURMAN, Wyndol ve Duane BUHRMESTER (1985). *Children's Perceptions of the Qualities of Sibling Relationships.* **Child Development.** 56, 448-461.

FURMAN, Wyndol ve Ronita S. GİBERSON. (1995). *Identifying the Links Between Parents and Their Children's Sibling Relationships.* In S. Shulman, (Ed.), **Close Relationships in Social-Emotional Development.** Norwood, NJ: Ablex.

FURMAN, Wyndol; Laura JONES; Duane BUHRMESTER; Terry ADLER. (1988). *Children's, Parents', and Observers' Perspectives on Sibling Relationships.* In P.G. Zukow (Ed.), Sibling Interaction across culture (pp.165-183). NY: Springer-Verlag.

GİNSBERG, Erika Hoff; Wendy M. KRUEGER (1991). *Older Siblings as Conversational Partners.* **Merrill-Palmer Quarterly.** 37 (3), 463-482.

GÖKDENİZ, Oya. (1990). *Ailelerin Çocuk Yetiştirme Tutumları.* **Karayolları Bülteni.** 41 (480), 11, 27-29.

GÜNEYSU, Sibel. (1982). **Anne Babaların Çocuklarına Karşı Tutumları ve Çocuklardaki Davranış Problemleri.** Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

HETHERİNGTON, Mavis. E.; Sandra HENDERSON; David REİSS. (1999). *Adolescent Siblings in Stepfamilies; Family Functioning and Adolescent Adjustment.* **Monographs of the Society for Research in Child Development.** 64 (4), 1-25.

HETHERİNGTON, E. Mavis; Ross D. PARKE. (1993). **Child Psychology.** A Contemporary Viewpoint.

HOFMAN, Lois Wladis. (1991). *The Influence of the Family Environment on Personality: Accounting for Sibling Differences.* **Psychological Bulletin.** 110 (2), 187-203.

HOWE, Nina; Jasmin AQUAN-ASSEE; William M. BUKOWSKİ. (2001). Predicting Sibling Relations Over Time : Synchrony Between Maternal Manegement Styles and Sibling Relationship Quality. **Merrill-Palmer Quarterly.** 47 (1), 121-141.

HOWE, Nina; Hildy S. ROSS. (1990). *Socialization , Perspective-Taking and the Sibling Relationship.* **Developmental Psychology.** 26 (1), 160-165.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem. (1989). *Aile İçi Etkileşim ve Çocuk Gelişimi.* **Türkiyede Çocuğun Durumu.** T.C. B.D.P.T. Unicef, Ankara. 195-209.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem. (1995). Kültürlerarası Bir Perspektiften Aile Ana-Babalık ve Çocuk Gelişimi Araştırmaları. **Türk Psikoloji Bülteni.** 3(Kasım), 25-27.

KARADAYI, Figen. (1994). *Üniversite Gençlerinin Algılanan Anababa Tutumları, Anababayla İlişkileri ve Bunların Bazı Kişilik Özellikleri İle Bağlantısı.* **Türk Psikoloji Dergisi.** 9 (32) 15-25.

KOJİMA, Yasuo. (2000*). Maternal Regulation of Sibling İnteractions in the Preschool Years: Observational Study in japanese Families.* **Child Development.** 71 (6), 1640-1647.

KOWAL, Amanda; Laurie KRAMER. (1997). *Children's Understanding of Parental Differetial Treatmant.* **Child Development.** 68 (1), 113-126.

KRAMER, Laurie; Lisa A. PEROZYNSKİ; Tsai-Yen CHUNG. (1999). *Parental Responses to Sibling Conflict in the Effects of Development and Parent Gender.* **Child Development.** 70 (6), 1401-1414.

KRAMER, Laurie ve Chad RADEY. (1997). *Improving Sibling Relationships Among Young Children : A Social Skills Training Model.* **Family Relations.** 46, 237-246.

LOCKWOOD, Rebecca L.; Katherine M. KİTZMANN; Robert COHEN. (2001). *The Impact of Sibling Warmth and Conflict on Children's Social Competence With Pers.* **Child Study Journal.** 31 (1), 47-69. WilsonSelectPlus.

LOLLİS, Susan; Hildy ROSS; Leslie LEROUX. (1996). *An Observational Study of Parents' Socialization of Moral Oriantation During Sibling Conflicts.* **Merrill-Palmer Quarterly.** 42 (4), 475-494.

MARTİN, Jacqueline L.; Hildy S. ROSS. (1996). *Do Mitigating Circumstances Influence Family Reactions to Physical Aggression* ? **Child Development.** 67, 1455-1466.

McHALE, Susan M.; Ann C. CROUTER; Shirley A. McGUİRE; Kimberley, A. UPDEGRAFF.(1995). *Congruence Between Mother's and Father's Differential Treatment of Siblings : Links with Family Relations and Children's Well-Being.* **Child Development.** 66, 116-128.

McHALE, Susan M.; Ann C. CROUTER; Corinna J. TUCKER. (1999). *Family Context and Gender Role Socialization in Middle Childhood: Comparing Girls to Boys and Sisters to Brothers.* **Child Development.** 70 (4), 990-1004.

MCGUİRE, Shirley.; Jenae M. NEİDERHİSER; Davis REİSS; E. Mavis HETHERİNGTON; Robert PLOMİN. (1994). *Genetic and Environmental Influences on Perceptions of Self-Worth and Competence in Adolecence : A Study of Twins, Full Siblings, and Step-Siblings.* **Child Development.** 65, 785-799.

MENDELSON, Marton J. ve başk. (1997). *Adult's Expectations for Children's Sibling Roles.* **International of Behavioral Development.** 20 (3), 549-572.

MİNNETT , Ann M.; Deborah Lowe VANDELL; John W. SANTROCK. (1983). *The Effects of Sibling Status on Sibling Interaction : Influence of Birth Order, Age Spacing , Sex of Child and Sex of Sibling.* **Child Development.** 54, 1064-1072.

MİZE, Jacquelyn ve Gregory S. PETTİT. (1997). *Mothers' Social Coaching, Mother-Child Relationship Style and Children's Peer Competence: Is the Medium the Message* ? **Child Development.** April. 68 (2), 312-332.

MUSSEN, Paul Henry; John Janeway CONGER; Jerome KAGAN; Aletha Carol HUSTON. (1990). **Child Development and Personality.** New York Harper Collins Publisher.

NADELMAN, Lorraine ve Audrey BEGUN. (1982). *The Effect of the Newborn on the Older Sibling: Mothers' Questionnaires.* **Sibling Relationships.** (Lawrence Erlbaum Associates, Publişhers. London).13-37.

OKTAY, Ayla. (2000). **Yaşamın Sihirli Yılları.** İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

ÖĞRETİR, Ayşe Dilek. (1999). **Alt ve Üst Sosyo-Ekonomik Düzeydeki 6 Yaş Çocuklarının Sosyal Oyun Davranışlarıyla Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.** Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

ÖMEROĞLU, Fatma. (1996). **Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Terbiyesinde Annenin Rolü ve Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumları (Anne Tutumlarının Demografik Bilgilere Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bir Araştırma).** İstanbul : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

ÖZGÜVEN, İbrahim Ethem. (2001). **Ailede İletişim ve Yaşam.** Ankara. PDREM Yayınları.

PAPALİA, Diane E.; Sally Wendkos OLDS ve Ruth Duskin FELDMAN. (1998). **Human Development.** U.S.A.: The McGraw-Hill Companies.

PAPALİA, Diane E.; Sally Wendkos OLDS ve Ruth Duskin FELDMAN (1999). **A Child's World.** Infancy Through Adolescence. Eight Edition. U.S.A.: Mc Graw-Hill. Companies.

PİOTROWSKİ , Caroline (1997). *Rules of Everyday Family Life: The Development of Social Rules in Mother-Child and Sibling Relationships.* **İnternational Journal of Behavioral Development.** 21(3), 571-598.

PEREZ-GRANADOS, Deanne R.; Maureen A. CALLANAN. (1997*). Conversations With Mothers and Siblings: Young Children's Semantic and Conceptual Development.* **Developmental Psychology.** 33 (1), 120-134.

PERLMAN, Michal; Hildy S. ROSS. (1997). *Who's The Boss ? Parents Failed Attempts to Influence The Outcome of Conflicts Between Their Children.* **Journal of Social and Personal Relationships.** 14 (4), 463-480.

PRİCE, Christina A. (2001). *Siblings Are Forever.* http://ohioline.ag.ohio-state.edu.

RAMAZAN, Oya. (1988). **Survey For a Source Book on Psychological Tests Used in Turkey**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

RİCHMAN, Naomi; Richard LANSDOWN. (1990). **Problem of Preschool Children**. John Wiley & Sons. 33-35.

RİNALDİ, Christina ve Nina HOWE. (1998). *Siblings' Reports of Conflict and the Quality of Their Relationships.* **Merrill-Palmer Quarterly**. 44 (3), July.404-422.

RYDER, Verdene. (1995). **Parents and Their Children**. Publisher: the Goodheart. Willcox Company ınc.

SHAFFER, David R. (1994). **Social & Personality Development.** University of Georgia. California: Brooks/Cole Publishing Company.

SHRİNER, Joyce A. (1999). *Adult Sibling Relationships*. Ohio State University Fact Sheet. http.//www.hcc.ohio-state.edu/famlife/

STOCKER Clare; Judy DUNN; Robert PLOMİN. (1989*). Sibling Relationships: Links With Child Temperament , Maternal Behavior and Family Structurte*. **Child Development.** 60, 715-727.

STONEMAN, Zolinda ve Gene H. BRODY. (1993). *Sibling Temperaments. Conflict, Warmth and Role Asymetry.* **Child Development**. 64, 1786-1800.

STONEMAN, Zolinda; Gene H. BRODY; S. L. CHURCHİLL; L. WİNN. (1999). *Effects of Residential Instability on Head Start Children and Their Relationships with Older Siblings : Influences of Child Emotionality and Conflict between Family Caregivers*. **Child Development**.70 (5), 1246-1262.

SÜMER, Nebi ve Derya GÜNGÖR. (1999). *Çocuk Yetiştirme Stillerinin Bağlanma Stilleri, Benlik Değerlendirmeleri ve Yakın İlişkiler Üzerindeki Etkisi.* **Türk Psikoloji Dergisi.** 14 (44), 35-58.

TAYLI, Aslı. (2000). **Kardeş Sahibi Olup Olmama Durumunun Okul Öncesi Dönemdeki Sosyal Oyuna Etkisi.** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

TETİ, Douglas M.; Julie W. SAKİN ; Elizabeth KUCERA; Kathleen M. CORNS ve Rina D. EİDEN. (1996). *And Baby Makes Four: Predictors of Attachment Security Among Preschool-Age Firstborns During the Transition to Siblinghood.* **Child Development.** 67, 579-596.

TOKOL, Oylum. (1996). **Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden ve Etmeyen 3-6 Yaş Çocuklarının Gelişim Özellikleri ve Anne-Baba Tutumlarının Karşılaştırılması.** İstanbul : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi).

TUTTLE, Diane H. ve Dewey G. CORNELL. (1993). *Maternal Labeling of Gifted Children : Effects on the Sibling Relationships.* **Expectional Children.** 59 (5), 402-410.

TUZGÖL, Meliha. (1998). **Ana-Baba Tutumları Farklı Lise Öğrenimlerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi.** Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

VANDELL, Deborah Lowe ve Kathy Shores WİLSON. (1987). *Infants' Interactions with Mother, Sibling and Pear : Contrasts and Relations between Interaction Systems.* **Chıld Development.** 58, 176-186.

VOLLİNG, Brenda L. ve Jay BELSKY. (1992). *The Contribution of Mother-Child and Father-Chıld Relationships to the Quality of Sibling Interaction : A Longitudinal Study.* **Child Development.** 63.1209-1222.

VOLLİNG, Brenda L.; Julie L. ELİNS. (1998). *Family Relationships and Children's Emotional Adjustment as Corelates of Maternal and Paternal Differential Treatment : A Replication with Toddler and Preschool Siblings.* **Child Development.** 69 (6), 1640-1656.

YAVUZER, Haluk. (1999). **Bedensel, Sosyal ve Zihinsel Gelişimiyle Çocuğunuzun İlk 6 Yılı.** İstanbul: Remzi Kitabevi.

YAZICIOĞLU, Tülin. (1990). *Anne-Baba Tartışması ve Çocuk.* **Karayolları Bülteni.** 40 (476), 7-18.

YEWCHUK, Carolyn ve Grace A. SCHLOSSER. (1996). *Childhood Sibling Relationships of Eminent Canadian Women.* **Roeper Review.** 18, 287-292. FirstSearch@oclo.org.

YOUNGBLADE, Lise M. ve Judy DUNN. (1995). *İndividual Differences in Young Children's Pretend Play with Mother and Sibling : Links to Relationships and Understanding of Other People's Feelings and Beliefs.* **Child Development.**66, 1472-1492.

YILMAZ, Ayşen. (1999). *Çocuk Yetiştirme Tutumları : Kuramsal Yaklaşımlar ve Görgül Çalışmalar.* **Türk Psikoloji Yazıları.** 31 (1), 99-118.

EK-1

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

ARAŞTIRMAYA KATILAN ÇOCUĞUNUZUN

1- Adı – Soyadı :

2- Okulun Adı :

3- Sınıfı :

4- Doğum Tarihi : Gün ( ) Ay ( ) Yıl ( )

5- Cinsiyeti : 1. Kız 2. Erkek

6- Kaçıncı Çocuk Olduğu :

1. İlk çocuk
2. orta veya ortancalardan biri
3. Son çocuk

7- Kardeş durumu

1. Kardeşi yok
2. Kendinden küçük kardeşi var (Kaç tane olduğunu yazınız).....
3. Kendinden büyük kardeşi var (Kaç tane olduğunu yazız).....

8- Kardeşin;

Cinsiyeti	Yaşı	Öğrenim Durumu	Öz ( )	Üvey ( )
.....	.....	.....		

ANNENİN :

10- Yaşı

1. 30 yaş ve daha küçük
2. 31-35 yaş arası
3. 36-40 yaş arası
4. 41-45 yaş arası
5. 46 yaş ve daha büyük

11- Sağ mı ?

1. Evet 2. Hayır

12- 1. Öz 2. Üvey

13- Öğrenim durumu

1. Okur-Yazar
2. İlkokul mezunu
3. Ortaokul mezunu
4. Lise mezunu
5. Yükseköğrenim (Üniversite) mezunu
6. Lisan üstü öğrenim mezunu

14- Çalışma durumu

1. Çalışmıyor (Nedenini Belirtiniz).....
2. Tam gün çalışıyor
3. Yarım gün çalışıyor
4. Emekli

15- Mesleği (Lütfen yazarak belirtiniz)

1. Ev hanımı
2. Eğitim alanı ile ilgili (öğretmen, okul md. Vb.)
3. Memur
4. işçi
5. Serbest
6. Diğer

<u>BABANIN :</u>

16- Yaşı

1. < = 30
2. 31-35 yaş arası
3. 36-40 yaş arası
4. 41-45 yaş arası
5. 46->=

17- Sağ mı ?

1. Evet 2. Hayır

18- 1. Öz 2. Üvey

19- Öğrenim durumu

1. Okur-Yazar

2. İlkokul mezunu
3. Ortaokul mezunu
4. Lise mezunu
5. Yükseköğrenim (Üniversite) mezunu
6. Lisan üstü öğrenim mezunu

20- Çalışma durumu

1. Çalışmıyor (Nedenini Belirtiniz).....
2. Tam gün çalışıyor
3. Yarım gün çalışıyor
4. Emekli

21- Mesleği (Lütfen yazarak belirtiniz)

1. Ev hanımı
2. Eğitim alanı ile ilgili (öğretmen, okul md. Vb.)
3. Memur
4. işçi
5. Serbest
6. Diğer

AİLENİN :

22- Yapısı

1. Çekirdek aile (Anne-Baba-Çocuklar)
2. Geniş aile (Anne-Baba-Çocuk ve yakın akrabalar)
3. Parçalanmış aile (Anne-Çocuk veya Baba-Çocuk)

23- Ailenin Aylık Toplam Geliri

1. 110 milyon-150 milyon
2. 151 milyon-300 milyon
3. 301 milyon-450 milyon
4. 451 milyon-600 milyon
5. 601 milyon- 750 milyon
6. 751 milyon-900 milyon
7. 901 milyon ve üstü

EK-2

AİLE HAYATI VE ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUM ÖLÇEĞİ

Aşağıda verilen ifadeleri okuyup şu şekilde değerlendiriniz :

4	3	2	1
Çok uygun buluyorum	Oldukça uygun buluyorum	Biraz uygun buluyorum	Hiç uygun bulmuyorum

Görüşünüzü bu sayılardan birini daire içine alarak bildiriniz. Bu ifadelerde doğru veya yanlış yoktur, sadece kendi görüşünüzü işaretlemeniz gerekiyor. Araştırma için, bütün soruların cevaplandırılması çok önemli bir noktadır. Onun için, bazı ifadeler birbirlerine yakın dahi olsa yine de cevaplandırmanızı rica ederim.

	Çok	Oldukça	Biraz	Hiç
1. Çocuk yorucu veya zor işlerden korunmalıdır .	( )	( )	( )	( )
2. Anne ve babalar, çocuklarını dertlerini anlatmaya teşvik ederler. Fakat bazı çocukların dertlerinin hiç açılmaması gerektiğini anlayamazlar.	( )	( )	( )	( )
3. Çocuk boşa geçen dakikaların bir daha hiç geri gelmeyeceğini ne kadar çabuk öğrenirse, kendisi için o kadar iyi olur.	( )	( )	( )	( )
4. Bir anne çocuğunun düş kırıklığına uğramaması için elinden geleni yapmalıdır.	( )	( )	( )	( )
5. çocuk ne kadar erken yürümeyi öğrenirse o kadar iyi terbiye edilebilir.	( )	( )	( )	( )
6. Çocuk yetiştirmek sinir bozucu, yıpratıcı bir iştir.	( )	( )	( )	( )
7. Çocuğun hayatta öğrenmesi gereken o kadar çok şey vardır ki, zamanını boşa geçirmesi affedilemez.	( )	( )	( )	( )
8. Babalar biraz daha şefkatli olsalar anneler çocuklarını daha iyi yönetebilirler.	( )	( )	( )	( )

9. Çocuk yetiştirmenin kötü taraflarından biri de anne yada babanın istediğini yapabilmesi için yeter derecede özgür olmamasıdır. ( ) ( ) ( ) ( )
10. Sıkı kurallarla yetiştirilen çocuklardan en iyi yetişkinler çıkar. ( ) ( ) ( ) ( )
11. Bir anne çocuğunun mutluluğu için kendi mutluluğunu feda etmesini bilmeli. ( ) ( ) ( ) ( )
12. Daima koşuşturan, hareketli bir çocuk büyük bir olasılıkla mutlu bir kişi olacaktır. ( ) ( ) ( ) ( )
13. Büyükler çocukların şakalarına güler, onlara eğlendirici öyküler anlatırsa, evdeki düzen daha düzgün, daha akıcı olur. ( ) ( ) ( ) ( )
14. Çocuğun en gizli düşüncelerini kesinlikle bilmek bir annenin görevidir. ( ) ( ) ( ) ( )
15. Anne babalar çocuklarına, sorgusuz sualsiz kendilerine sadık kalmalarını öğretmelidirler. ( ) ( ) ( ) ( )
16. Bütün genç anneler, bebek bakımından beceriksiz olacaklarından korkarlar. ( ) ( ) ( ) ( )
17. Eğer bütün gününü çocuklarla geçirmek zorunda kalırsa hangi anne olursa olsun sonunda çocuklar sinirine dokunur . ( ) ( ) ( ) ( )
18. Anne ve babalar her zaman çocuklarının kendilerine uymasını beklememeli, biraz da kendileri çocuklarına uymalıdır. ( ) ( ) ( ) ( )
19. Eğer anneler dileklerinin kabul edileceğini bilselerdi, babaların daha anlayışlı olmalarını dilerlerdi. ( ) ( ) ( ) ( )
20. bir çocuğa ne olursa olsun dövüşmekten kaçınması gerektiği öğretilmeli. ( ) ( ) ( ) ( )
21. Çocuklar bencil olduklarında ve hep bir şeyler istediklerinde annesinin tepesinin atması çok normaldir. ( ) ( ) ( ) ( )

22. Eğer çocuklar ailedeki kuralları uygun bulmuyorlarsa, bunu anne babalarına söylemeleri hoş karşılanmalıdır. ( ) ( ) ( ) ( )
23. Anneler çoğu zaman çocuklarına bir dakika daha dayanamayacakları duygusuna kapılırlar. ( ) ( ) ( ) ( )
24. Çocuğu sıkı terbiye ederseniz sonra size teşekkür eder. ( ) ( ) ( ) ( )
25. Küçük bir çocuk cinsiyet konusundan sakınmalıdır. ( ) ( ) ( ) ( )
26. Bir annenin çocuğunun hayatı hakkında her şeyi bilmesi hakkıdır. Çünkü çocuğu onun bir parçasıdır. ( ) ( ) ( ) ( )
27. Uyanık bir anne-baba çocuğunun tüm düşüncelerini öğrenmeye çalışmalıdır. ( ) ( ) ( ) ( )
28. Çocuklar, anne-babalarının kendileri için neler feda ettiklerini düşünmelidirler. ( ) ( ) ( ) ( )
29. Eğer çocukların dertlerini söylemelerine izin verilirse büsbütün şikayetçi olurlar. ( ) ( ) ( ) ( )
30. Sert terbiye sağlam ve iyi karakter geliştirir. ( ) ( ) ( ) ( )
31. Genç bir kadın henüz gençken yapmak istediği pek çok şey olduğu için, anne olunca kedini tutuklanmış duygusuna kaptırır. ( ) ( ) ( ) ( )
32. Anneler çocukları için hemen hemen bütün eğlencelerini feda ederler. ( ) ( ) ( ) ( )
33. Babalar daha az bencil olsalar kendilerine düşen görevi yaparlardı. ( ) ( ) ( ) ( )
34. İyi bir anne çocuğunu ufak tefek güçlüklerden korumalıdır. ( ) ( ) ( ) ( )
35. Bir çocuğa anne ve babasını herkesten üstün görmesi öğretilmelidir. ( ) ( ) ( ) ( )
36. Çocuk hiçbir zaman ailesinden sır saklamamalıdır. ( ) ( ) ( ) ( )

37. Çocuklardan sık sık ödün vermelerini anne-babaya uymalarını istemek doğru değildir. ( ) ( ) ( ) ( )
38. Çoğu anneler bebeklerine bakarken onu incittiklerinden korkarlar. ( ) ( ) ( ) ( )
39. Bir çocuğa başı derde girdiğinde dövüşmek yerine büyüklere başvurması öğretilmelidir. ( ) ( ) ( ) ( )
40. Anne-baba arasındaki bazı konular hafif bir tartışma ile çözümlenemezler. ( ) ( ) ( ) ( )
41. Ev bakımında ve idaresinde en kötü şeylerden biri de, kişinin kendini evinde tutuklanmış gibi hissetmesidir. ( ) ( ) ( ) ( )
42. Hiçbir kadından yeni doğmuş bir bebeğe tek başına bakması beklenmemelidir. ( ) ( ) ( ) ( )
43. Oğlan ve kız çocuklarının birbirlerini soyunurken görmemeleri gerekir. ( ) ( ) ( ) ( )
44. Çocukların sorunlarına eğilirseniz sizi oyalamak için birçok masal uydururlar. ( ) ( ) ( ) ( )
45. Eğer anne-babalar çocukları ile şakalaşıp beraber eğlenirlerse, çocuklar onların öğütlerini dinlemeye daha çok eğilirler. ( ) ( ) ( ) ( )
46. Anneleri kendileri yüzünden zorluk çektiği için çocuklar, onlara karşı daha anlayışlı olmalıdırlar. ( ) ( ) ( ) ( )
47. Bir çocuk eninde sonunda anne-babasınınkinden daha üstün bir akıla sahip olamayacağını öğrenir. ( ) ( ) ( ) ( )
48. Eğer bir anne çocuklarını iyi yetiştirmiyorsa belki de bu, babanın avda kendine düşen görevi iyi yapmamasından ileri geliyordur. ( ) ( ) ( ) ( )
49. Genç bir anne için ilk bebeğin bakımı sırasında yalnız kalmaktan daha kötü bir şey olamaz. ( ) ( ) ( ) ( )
50. Bir çocuğun diğer bir çocuğa vurması hiçbir

şekilde hoşgörüyle karşılanamaz.	( )	( )	( )	( )
51. Anne-babalar çocuklarına hayatta ilerleyebilmeleri için hep bir şeyler yapmaları ve boşa zaman geçirmemeleri gerektiğini öğretmelidirler.	( )	( )	( )	( )
52. Akıllı bir kadın yeni bir bebeğin doğumundan önce ve sonra yalnız kalmamak için elinden geleni yapar .	( )	( )	( )	( )
53. Evde olup bitenleri sadece anne bildiği için ev hayatını onun planlaması lazımdır.	( )	( )	( )	( )
54. Kendi haklarına sahip olabilmesi için, bazen bir kadının kocasını terslemesi gerekir.	( )	( )	( )	( )
55. Bütün zamanını çocuklarıyla geçirmek bir kadına kanadı kopmuş kuş duygusunu verir.	( )	( )	( )	( )
56. Eğer anne kollarını sıvar, bütün yükü sırtına alırsa tüm aile rahat eder.	( )	( )	( )	( )
57. Anne babalar çocuklarını, kendi kendilerine oluşturdukları güveni sarsabilecek bütün güç işlerden sakınmalıdırlar.	( )	( )	( )	( )
58. Çocuklar aslında sıkı disiplin içinde mutlu olurlar.	( )	( )	( )	( )
59. Çocuklarının toplantılarıyla, kız-erkek arkadaşlarıyla ve eğlenceleriyle ilgilenen anne-babalar onların iyi yetişmelerini sağlarlar.	( )	( )	( )	( )
60. Anne ve babaya sadakat her şeyden önce gelir.	( )	( )	( )	( )

EK-3

KARDEŞ İLİŞKİLERİ ANKETİ

Adım: ..... (anketi dolduran kişi)

"Kardeşim" demekle .....'yi kastediyorum

(anketi dolduran kişinin kardeşi)

---

1. Bazı kardeşler birbirleri için oldukça fazla iyi şeyler yaparlar. Bazıları ise bunu az yaparlar. Sen ve kardeşin ne kadar birbiriniz için iyi şeyler yaparsınız?

□ Hemen hemen hiç

□ Oldukça az

□ Biraz

□ Oldukça fazla

□ Çok çok fazla

---

2. Anneniz sana mı yoksa kardeşine mi daha iyi davranır ?

□ Hemen hemen hiç

□ Oldukça az

□ Biraz

□ Oldukça fazla

□ Çok çok fazla

---

3. Kardeşine yapmayı bilmediği şeyleri ne kadar gösterirsin ?

□ Hemen hemen hiç

□ Oldukça az

□ Biraz

□ Oldukça fazla

□ Çok çok fazla

4. Kardeşin sana yapmayı bilmediğin şeyleri ne kadar gösterir ?

□ Hemen hemen hiç

□ Oldukça az

□ Biraz

□ Oldukça fazla

□ Çok çok fazla

---

5. Kardeşine ne yapması gerektiğini ne kadar söylersin ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

---

6. Kardeşin sana ne yapman gerektiğini ne kadar söyler ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

---

7. Babanız sana mı yoksa kardeşine mi daha iyi davranır ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

---

8. Bazı kardeşler birbirlerini oldukça fazla önemserler. Bazıları ise o kadar fazla önemsemezler. Sen ve kardeşin birbirinizi ne kadar önemsersiniz ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

---

9. Sen ve kardeşin ne kadar beraber bir yerlere gider, ortak bir şeyler yaparsınız ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

---

10. Sen ve kardeşin ne kadar birbirinizi aşağılar ve birbirinize isimler takarsınız ?

□ Hemen hemen hiç

□ Oldukça az

□ Biraz

□ Oldukça fazla

□ Çok çok fazla

---

11. Sen ve kardeşin ne kadar ayni şeylerden hoşlanırsınız ?

□ Hemen hemen hiç

□ Oldukça az

□ Biraz

□ Oldukça fazla

□ Çok çok fazla

---

12. Sen ve kardeşin ne kadar birbirinize her şeyi anlatırsınız ?

□ Hemen hemen hiç

□ Oldukça az

□ Biraz

□ Oldukça fazla

□ Çok çok fazla

---

13. Bazı kardeşler yaptıkları işlerde birbirlerini geçmek ve yenmek için oldukça çaba sarfederler. Bazıları ise bunu az yaparlar. Sen ve kardeşin birbirinizi geçmek ve yenmek için ne kadar çaba gösterirsiniz?

□ Hemen hemen hiç

□ Oldukça az

□ Biraz

□ Oldukça fazla

□ Çok çok fazla

---

14. Kardeşine ne kadar hayranlık ve saygı duyarsın ?

□ Hemen hemen hiç

□ Oldukça az

□ Biraz

□ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

15. Kardeşin sana ne kadar hayranlık ve saygı duyar ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

16. Sen ve kardeşin ne kadar birbirinizle anlaşamaz ve kavga edersiniz ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

17. Bazı kardeşler birbirleriyle oldukça fazla işbirliği yaparlar. Bazıları ise pek işbirliği yapmaz. Sen ve kardeşin ne kadar birbirinizle işbirliği yaparsınız ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

18. sen mi yoksa kardeşin mi annenizden daha fazla ilgi görürsünüz ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

19. Kardeşine kendi başına yapamadığı şeylerde ne kadar yardımcı olursun ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

□ Çok çok fazla

20. Kardeşin sana kendi başına yapamadığın şeylerde ne kadar yardımcı olur ?

□ Hemen hemen hiç

□ Oldukça az

□ Biraz

□ Oldukça fazla

□ Çok çok fazla

21. Yapmasını istediğin şeyleri kardeşine ne kadar yaptırırsın ?

□ Hemen hemen hiç

□ Oldukça az

□ Biraz

□ Oldukça fazla

□ Çok çok fazla

22. Kardeşin yapılmasını istediği şeyleri sana ne kadar yaptırır ?

□ Hemen hemen hiç

□ Oldukça az

□ Biraz

□ Oldukça fazla

□ Çok çok fazla

23. Sen mi yoksa kardeşin mi babanızdan daha fazla ilgi görürsünüz ?

□ Hemen hemen hiç

□ Oldukça az

□ Biraz

□ Oldukça fazla

□ Çok çok fazla

24. sen ve kardeşin birbirinizi ne kadar seversiniz ?

□ Hemen hemen hiç

□ Oldukça az

□ Biraz

□ Oldukça fazla

□ Çok çok fazla

25. Bazı kardeşler birbirleriyle oldukça fazla oynayıp eğlenirler, bazıları ise çok az. Sen ve kardeşin birbirinizle ne kadar oynayıp eğlenirsiniz ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

---

26. Sen ve kardeşin ne kadar birbirinize kötü davranırsınız ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

---

27. Sen ve kardeşinin ne kadar ortak yönünüz vardır ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

---

28. Sen ve kardeşin ne kadar birbirinizle sırlarınızı ve özel duygularınızı paylaşırsınız ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

---

29. sen ve kardeşin ne kadar birbirinizle yarışırsınız ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

30. Kardeşine ne kadar saygı duyar ve onunla gururlanırsın ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

31. Kardeşin sana ne kadar saygı duyar ve seninle gururlanır ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

32. Sen ve kardeşin ne kadar birbirinize çok kızar ve tartışmaya girersiniz ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

33. Sen ve kardeşin ne kadar birbirinizle bir şeyler paylaşırsınız ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

34. Anneniz genellikle hanginizi kayırır (tarafını tutar), seni mi, kardeşini mi ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

35. Kardeşine bilmediği şeyleri ne kadar öğretirsin ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

36. Kardeşin sana bilmediğin şeyleri ne kadar öğretir ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

37. Kardeşine ne kadar emirler yağdırırsın ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

38. Kardeşin ne kadar sana emirler yağdırır ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

39. Babanız genellikle hanginizi kayırır (tarafını tutar), seni mi, kardeşini mi ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

40. Kardeşinle senin aranda ne kadar güçlü bir sevgi duygusu vardır ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

---

41. Bazı çocuklar kardeşleriyle oldukça fazla zaman geçirirler, bazıları ise o kadar çok birlikte zaman geçirmezler. Sen ve kardeşin boş zamanınızın ne kadarını birlikte geçirirsiniz ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

---

42. Sen ve kardeşin birbirinizi ne kadar kızdırır ve birbirinizle uğraşırsınız ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

---

43. Sen ve kardeşin birbirinize ne kadar benzersiniz ?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

☐ Oldukça fazla

☐ Çok çok fazla

---

44. Sen ve kardeşin birbirinize başkalarının bilmesini istemediğiniz şeyleri ne kadar anlatırsınız?

☐ Hemen hemen hiç

☐ Oldukça az

☐ Biraz

□ Oldukça fazla

□ Çok çok fazla

---

45. Sen ve kardeşin ne kadar bir şeyleri birbirinizden daha iyi yapmaya çalışırsınız ?

□ Hemen hemen hiç

□ Oldukça az

□ Biraz

□ Oldukça fazla

□ Çok çok fazla

---

46. Kardeşine ne kadar değer verirsin ?

□ Hemen hemen hiç

□ Oldukça az

□ Biraz

□ Oldukça fazla

□ Çok çok fazla

---

47. Kardeşin sana nekadar değer verir ?

□ Hemen hemen hiç

□ Oldukça az

□ Biraz

□ Oldukça fazla

□ Çok çok fazla

---

48. Sen ve kardeşin birbirinizle ne kadar tartışırsınız ?

□ Hemen hemen hiç

□ Oldukça az

□ Biraz

□ Oldukça fazla

□ Çok çok fazla
